GAUDEO

John Carter Brown.

03911-2

Eerſte
SCHIP-VAERT
Der Hollanders naer
OOST-INDIEN,

Met vier Schepen onder 't beleydt van Cornelis Houtman van Alckmaer, uyt Texel t' zeylgegaen, Anno 1595.

Waer in verhaelt werdt/ al wat haer ſonderlinghs onder wegen bejegent is/ als oock de Conditien/ Religien/ Zeden en Huys-houdingen der Volckeren/ met den Aerdt/ Vruchtbaerheydt/ Koopmanſchappen en andere vreemdigheden der Landen/ die ſy beſeylt hebben.

Seer vermaeckelijck om leſen.

t' AMSTERDAM,

Voor *Iooſt Hartgers*, Boeck-verkooper op den Dam/ in de Boeck-winckel/ bezijden het Stadt-huys/ 1650.

De eerſte Schip-vaert der Hollandtſche Natie naer Ooſt-Indien, onder het beleyd van *Cornelis Houtman* van *Alckmaer*, waer inne verhaelt wordt al wat haer ſonderlinghs onder-wegen bejegent is, als oock de Conditien, Religien, Zeden, ende Huyſhoudinge der Volckeren, met den Aerdt, Vruchtbaerheydt, Gewaſſen, Dieren, ende andere eygentſchappen der Landen, die ſy beſeylt hebben: Getrocken uyt verſcheyden Journalen ofte daghregiſters daer van ghemaeckt, ſeer vermakelijck ende nut om leſen.

DEſe Nederlandtſche Natie / ſich ghenoegende met de ghemeyne profijten die ſy deden in de Coninckrijcken van Spaenjen / ende andere Landtſchappen van Europa, en hadde tot den jare 1594. toe nopt eenige vremde ende verre-gelegene Landen opgeſocht: Maer alſoo doen ter tijdt de geduerige arreſten van hare Schepen / de confiſcaten van haere goederen / ende de ghevanckeniſſen der Kooplupden ende Schippers / onder 't decxel dat ſy upt vyanden landen quamen / van d'Inquiſitie moeſten geexamineert zijn / den Coninghl hoodigh waren tot ſijnen dienſt / ende diergelijcke uptvluchten meer / in Spaenjen voornoemt hoe langx hoe meer toenamen / ende daer nu geen hope of apparentie meer en was / dat ſy 't eeniger tijdt ſouden mogen ophouden: Soo iſt dat eenige Kooplupden genoeyt zijnde in hare voorleden ſchaden / eñ ſoeckende de toekomtighe te verhoeden te ſamen een Compagnie (diemen noemde de Compagnie van Verre) geſloten / ende voorgenomen hebben eenige ſchepen toe te ruſten naer Ooſt-Indien / van waer jaerlijcx in Portugael grooten rijckdom ingebracht wert / om te ſien of ſy aldaer eenigen vaſten handel met de Indianen ende Eylanders / daer de Portugeſen gheen ghebiet en hadden / ſouden konnen bekomen / hopende voor hen ſelven de continuele overlaſten van de Spaenjaerden te ontvlieden / ende de ſpeceryen / vroogerijen / ende andere koopmanſchappen van die landen / daer van de Stapel in Spaenjen was / hier te vrengen / tot groot voordeel van de vereenighde Nederlanden / ende profijt van den gemeynen Koopman: Tot dien eynde zijn tot Amſterdam inde Jaren voorſz. toeghemaeckt deſe vier nagenoemde Schepen: namelick 't Schip Mauritius, groot na giſſingh omtrent 200. laſten / gemonteert met 6. zware metale ſtucken / 14. gotelingen / 4. zware ende 8. kleyne ſteen-ſtucken / roers ende muſketten naer advenant / ende op hebbende 82 man / daer ſchipper op was: Jan Janſz. Molenaer, Commis Cornelis Houtman van Alckmaer, 't Schip Hollandia, groot eñ gemonteert ſeer als 't voorgaende / daer ſchipper op was Jan Dignumſz. Commis Gerrit van Beuningen, 't Schip Amſterdam, groot omtrent 100. laſt / gemonteert met 59. man / 6. metale ſtucken / 10. gotelingen / 4. groots eñ 6. kleyne ſteen-ſtucken / daer ſchipper op was Jan Jacobſz. Schellinger, Commis Reynier van Hel, ende 't Pinaſſken genaemt het Duyfken, groot omtrent 15. laſt / gemonteert met 20. man / 2. metalen ſtucken / 6. gotelingen / ende 2. ſteen-ſtucken / daer ſchipper op was Simon Lambertſz. Mau. Soo dat de vier Schepen in alles op hadden 249. Man.

Oorſake deſer eerſte ſchipvaerdt.

Namen / groote eñ ruſtinghe van de 4. ſchepen voor d'eerſte reyſe in Hollandt op Ooſt-Indien toegemaeckt met de namen van hare ſchippers ende Commiſen.

De ſchepen looopen upt Texel.

Den 2 Aprilis 1595. zijn de ſelve vier ſchepen van Texel 't ſeyl gegaen/loopende 't Spaenjaerts gat upt/ ende ſaghen den 19 dito/ ſonder pet verhalens waerdigh onder wege ontmoet te hebben/ het Eylant genaemt la Palma, ende des ſelven daeghs oock Tenariffa, Gomera, ende el Fierro, alle Canariſche Eylanden.

INWERP.

Sien de Eylandē van Canarien.

„ De Eylanden die de oude van weghen hare ongelooflijcke vruchtbaerheydt „ ende ghetemperthepdt pleghen te noemen Inſulas fortunatas, dat is/ de Gheluc„ kighe Eylanden, zijn by de Spaenjaerden/ dieſe eerſt ontdeckt hebben in 't jaer „ 1402. genoemt gheworden las Canarias, ofte de Honden-Eylanden, ende dat van „ wegen de groote menighte honden die ſy doen ter tijdt daer op vonden. Sy zijn

Getael ende namen der Eylandē van Canarien.

„ ſeven in 't getale/ namelijck Lanza-rota, Forteventura, groot Canarien, Tenærif„ fa, Gomera, Fierro, ende Palma. Groot Canarien is verre 't meeſte van allen/ en „ wordt gheſeyt te hebben over de 9000 Inwoonders. Hier woont de Biſſchop/ „ met de Inquiſiteurs/ ende Raetſ-heeren des Koninck / die alle de 7 Eylanden „ gouverneren. In Tenæriffa is een bergh/die men noemt El Pico de Tarraira, eñ

Pico van Teneriffa

„ wordt ghehouden voor den hooghſten bergh van de gantſche werelt. Men ſiet „ hem wel beſchepdelijck 60 mijlen verre in zee/ ende magh hem niet beklimmen „ dan in de maenden van Julius ende Auguſtus; want voort leyt hy 't heele jaer „ door bedeckt met ſneeu / al-hoe-wel men nochtans noch in dit noch eenigh an„ der omliggende Eylant te genen tijde eenige ſneeu en verneemt. Hy is dryp da„ gen klimmens hooge/eñ van ſijn krupne kan men alle de omliggende Eylanden „ bequamelijck ſien ende tellen / niet teghenſtaende datter ſommighe van de ſelve „ wel 50 mijlen van daen leggben/ ende ſoo veel in 't rondt begrijpen. Fierro is „ mede wel een van de grooſte deſer 7 Eylanden / maer onvruchtbaer / ende ſoo „ droogh/ dat men in 't heele Eylandt niet een droppel ſoet waters vint / dan op „ ſommige plaetſen aen den Oever van de zee / 't welck verre van de hant is/ en„ de den Inwoonders weynigh oft niet te ſtade komt. Maer hier teghen heeft „ Godt almachtigh dit Eylandt op een wonderbaerlijcke ende bykans ongeloof„ lijcke wijſe verſien. In 't Eylandt is een boom van tamelijcker groote/ wiens

Wonderlijcke Waterboom in 't Eylandt Fierro.

„ gheſtalte (datmen weet) nergens meer en wordt gevonden: Syn bladeren zijn „ langh ende ſmal / ende ſtaen altoos groen / ſonder immermeer te veranderen. „ Hy is bedeckt met een kleyn wolcke/ die altoos in een weſen blijft/ ende de bla„ deren van den Boom ſoo bedout / dat ſy ſtaegh ende ſonder ophouden ſtaen en „ druppen een klaer dun ende fijn water / het welcke dan valt in ſeeckere backen/ „ by den Inwoonders tot dien eynde rondom den Boom ghemaeckt. Dit wa„ ter nu is genoeghſaem om niet alleen de menſchen maer ook het vee deſes gan„ ſchen Eylandts te drincken. De Eylanden van Canarien in 't gemeen zijn ſeer „ vruchtbaer/ ende overvloedig van allerley leeftocht/ geven met name veel vees/ „ ende kazens/ veel honighs/ waſch/ ſuycker/ kaes ende vellen van beeſten. De „ wijn aldaer waſſende is uytnemende goet ende krachtigh/ ende wordt in groo„ ter menighte naer verſchepden geweſten des werelts vervoert. In deſe Eylan„ den/ nu ter tijdt meeſt bewoont by Spaenjaerden/ nemen de Spaenſche Sche„ pen naer Weſt-Indien varende/gemeynlijck hare ververſchinge. Aen de rechter„ hant van deſe Eylanden/ by de 100 mijlen verſchepden wordt dickwils een Ey„ lant geſien/ dat ſy noemen S. Borondon, ſeggende dat het een groen ende ſeer lu„ ſtig lant is/ vol boomen ende lijftocht/ eñ bewoont by Chriſtenen/maer en kon„ nen niet weteē van wat natie oft tale. De Spaenjaerdē vā Canarien zijn daer tot

meer

meer reyſen heen ghevaren / maer en hebbent noyt konnen vinden / waer uyt eenighe meenen dat het ſpoockerije is/ ofte dat men 't maer om ſonnighe daghen ſien kan / andere / dat het kleen / ende altoos met Wolcken bedeckt is / als oock dat de kracht van 't water de Schepen daer af dryft: In ſomma wordt altoos voor waerachtigh gehouden / dat het Eylandt daer lept.

Den 25 dito kregen ſy 't Eylandt Bona Viſca in 't geſichte/ 't welck een is van de Eylanden die de Portughеſen noemen As Ilhas Verdes, dat is / de groene Eylanden / leggende op de hooghte van 16 graden / ende zynde een dorre klippachtighe Landt/ 't welck men ſeydt dat gantſch weynigh bewoont is/ ende dat/ overmits het gheen water oft ander ververſchingh en heeft voor de ſchepen. Den 26 ſagen ſy 't Eylant Sanc Jago, bewoont by ſommige Portugeſen/ ende ſetteden 't doen des middaeghs onder Ilha de Mayo leggende op 14 graden 50 minuten benoorden de linie/ ende 8 graden 40 minuten bezuyden den Tropicus Cancri, alwaer ſy aen lant voeren/ ende een kercken vonden/daer een lampe met olye in hingh/ niet noch ſommige verballen hupſkens/ waer uyt ſy giſten datter menſchen moeſten woonen/ maer waren miſſchien uyt vreeſe te landewaert in geloopen. Dit Eylandt is mede gantſch dorre ende ſteenachtigh / doch overvloedigh van Bocken/Geyten/Barbariſſche hoenderen/ende menigerley gevogelte. Heeft oock veel zouts/ 't welck de zee op 't Eylant ſmijt/ doch overmits de groote barninge quaet om te halen is. In 't Ooſten vliet een kleyn ſoet waterken/daer eenige Cocos boomen by ſtonden/van de welcke elders breeder ſal geſproken worden. De maets bingen hier veel borkens/ ende vondender eenige peerden ende beſlagē karren/ waer uyt ſy te ſtercker vermoeden datter volck op moeſt woonen/ doch vernamender evenwel niet een menſche.

De Sout Eylanden/by de Portugeſen ghenaemt Ilhas Verdes. Eylandt Mayo.

INWERP.

De Zout-Eylanden, by de Hollanders ſoo geheeten/ van wegen het zout dat aldaer in grooter menighte van de natuere gemaeckt wordt/ zijn by de Portugeſen gevonden in 't Jaer 1572. van de welcke ſy ook alſnoch/ doch ten deele/ende ſeer ondichte bewoont worden. Zijn 10 in getale/met name/S. Jago, S. Antonio, S. Lucia, S. Vincente, S. Nicolas, Ilha Blanca, Ilha do Sal, Ilha de Mayo, Ilha do Fogo, ende Ilha de Boa Viſta. Strecken van Capo Verde, oft 't groene Hooft/ (een vermaerden uyt-hoeck in Africa, daer mogelijck elders van ſal geſproken worden) omtrent 160 mijlen in Zee. Sommige willen dat ſy van die Cabo den naem hebben. Andere ſeggen/ ſy heeten Ilha Verdes, dat is de Groene Eylanden/ vermits de zee daer omtrent als bewaſſen lept met ſeker groen krupdt dat de Portugeſen Sargalſo, ofte Water-kars noemen/ om dat het bykans ſulck ſatſoen is. Dit krupt lept hier ſoo dick op het water / datmen naulijchs water en ſiet / ende de Schepen daer ſonder een ſtercke windt niet door en konnen. Het draeght ſekere beſſen/ den krupſ beſſen ſeer gelijck in gedaente/ maer van binne ydel ende ſmakeloos. Van waer het komt ofte ſpruyt en kan niemandt ſeggen/ nademael daer geen lant omtrent en is/daer 't van daen kan komen dryven ende de zee daer ſoo diep/ ja bykans ſonder gront is/ dat het uyt het water niet en kan groeyen. Men begint het te ſien als men op 20 graden komt / ende duert tot 34. graden toe/ ſoo overvloedigh ende dick / dat het van vele voor gheheele Eylanden aenghеſien wordt / ende en is anders nerghens te vinden als hier.

Namen ende ghetal vande Soudt-Eylandē.

Zee bewaſſen met krupdt.

„ Doen de Portugeſen deſe Eylanden eerſt op deden waeren ſy onbewoont ende
„ woeſt/doch nu ſeer abondant in Rijs, Milie, Abruyn ofte Turcxſche tarwe, Oraen-
„ jen, Limoenen, Citroenen, Bananas, Annanas, Ignanas, Batatas, Meloenen, Pompoe-
„ nen, Concommers, ende veelerley andere vruchten. Dragen oock wijngaert en-
„ de Druyven tweemael 's jaers/ ende ſo Spaenſche als wilde Vygen. Gheven
„ veel vee/ſo groot als kleyn/ eñ inſonderheyt Bocken, ſo datmen op de Eylanden
„ Mayo, Bonaviſta, ende do Sal heele Schepen daer mede ladet/ ende naer Braſilien
„ voert. Sy zijn oock overvloedigh/in allerley gevogelte/ als Barbariſſche Hoen-
„ deren, Patrijſen, Quackelen, Leeuricken, ende een ſoorte van Vogelen die de Por-
„ tugeſen Frameneos noemen/hebbende witte vederen op 't lijf/de vleugelen bloet-
„ root / vande groote van een Swaen ofte Oyevaer, oock Huyſ-hoenderen, Pauwen,
„ Reygers, ende Tortelduyven in menichte. Daer zijn ook veel Conijnen; Hare zee
„ is overvloedigh in Viſch/ derhalven daer oock veel Caraveelen leggen/ en Viſ-
„ ſchen/welcken viſch ſy overvoeren geſouten ende gedrooght naer Brazilien. De
„ Hooft-ſtadt is in 't Eylant Sant-iago, alwaer heen de Gouverneur onthout die
„ van wegen de Croone van Portugael alle deſe Eylanden gouverneert. Alhier
„ heeft oock den Aertz-biſſchop ſijn reſidentie/ die in 't geeſtelijck niet alleen over
„ deſe Eylanden regeert/ maer oock over alle de Conqueſten van de Croone van
„ Portugael aen deſe zijde van de Caep de Bona Speranza.

„ Deſe Eylanden zijn wel gelegen/ſo men op een verre reyſe is/om te verwate-
„ ren/want het Eylant Mayo (ſoo geſept is) heeft aen de Ooſt-zijde een loopende
„ Rivierken/ende is onbewoont/ſo iſt datmen daer geen wederſtant hebben ſou-
„ de. In 't weder-komen ſoude men mogen aenloopen in 't Eylandt S. Antonio,
„ alwaer oock ſchoone verwateringe is/ met veel lijſtochten van vruchten/ende
„ inſonderheydt van ſeer ſchoone Oraenjen. Hier woonen eenighe Portugeſen/
„ doch konnen ſulcx niet beletten.

Den 28 Aprilis kregen ſy de Sonne in 't Zenith/dat is recht boven 't hooft/ſo dat hy geen ſchaduwe van hem gaf/zijnde inden 8. grad. van Taurus, op de hoogte van 13. grad. 30. min. benoorden de linie equinoctiael. Den 4. May 's morgens ontrent 5. oft 6. uren hebben ſy twee Portugaelſche Carraquen gheſien/ de welcke haer gewaer wordende/ geerne van haer ſouden gheloopen hebben/ maer inmers eyndelijk by malkanderen komende/hebben aen weder-zijde hare vlaggen gheſtreken/ende d'onſe hebben vande Portugeſen verſtaen dat ſy giſten omtrent 80. mijlen van land te zijn/dat ſy over 20. dagen van Lisbon afgezeylt waren/ſterck zijnde 5. ſchepen/ die alle naer Goa wilden/ dat d'een van deſe Kraken in hadde den Aertz-biſſchop van Goa, 450. Soldaten/ 150. Bootsgeſellen/ende 18. metale ſtucken: Sy vereerden d'onſe met eenige Marmeladen ende confituren/ waer tegens ſy wederomme vereert werden met ettelijcke Kaſen ende Hammen/ ende ſchepden alſoo met een eerſcheut aen weder-zijde van malkanderen.

3. Portugeſche kraken.

Den 9. beliep haer een zwaren ſtorm/ doch en duerde niet lange: ende den 10. kregen ſy ſeven zeylen in 't geſicht/ te weten 5 Nederlantſche ſchepen/ende 2 Portugiſche Barcken komende van S. Thome: Sy roeyden de Nederlanders met grooter blijſchap aen boort/ende vereerden malkander d'een met confituren ende ſuycker/d'ander met bier eñ Victualy/ ſcheydende tegen nacht van elckanderen. De ſelve nacht verſtaken het ſchip Mauritius ende het Jacht van d'ander ſchepen/ maer quamen 's middaegs weder by een. Den Admirael was ſijn groote ſtenge 's nachts door den donder van boven neder geſlagen. Sy vonden alhier ſtercke ſtroomen/ die haer wel 5 oft 6 dagen nagaens te rugge dreven/ doch vervolgden

7. Seylen

even-

evenwel haren cours/ ſoo veel het de wint wilde toelaten/die hier meeſt zuyd-ooſt is/gemengt met ſlagh-regenen/ by de Portugeſen Turbadas genoemt/ die de ſchepen ſomtijts ſubitelijck overvallen met alſulcken kracht/ dat het al ſchijnt te vergaen datter by ende omtrent is: maer en dueren niet over een ure oft anderhalf/ ende dan iſt weder ſo ſtil/ dat de zee ſchijnt bevroſen te weſen. Den 4 Junij zijn ſy met groote ſtilte ende hitte de linie equinoctiael gepaſſeert/hebbende een zuyd-ooſte wint/ die van daer tot de Abre-Olhos toe 't ganſch jaer door is wayende/ ende daerom moetmen/ſoo haeſt men door de linie is/ſoo veel ooſtelijck aenhouden alſt immermeer doenlijk is/om boven de voorſz. Abre-Olhos (het welcke klippen zijn ſende kuſte van Braſil, wel 30 mijlen in zee ſtreckende) te geraken/ want die daer binnen verbalt/is vande repſe verſteken/ ende moet weder te rugge keeren. Deſe voorgten eñ klippen zijn ſy den 27 dito gepaſſeert/ waeromme ſy groote blijſchap maeckten ende een vrolijcken dagh hielden/ zijnde doen op 18 grad. zuyder pools hoogte. In 't beginſel van Julius ſterf de eerſte man inde Vloot op 't ſchip van Jan Molenaer, ende ter ſelver tijt ontſtack onder 't volck door 't gedurich gebruyck van geſouten koſt/de ſieckte die men gemeynlijck noemt het Scheur-buyck. Den 27 dito maeckten ſy giſſinge ontrent Cabo de Bona Speranza te weſen/ doch verſiamen geen lant/ ende waren alſ-doen in een ſoberen ſtaet/alſo daer in een Schip wel 50 krancken ende klagende waeren van 't ſcheur-buyck. Den 31 ſagen ſy de eerſte Trombas dryven/ welcke zijn dicke rieden met wortel met al/ ende dit wort voor een teken genomen datmen niet verre van de Caep is.

Turbadas/ oft ſlagh-regens.

Sy paſſeren de linie equinoctiael.

Abro-olhos/ klippen alſoo genoemt.

Trombas ofte Riet-ſtruycken

INWERP.

Dat de Portugeſen Cabo de Boa Speranza, ofte 't Hooft van goeder Hope, noemen/is de zuydelijckſte hoeck van Africa,eñ wert eerſt gevonden anno 1493. ,, ſte ſeer daer ontrent/ by eenen Barthelmeus Diaz, de welcke van daer weder in ,, Portugael gekomen zijnde/ ende den Koningh Joan de tweede ſijn wederbaren ,, ſy de repſe verhalende/ als hy begon van deſen Hoeck te ſpreken/ geſeydt heeft/ ,, dat hy met rechte behoorde de Storm-Hoeck genoemt te worden/ overmits de ,, groote ende gevaerlijcke ſtorm-winden daer gedurighlijck wayende: waer op ,, de Koningh terſtont heeft geantwoort/men ſoudet den Hoeck van Goeder-hope ,, noemē/ als mget hebbende datmen hem noch wel ſoude te boven komen:welcke ,, naem hy van doen af onder alle varende luyden behouden heeft. De Portuge- ,, ſen uyt Indien komende/ plegen/als ſy dit Hooft te boven zijn/malkanderen te ,, begelucken/ als ſich dan genoeghſaem verſekert houdende dat de repſe gewon- ,, nen is/ende dat ſy niet weder en konnē te rugge gedreven worden naer Indien/ ,, gelijck het anders wel plagh te gheſchieden: Soo dat oock te deſen aenſien den ,, hoeck wel magh ghenoemt worden het Hooft van Goeder Hope. Vaſco de Ga- ,, ma (ſegghen de Portugeſen) is d'eerſte gheweeſt die hem opt boven ſeylde. De ,, gewiſſe teeckenen dat menſer boven is/zijn de voorſz. Trombas,ofte rieden met ,, ſeemoſch bewaſſen/ ende dan noch ſekere Vogelkens/wat grooter dan Zwalu- ,, wen/die wit van pluymen zijn/maer met veel zwarte vlecken daer onder/ſo dat ,, menſe lichtelijck van andere voghels kan onderkennen. De Portugeſen nōe- ,, menſe Feylons. Het landt ontrent Cabo de Boa Speranza is geſont ende wel ge- ,, ſempert van locht/bequaem om op te wooncn/ende veelderley vruchten te win- ,, nen/ maer niet bebouwt/ heeft oock veel herten ende meer ander wilt.

Cabo de Boa Speranza waerom ſoo genoemt.

De ſchepen krijgen 't lant van Cabo de Bona Speranza in't geſicht.

Den 2. Auguſti ontrent twee uren voor Sonnen onderganck/kregen ſy 't vaſte Landt van Africa in't gheſichte/ waer door ſy alle ſeer verblijdt waeren.

Het was een hoogh heuvelachtigh ende berghachtigh lant/ als ſy ontrent 5. mijlen noordt-ooſt daer van daen waren. Sy liepen voorts langhs de wal / ende bevonden 't land langhs hoe lager ende ſlechter. S'anderdaeghs ſagen ſy een riviere/ daer een banck voor lagh/ende tegen den abont ſagenſe Cabo das Aguilhas, 't welck een leege hoeck lants is. Den 4. dito quamen ſy in de Baye by de Portugeſen genoemt Aguada de Sam Bras, welcke open is voor alle winden/ behalven alleenlijck den noorden/ met hoogh dobbel landt / op wiens weſtelijcke hoeck een boom ſtaet die hem op doet als een kaſteelken. Deſe Baye lept omtrent 45. mijlen boven de Cabo de Bona Speranza, ende heeft een kleyn Eylandeken oft groote klippe daer ſy groote menigte van vogelen op vonden en Pinguijns genoemt/ van de groote als een kleyne gans / ſonder vleugelen oft immers ſoo kleyn ende kort/ dat het meer bont oft hayr van beeſten als vleugelen ſchijnt te zijn/ dan hebben in plaets van dien een leeren Vinne / daer ſy mede ſwemmen ; Lieten haer sonder voor-loopen grijpen / (een teecken datter luttel ofte geen volck moet verkeeren) maer gedoot zijnde waren ſoo hart van hupt / datmenſe qualijck met een Sabel konde door-houwen/ uytgeſondert op 't hooft. Op de ſelve klippe vonden ſy ook veel zee-robben/ die ſich tegen de maets te weere ſtelden/ ende werden eenige doot geſlagen/ doch en waren noch d'een noch d'andere goet om eten. Den 5. dito tegen den abont zijn ſy met haer 8 mannen aen landt gevaren/ om 't ſelve te beſichtighen / ende ter wijlen die van de ſloep te lande waert in ginghen / zijnder by de ſchupt (die mede aende wal lagh) 7. ſwarte mannen gekomen op 't ſpoor van de maets die te lande waren. By de ſchupt komende / hebben de onſe haer eenighe meſſen/ lijnwaet/ bellen ende ſpiegelkens gegeven / als ook eenighe wollen kleederen/ doch ſcheen wel dat ſy daer niet ſeer mede verciert waren / want wierpenſe wech. Men ſchonckſe ook wijn/ende ſtackſe wat biſcruyt toe/daer van ſy bepde genut hebben/ bewijſende de onſe met teyckenen niet dan vrientſchap/ die haer wederom weſen/ ſy ſoudenſe oſſen ofte ſchapen brengen/ 't welck ſy weſen des anderen daeghs te doen. Den 6. dito voeren ſy wederom met drie ſloepen aen lant/ ende bevonden dat het een ſchoone lantſdouwe was / met wel-rieckende boſſchagien ende bloemen verciert. Vonden ook verſcheyden voetſtappen van Menſchen/bee/ ende honden/ ende de ſpiegelkens ende bellekens diemen haer daegs te voren gegeven hadde/ lagen daer nu gebroken/met het ſtuck lijnwaets/op de hepde neer. Terwijlen warender eenige Inwoonders by de ſchupt geweeſt / daer de onſe na toe gingen/ maer waren neffnes haer zijde weder te rugge gekeert/ ſonder dat het de onſe ghewaer werden / ſoo behendigh weten ſy haer door de boſſchagie wech te packen / doch quamen korts daer aen wederom / ende alſmen haer yſer toonde ('t welcke ſy Cori noemen) beloofdenſe bee daer voor te brenghen. Des namiddaeghs gingen de onſe met haer twintighen andermael te landewaert in / om te beſien of ſy eenige hupſinge ſouden konnen vinden/ maer was te vergeefs/ want de Inwoonders gingen met de onſe ſonder eenige ſekeren wegh te houden ; gingen d'onſe/ ſy gingen mede : ſtonden d'onſe/ ſy ſaten achter neder op hare hielen hupckende/ alſoo dat de maets teghen nacht ſonder yet uytgherecht te hebben/ weder t'ſchepe quamen.

Komen in de Baye ghenoemt Aguada de Sam Bras.

Pinguijns Vogelen.

Varen aen lant.

Aert van 't lant.

Den 7. Auguſti zijn ſy vroegh aen lant gevaren/ met intentie d'inwoonders in haer wooninghe te gaen beſoecken / ſterck zijnde 23. weerbaere Mannen. Een half ure gegaen hebbende/ zijn de Inwoonders haer tegen gekomen/ mede brenghende 6. ſchapen / daer voor de onſe haer een ſtaf yſer gaven ſwaer omtrent 30. pont met noch eenigh gelt / dan overmits ſy het yſer niet konden ſcheyden/ werdenſe

Handelingh met de wilde van S. Bras.

ienſe teghen malkanderen twiſtigh/ ende maeckten terſtont roock/ waer wede ſy
jare compagnie het wilden te kennen gheven / derhalven deden de onſen het vyer
ypt/dies ſy met de twee ſchapen vluchtig werden/ende d'onſe keerden met de vie-
e wederom naer de ſloepen. Sy dat ſiende volgden de onſe/ende riepen ſy wou-
en meer vee brenghen / waer over beyde partijden weder by een quamen / ende
naeckte te ſamen vrede / de onſe haer Spaenſchen wijn ſchenckende / mits con-
itie dat ſy vee ſouden brenghen/ waer voor ſy wederom yſer ſouden ontfanghen.
Daer nae vulden de onſe haere vaten met water / welcke ſpruytende was uyt het
heberghte ſtaende aende weſt-zijde vande Baye. Het ſcheen dat ter ſelver plaet-
e ook eenige andere natie wel eer moeſt ververſcht hebben/ want ſy niet wijt van
e water-plaetſe nae 't zuyden toe een ſchans van ſteen vonden / daer (ſoo men
ien konde) haer wel eer eenige moeſten hebben beſchanſt gehadt. 's Anderdaegs
weder aen landt komende/ viſchten ſy eenige Oeſters daer ſy Peerlen in vonden/
nde pluckten oock ſommige wel-rieckende kruyderen / die daer overvloedelijck
waſſen. Middeler tijdt werden ſy van de Schildwachten gewaerſchout / dat de
Inwoonderen met vee quamen/ begeerende men ſoude haer eenig yſer laten ſien/
't welck ſy voor haere beeſten mede namen / ende d'onſe voeren met de beeſten nae
't ſchip toe.

Den 9. dito waren d'Inwoonderen d'onſe aen landt verwachtende / ende we-
ſen datſe veel vee mede gebracht hadden ; So dat d'onſe deſen dagh kochten voor
een quaet hou-mes een ſchoonen Os/ voor een oude kuppers Diſſel van gelijcke/
ende willende voor een nieuwe Diſſel twee Oſſen hebben/ konden niet accorderen

Andere handelinge.

want de Wilde maer eenen Os woude ghéven. 'sAnder-daeghs / 'smorghens ginghter wederom op een handelen / ende d'onſe kochten voor een ſtaf pſers van 70. pondt in vijven ghevroken / twee ſchoone Oſſen ende drie ſchapen: Voor een kroin-mes/ een bijl/ een ſchoppe/ een korten pſeren bout/ met noch een mes ende ſommige ſtuckkens pſers/ 't welck al-te-mael in Nederland omtrent 4. guldens weert mochte weſen/ 3. Oſſen ende 5. Schapen; ja voor een mes mochten ſy ten lieven dancke een ſchaep krijgen/ ende haddenſe meer pſers byder hand gehad/ ſy hadden meer vees bekomen/ want ſagen de Oſſen ende Schapen met groote menighte op 't hooge lant gaen weyden: De Oſſen alhier zijn ſeer groot eñ ſchoon/ gelijck die van Spaenjen/ hebben bulten/ ende d'onſe ſaghender eenighe die geen hoornen en hadden/ noch oyt en hadden gehadt/'twelck ſeer vremdt om ſien was. De Schapen zijnder ſeer groot/ſchoon/ ende ſmakelijck/ dat ſy noyt diergelijcke gheſien en hadden: eenige hadden ſteerten van een half elle dick in 't ronde/ daer wel ſo veel aen te eten was als aen een van de quartieren: doch in ſtede van wolle hadden ſy hayr als Geyten/ ende waren ock wel ſoo groot. Het gevogelt zijn Patrijſen, Quackelen, Leeuwercken, verſcheyden ſoorten van Havicken, ende Muſſchen.

Geſtalte van 't vee

Wat voor vogelen datter zijn.

De Inwoonders van dit Landt zijn wat kleynder van geſtalte als de luyden hier te lande/ bruyn-ros van verwe/ doch d'een meer als d'andere/ ſeer leelick van aenghesicht / 't welck ſy met eenighe verwe beſtrijcken ende ſwart ſoecken te maecken: Het hayr op haere hoofden is als 't hayr van een menſche die een tijdt langh gehanghen heeft: ſy gaen geheel naeckt / dan dat ſy een Oſſen huyt mantels wijſe geront met het hayr naer binnen toe om 't lijf hebben / ende een breeden riem van gelijcker ſtoffe om haer middelen/ hare manlickheyd bedecken ſy met de ſteert van de ſelve huydt / ende in plaetſe van ſchoenen hebbenſe ſommighe twee dobbele lappen van een huyt / ſommige ſeeckere verdekens onder aen de voeten. Sommige hadden tot een cieraet haer eyghene huyt gehackelt ende door-brandt/ waer in ſy dan vet ende ongel ſtaken/'t welck veroorſaeckte dat ſy een baem in de windt waren ſtinckende: Haer cieraet zijn arm-ringhen van Elpen-been / ende root koper) geſlepen ſchelpen/ eenige gouden ringſkens aen de vingers / ende pater-noſters van been ende hout. Haer geweer was langhe ſpieſſen met breede pſers/ doch ſeer olick. Sy gheleken heel wilt te zijn / ende ſoo de onſe vermoeden/ waren 't ock menſchen-eters/want als de maets eenige Oſſen gedoodt hadden/ baden ſy haer om 't inghewant/ 't welck ſy aten al rauw/ de meeſte vuyligheydt ſlechts ſoo wat uyt-ſchuddende. Sy ſpreken ſeer belemmert/ bykans klockende als de Calcoenſche hanen/ oft als de luyden in Duytſchlant doen ontrent Kempten ende de Alpes Iulias, die door de hardigheyt van 't ſneeuwater dat ſy drincken/ die groote kroppen krijgen. Ten ſchijnt niet dat ſy eenige andere ſpijſe hadden als vee/ wilt gedierte/ende kruyden/want (ſoo men mercken konde) waren ſy ſeer beſchroomt voor 't water/ ende vreeſden haer nat te makē als de zee begon te rijſen/ waer uyt te vermoeden ſtaet dat ſy haer niet en generen met viſſchen. Doch vermits de onſe geene van hare wooningen/ veel min eenigh vrou-menſch en hebben konnen vinden/ſoo en kan men geen voorder ſeherheydt daer van ſchrijven. Men heeftſe dickmaels haer vyer ſien ſtoken/'twelck ſy ſeer haeſtigh konnen bekomen/ met twee houtjens 't een teghen 't ander te wrijven / ende vrenghen alſoo haren nacht daer by over.

Geſtalte ende zeden vande Inwoonders.

In deſe Baye houden haer veel groote viſſchen/ die des nachts teghen de ſchepen quamen leggen ſpelen/ maer middelbare ofte kleynen viſch en vintmen daer niet/

niet/ vermits die al vernielt woꝛdt van de zee-Wolven.

Den 11 Auguſti/ al-hoe-wel ſy veel beeſten op 't hooge landt ſagen gaen weyden / ende wel ververſchinghe van doen hadden / ſoo werdter nochtans beſloten/ dooꝛ 't menighvuldigh klagen van 't ghemeyne volck/ het welcke dooꝛ den dagelickſchen arbeydt in 't water halen/ overmits de quade ſtranden/ ſeer gheſwackt was/ als oock oock dat de ververſchinge de ſucht neder in de beenen joegh/ende om de groote dijninge die haer dꝛeyghden upt den zuyden/ waer teghen ſy niet beſchut en lagen/ dat ſy teghen den avont ſouden t'ſeyl gaen: Dien volghende hebben ſy ontrent der Sonnen ondergangh hare anckeren met grooten arbeydt/ overmits de vele kranckten/ op-gewonden/ende liepen alſoo met menigerhande winden ende verſchepden ſtoꝛmen(waer dooꝛ ſy malkanderen ſomtijts miſten)tot den tweeden Septembꝛis toe / als wanneer ſy beſloten (overmidts de ſwackheydt van 't volck/ die meeſtendeel plat op ſchips-boden neder lagen van 't ſcheurbuyck) het Eylandt van San Lorenzo, anders genoemt Madagaſcar aen te ſoecken/ gelijck ſy oock des anderen daeghs in den dagheraedt 't ſelve quamen te ſien / zijnde slecht effen lant/dan de Ooſt-hoeck genaemt Cabo de San Roman, was ſeer heuvelachtigh/ ende verhief hem ſeer hooghe ende dobbel. Sy liepen lange af ende aen om boven den hoeck van de Caep te geraken/ maer ſiende dat ſy/ overmits de ſtercke ſtroomen ende winden niet en konden winnen/ zijn ten leſten nae den weſtelijcken hoeck gheloopen/ ende 't ſchip Amſterdam heeft ſijn ſchuyt upt-geſet/met 6 mannen aen landt varende na de Caep de Santa Maria, alwaer ſy 6 luyden vernamen/ de welcke ſiende dat de ſchuyt op haer aen quam/ op 't hooghe landt liepen. Komende aen de vooꝛſz. Caep (dat een hooghen af-ghebickten hoeck is) hebbenſe dꝛie viſſchers ſchuytjes (die ſy Lacca noemen) ſien viſſchen/ daer ſy nae toe roeyden/ ende twee van kreghen: ende alſoo ſy de viſſchers niet en konden verſtaen / gaven haer eenighe Paternoſter ende andere kramerij / waer vooꝛ ſy den onſen ſommige viſſchen gaven/ ende ſcheyden alſoo van malkanderen. Aen landt vonden ſy noch vijf Inwooners/ maer die en wilden haer niet verwachten/ ſoo dat ſy niet anders bekomen konnende als wat Oeſters/weder aen booꝛt zijn geroept. Den 9 dito hebben ſy weder een Sloep ghemant/ ende loopende met de ſelve ſoo dicht nae 't landt alſt mogheliick was / hebben eyndelijck weder twee viſſchers ſchuytjens gheſien aen twee klippen legghende/ ontrent een gotelincx ſchoot van landt/ waer van ſy 't eene met dꝛie mannen gekregen hebben/ die ſy aen 't Jacht bꝛachten / en kochten van haer vooꝛ eenighe Paternoſters ende geldt daer beneffens ontrent 60 Steen-bꝛaeſſems/ haer oock t'eten ende te dꝛincken biedende/ dan ſcheen dat ſy daer weynigh mede ghedient waren: men gaf haer oock ſommighe roode mutſen ende ander kramerij/ die ſy geerne aen namen/ ende werden alſoo weder in haer ſeltſaem ſchuytjen geſet/daer ſy ſtracx mede naer lant voeren/ betoonende met haer wijſen/ roepen ende ſchꝛeeuwen wel verblijt te zijn dat ſy alſo upt de handen van d'onſe verloſt waren. Een van deſe dꝛie mannen/ als hy de Sloep eerſt ſagh aen komen / ſpꝛongh van verbaeſtheydt over booꝛt / ghelijck of hy 't hadde willen ontſwemmen/dan dooꝛ wijſen ende wencken kregen hem d'onſe weder in ſijn ſchuytjen; Sy waren ſoo weynigh bedꝛeven/ dat als de onſe haer wilden doen overklimmen in 't Jacht/ ſo hielden ſe haer eben of ſy geen menſchen gheweeſt/ ende nerghens van gheweten en hadden: Waren langher van ſtature als 't volck van Aguada Sam Bras, ende wel gepꝛopoꝛtioneerde mannen/ niet anders om 't lijf hebbende als een zwachtel/ daer ſy haer ſchamelheyt mede bedeckten/ ende dat noch qualick ghenoegh; Hebben langh ſwart hayꝛ op 't hooft /

't welck

De ſchepen gaen t'ſeyle upt Aguada de Sam Bras.

Sien 't Eylandt van S. Laurens anders genoemt Madagaſcar.

Landen aen de Caep S. Maria.

Krijgen eē ſchuytjen met 3. Viſſchers.

Gedaente van d'Inwooners.

't welck by menighte met drie strengen geblochten was; Aen de voren dragense sekere houtjens ofte beentjens omtrent een duym dick; Sy schenen besneden te wesen/ want op dat men sulcx sien soude/ verschoven sy de zwachtels so een weynigh van hare schamelheyt. d'Andere die op 't lant gesien hadden dat de onse met dese drie door ginghen / maeckten groot misbaer/ ende stoockten grooten roock/ gelijck sy oock over al gedaen hadden/ de onse op de kusten vernemende.

Den 13 Septembris 'smorgens sagen sy een groot rif streckende omtrent een mijle weegs t'zeewaerts in/'t welck het Jacht gingh besichtigen/ doch Molenaer sonder beradverteert te wesen/ is mede derwaerts gheloopen / ende heeft terstont sijn ancker laten vallen/ 't welck Schellinger oock ghevolght heeft / ende is overs sulcks 't schip Hollandia veroorsaeckt gheworden mede alsoo te doen/ al-hoe-wel het den Stierman ende alle de maets seer qualijck behaeghde / obermits sy daer gantsch voor geen zee-wint bevrijdt en waren.

Eylandt genoemt t'Hollansche kercxhof.

Omtrent een mijle weeghs van 't vaste lant van Sint Laurens was een Eylant gheleghen noord-west ten westen van de Schepen: Dit Eylandt noemde sy namaels 't Hollandsch Kerck-hof, obermidts haer al daer seer veel volcks af sturf / die sy op 't Eylandt begroeven. Des selven daeghs isser een schupte met volck naer landt ghesonden / om te vernemen of daer eenighe frupten mochten wesen voor de siecken / maer hebben niet ghevonden dan de kale strandt verdeelt met een binne-water / 't welck zout ende onbequaem was om drincken / sonder dat sy konden bemercken waer het sijnen upt-gangh oft inhangh hadde; Hier niet over moghende/ keerden weder te rughe / ende vonden wel veel voetstappen van mans ende kinderen / oock plaetsen daer sy vyer ghestoockt hadden / maer gheen Hupsen. 's Anderdaeghs liepen sy achter 't voorschreven Eylandt/ obermidts de dijninghe haer van d'ander reede verjoegh / maer op 't lant komende/ en vonden aldaer noch vruchten noch versch water/ noch vee/ noch vogelen/dan alleenlijck eenige Reygers. Sy hadden wel ettelicke Inwoonders gesien op 't strant/ maer en konden / vermits de groote berninghe niet by haer komen.

Den 17. dito 's morghens vroegh zijn sy oost aen gheloopen / ende weder ten Ancker ghegaen achter de rotsen/ daer sy eerst ghelandt hadden; Hier saghen sy eenen grooten roock opgaen in een bosschagie/ ende daer by komende oock twee mannen/ die hare netten droeghen / maer op den roock aengaende / vonden daer niet dan een oudt wijf met een jongh meysken / die de heye vast af branden/ end d'onse nae de mannen toe wesen die sy hadden sien gaen; Dese by d'onse ghewenckt ende geroepen zijnde bleven haer een wijl tijdts verwachtende / maer ten lesten hare netten af-gheleydt hebbende begaven sich op de vlucht/ soo dat de onse haer haest verloren hebbende ende op hare voetstappen volghende / eyndelijck aen een water quamen/ daer sy een man vonden staen visschen / met drie kinderen die op d'ander zijde van 't water waren: De man sondt een van de kinderen om meer volcks/ ende 't kindt quam terstont met een oudt man by de onse/welcke proefden 't water te passeren met een van d'Inwoonders schuytjens / maer onbedreven zijnde met de selve kleyne schuytjens te varen / zijn daer met om-gevallen / ende al zwemmende weder uytgheraeckt: De twee mannen dit siende/ zijn alsoo naeckt als sy waren / by den onsen over 't water ghekomen met haer Assagayas oft spiesskens in de hand/doch alsoo sy malkanderen niet en konden verstaen/ gaven de onse haer eenighe Margaridetten/ ende keerden wederom nae de sloep toe. Den 18. dito isser weder een schupte met volck aen lant gesonden/ van

de welc

ie welcke drie mannen te landewaert in ginghen / om te vernemen offer eenighe Fruyten ſoude moghen waſſen / ende noch twee / die een anderen wegh namen: Deſe twee niet anders ontmoet hebbende als een Man ende vrouwe zijn 's avondts (alſoo geen laſt en hadden 's nachts uyt te blijven) wederom by de Schuyt ghekomen; Maer de drie ginghen door een Boſſchagie met een Compas (om niet te verdwalen) romdom een grooten Inwijck van Sout water / ende vonden teghen den avont een jongh zwart Man / die haer leyde by eenen ouden / welcke ſcheen zijn Vader te weſen: Deſe gaf haer wat krabben te eten / ende water te drincken / ende alſoo ſy begheerde wijder gheleydt te weſen om verderſchinghe te bekomen / gavenſe deſe twee zwarte (welcke weſen dat ſy wat ſlapen moeſten) elck een ſlaepmuts / waer door ſy ghewilligh werden haer te geleyden.

Een wijle gegaen hebbende / alſo 't klaer maneſchijn was / ſcheyde de oude man van haer / maer toefde niet lange of hy en quam weder / ende wat viers makende ſetten haer neder om wat te ruſten: Maer alſoo de onſe niet lange op een plaetſe en dorſten blijven / hebben ſy haer weder aen 't gaen gemaeckt: Doen liep de jonghe man van haer wegh / maer quam haeſt weder met noch ſes mannen tot hem / ende overmits ſy dickmaels de hoofden t' ſamen ſtaecken / als of ſy raet gehouden hadden / kregen d' onſe quaet vermoeden / ende gevende haer eenige paternoſters (die ſy ge-eyſcht hadden) hebben de twee over-vallen / doch de derde ontſpringende heeft de ander twee uyt haeren handen verloſt: Doen begoſt onder haer een krijgh met ſteenen / daer mede ſy de onſe ſo moede maeckten / dat ſy hen op-geven moeſten / ende werden van de wilde naeckt uyt-geſchut / die hen oock haer geweer af namen.

Drie Hollanders worden van de wilde gheplondert.

De onſe vervolghden haren wegh langhs 't voorſz. binnewater tot den anderen avont toe / ſoo dat ſy met de nacht over d' ander zijde van 't water quamen / daer de Schuyte haer haelde / ende voeren ſeer moede / verbrant / ende machteloos zijnde aen voort.

Den 20. dito werdter wederom een land-tocht ghedaen / ende vonden de onſe / in 't binne-water komende / aen de rechter-handt eenighe huttekens / daer viſchers woonden / maer dat mael alleenlijck twee mannen ende vier vrouwen in waren / die hun weſen waer ſy water halen ſouden / gaende een Man / met twee ſchorſſen van boomen / (om 't water in te draghen) met haer / tot aen een ander wooninghe / daer ſy anders niet dan vrouwen ſaghen. Dit water bevonden ſy dattet brackigh was / ende namen derhalven geen mede / maer roeyden nae een Almadia ofte ſchuytjen / daer ſy eenige viſch van mangelden voor corael / roeyende voorts noch een ander nae / dat ſy / om der ondiepten wille / niet en konden bekomen: Ende ſiende uyt het geboomte / ontdeckten drie partijen Swarten / welcker Overſte / genaemt Andrea, haer wees / dat ſy nae een plaetſe ſouden varen die ſeer ondiep was / ende met leegh water droogh lagh; Hier uyt vermoeden de onſe / dat hy hun 's nachts daer op 't drooge vindende / met de zijne ſoude komen overvallen / des ſy den avont aenkomende op 't diep ginghen ligghen / daer hun in der nacht twee Almadias quamen beſoecken / die hun krabben te eten gaven / ende ſeer melodieuſelijck ſoughen. Doch de onſe vermoedende dat ſy quamen om hun te beſpieden / deden haer wegh varen / houdende goede wacht om niet overvallen te worden. De nacht gepaſſeert zijnde / quamen de Inwoonders met elf ſchuytjens by de onſe / begeerende dat ſy met haer ſouden varen nae haer woon-plaetſe / die ſy noemden Longenau, zy wouden aldaer met hun handelen: Dit deden de onſe /

se/ maer en wilden even-wel niet aen landt komen/ gedenckende wat sy 's daegs te vozen hunne maets gedaen hadden/ te meer/ om dat sy veel volcks sagen / dat sich achter 't gheboomte verbozghen hielt / ende dat hunnen Overste niet en dozst by haer komen/ dan op 't leste in een groote Canoa. Hy ontnam meest alle de andere Swarten haren visch/ ende verkochtse den onsen vooz Paternosters. Was ghekleedt met eenen katoenen doeck tot de knyen toe/ ghestreept als de tyicken oft Spaensche dekens. De onse veel visch bekomen hebbende/ voeren nae de mondt van 't water: ende alsoo sy de Swarten te kloeck in 't zeylen waeren / keerden de selve naer landt toe/ alwaer sy een embuscade maeckten. De onse aen Landt komende/ setten haere schilt-wachten upt/ om niet onversiens overvallen te wozden: ende sonden voozts vyf mannen upt om 't landt te ontdecken/ de welcke om eenen hoeck komende/ zyn gevallen in een embuscade van omtrent 50. Swarten/ die haer van alle weghen omcinghelden/ ende dapperlyck met Assagayas bewierpen/ soo dat sy ghedwonghen waeren sich te verweeren/ schietende dzie schooten/ waer mede eenen Swarten in 't hooft gheraeckt wierdt/ die op de voet doodt bleef leggen: Hier dooz verschzichten sich de Inwoonders seer/ ende en dozsten de tweede charge niet verwachten/ maer begaven sich op de vlucht/ daer de onse seer blyde om waren/ ende 't landt vol dozre bosschagien vindende/ sonder eenigh water ofte ververschinghe/ voeren tegen den avondt weder nae de Schepen.

Ervermutsinge met de Wilden.

Den 22 dito 's mozgens vzoegh is de Pinas met een wel-gemande Sloep in zee gesteken/ om te sien of sy geen ververschinghe souden konnen bekomen/ ende quamen den derden dagh aen twee dozre Eylandekens/ daer niet besonders op en was/ dan datter eenighe Visschers sich des nachts onthielden/ Oost noozd oost van de selve was de Baye die men noemt de San Augustin op de hooghte van 23½. graden/ recht onder den Tropicus Capricorni, alwaer sy een schoon Rivière vonden/ komende met twee Canalen tusschen 't hooge landt in de zee/ daer sy met de sloepe in voeren. De Inwoonderen quamen vzymoedigh by haer/ seer verwondert zynde van witte luyden te sien in haer contrepe/ ende noch meer van 't voozt-gaen van de Pinas/ sonder yemandt te sien roepen. De onse kochten van haer eenighe Schapen/ die uytter maten schoon ende wet waren/ vooz kramerije/ als spiegelkens/ roode mutsen/ Paternosters/ &c. Onder andere wasser een van de maets die een tinne Lepel liet sien/ waer vooz sy terstont boden den schoonsten Os van der kudden/ ende alsoo hy 't ontliep/ ende andere hare Ossen ook quamen aen-veylen vooz de selve lepel/ werden sy twistigh/ ende souden malkanderen geslagen hebben/ hadde men den eersten den lepel niet toe-gesept/ die sijn Assagaya ende een man te pande liet/ tot dat hy den Os soude gebzacht hebben. Dit is een schoone lustige landouwe/ met groene valleyen verciert/ alwaer de onse ook menigerley schoon gevogelte vonden/ die met haren soeten sangh groote melodije bedzeven/ ende onthouden sich ook aldaer veel Meyz-katten op de boomen/ daer de Tamarinden op wassen/ welcke vzuchten seer verkoelende zyn de Lever ende de Nieren/ ook alle slynighepdt der Maghen verterende/ ende derhalven seer goet vooz 't scheurbuyck/ waer mede de maets soo seer ghequelt waren/ dat sy qualick de macht hadden om met kreupele ende gesonde een Schip onder zepl te helpen. Dies de Pinas considererende/ dat sy niet alleen grooteliycks souden verlangen/ maer dat ook de noot vereysschende was niet langher te toeven/ als die nauweliyck 20. man en hadden in de geheele vloote/ die over-eynde gingen/ ende alreets over de 70. dooden/ is den eersten Octobzis weder by de Schepen gekomen/ met tijdin-

Baye de S. Augustin.

Handelinge met de Wilde aldaer.

Aert van 't landt.

ijdinghe dat ſy een goede Baye ghevonden hadden / daer een verſche Rivier upt
ep/ ende verſch vleeſch genoegh te bekomen was/ waer over de maets al-te-ſa-
nen ſeer verblijdt waren. Terwijlen de Pinas ende Sloep uytgheweest hadden/ Twee
arender twee upt de vloot/d'een genaemt Fop Pieterſz. van Delft, varende op 't muytma-
hip Hollandia; d'ander Cornelis Luytſz. van Medenblick, varende op 't Schip kers aen
mſterdam, voor muytmaeckers/ by ſententie aen landt gheſet/ met belofte ſoo ſy lant geſet.
innen 5. dagen eenighe ververſchinge ende Oraenjen-appelen konden bekomen/
nde daer mede weder keerden/ datmenſe dan in ghenade ontfangen ſoude/ maer
o niet/ op ghenade ende onghenade: doen en is van hun gantſch geen tijdinghe
neer gehoort. Den 30. dito is overleden Jan Dignumſz. Schipper op 't Schip Jan Dig
Iollandia, eñ begraven op 't Eylandeken genaemt 't Hollantſch Kerckhof. Den numſz.
. Octobris daer aen volgende/ wert den beſloten brief/ die by de negen Bewint- Schipper
ebbers onder-teeckent was/ den ghemeenen volcke voorgeleſen/ waer inne Pieter ſterft.
Dirckſz. Keyſer genomineert ſtont voor Schipper/ die ſy met alle goetwilligheyd
elijckelijck geloofden te gehoorſamen/ ſoo ſy haren voorigen Schipper ghedaen
adden.

Den 7. Octobris zijn ſy t'zeyl gegaen / ende quamen den 9. dito teghen den a-
ont aen 't landt daer de Pinas geweeſt hadde/alwaer ſy het ſetten op 30. vadem
leygront. Den 10. dito voeren ſy met een roey-jacht na de Rivier/ alwaer haer
enige Inwoonders ghelepden/ die aen boort gheweeſt waren / ende hun vereert
adden met eenige ſchapen/ begeerende dat ſy aen lant komen ſouden/ want daer
ee genoegh te bekomen was. Hier kochten ſy ſo veel Oſſen ende Schapen voor Handelin-
inne lepels/ als ſy laden konden: namelijck voor yder tinne lepel een Os ende 3. ge met de
ſt 4. ſchapen ten ſelven prijſe/want daer niet ſo ſeer begeert en was als lepels/ of Wilde.
nderen huyſraet dan tin; In voeghen dat ſy Franck van der Does voor een tin-
e Lepel eens een Meyſken preſenteerden omtrent 10. jaeren oudt zijnde / het
oelcke/ mits dien het ſeer weende/ hy upt deerniſſe liet gaen.

Den 11. dito zijnder weder veel Swarten aen boort gekomen met Schapen/
erſchen ende ghedroogheden viſch/ melck ende andere diergelijcke ververſchinge/
ie de onſe haer afkochten/ende ſonden alſ doen drie vande Overicheyt naer lant/
m een bequame plaetſe op te ſpeuren / daer ſy hunne ſiecken mochten aen landt
renghen/ om wat te verquicken/ gelijck ſy des anderen daeghs oock gedaen heb-
en.

Den 13 dito inde morgen-ſtont zijnder by de ſiecken gekomen een deel van de Schet-
Inwoonders/ in ſchijne of ſy haer yets verkoopen wilden/ ende ſoo ſy ſaghen dat mutſinge
l 't volck machteloos was/ hebben ſy noch meer volcks ghehaelt/ ende komen- met de
e ſoo wel 100 ſterck/ hebben de ſiecken gheplondert / ende ſeer met ſteenen ghe- Wilde.
laghen/ loopende voorts nae de andere / die ontrent een ſcheute weeghs daer
an daen laghen / dan die waeren wat ſtercker / ende hadden 4 oft 5 roers by
aer/ waer mede ſy ſich te weere ſtelden/ ende twee oft drie vande Swarten doot
choten.

De andere maets 't gherucht inde Schepen hoorende / roepden terſtont nae 't
ant toe/ waer door de Wilden de vlucht namen/die de onſe wel na jaeghden/maer
ijn het door de lichtigheydt van hare Canoas, weſende ontrent 25 in getale/ ont-
omen/ ende te landewaert in op 't geberghte geweken.

Den 26 dito 's morgens vroegh zijnder upt de Schans eenige ghet rocken om
e jagen/ ghelijck ſy dagelijcks deden/ ſchietende ende met ſtricken vangende veel
Reyzkatten/ Papegayen/Barbariſſche hoenderen/ ende menigerley vogelen/ die

met

met haeren soeten sangh ende schoone vederen gheheel de wildernisse verlustighden. De maets brachten een man / die op sijn weef-ghetouw sat / een katoenen kleedt wevende(inde schans ghevangen. Niet langhe daer nae zijnder seven Canoas gen de selve schans gekomen/ presenterende eenighe visch te verkoopen/ ende alsoo de onse daer veel goets in saghen/ dat de Inwoonderen hun in 't plonderen van de schans ontnomen hadden / hebben sy 't selve willen wederom hebben/ waer over twist tusschen hun-luyden ont staende / isser een van de Swarten doot

Andere Scher-mutsinge.

gheschoten/ eenige gequetst/ ende twee mannen met twee vrouwen ende vier kinderen gevangen : De vrouwen met de twee kleynste jonckxkens lieten sy gaen/ ende brachten de mannen met de andere jongers t'schepe/ varende den 30. dito met den eenen gevangen in de Riviere / om te sien of sy voor hem eenigh Vee souden konnen bekomen / gheljck de Inwoonders hun de voorleden daghen ghewesen hadden. Aenlandt komende/ quamen de Inwoonders hem sijn handen soenen/ niet ontsiende 't perijckel dat sy mede ghevanghen mochten worden / ende gaven voor hem eenen Os ende twee Schapen / maer de onse lieten den ghevangen los ende vry gaen/ ende betaelde haer 't Vee / waer met sy aen voordt voeren. Des nachts/ alsoo den anderen ghevangen/ maer met een handt-boey ghesloten was/ ende de jonghers los ginghen / zijn sy alle stillekens eener pooxten upt-ghekommen/ ende aen lant geswommen/ maer de man met de hant-boey overladen zijnde/ is verdroncken/ 't welck de jonghers siende / zwommen aen de schupt van de Pinas/ daer sy mede meynden nae landt te roeyen / maer dreven door de stroom van de Kiviere t'zeewaert in/ daer de onse haer 's morghens vonden/ ende voeren 's anderdaeghs met den eenen aen landt / om hem los te laten gaen voor eenigh Vee/ dan de Wilde en begeerden voor hem niet een Schaep te geven. Dese twee jongers voerden de onse met nae Hollandt/ ende noemden den eenen Laurens, den anderen Madagalcar.

Den 17. Novembris wert de Pinas weder uptghesonden/om noch verder om de noord te loopen/ ende een plaetse te soecken daer eenige verversinge van frupt/ te weten Oraengien ofte Limoenen ware/ende is den 25. wederom gekomen/geweest hebbende tot op 20. graden/ doch niet ghevonden / dan een deel Wildt arm volck/ die alleenlijck met bast van boomen ghedeckt waren voor hare schamelheydt/ gaende voorts geheel naeckt.

Den 28. dito/alsoo sy nu qualick eenigh Vee meer konden bekomen/ door dien hun gheloove/ upt oorsake van den voorsz. twist / metten Inwoonders al meest upt was/ die soo haest sy de onse van verre sagen komen/ terstondt verliepen/ ende hun weygherden vraecke te houden / soo zijn sy hun sesthienen sterck te landewaert in gegaen na eenige putten/ daer 't Vee ghemeynlijck quam drincken/ ende haer quamen onder weghe eenige Swarten teghen / met hare Calabassen om water te halen / met de welcke sy nae hun wooninghe ginghen / doch ontliepen haer. By de wooninghe komende / werdense stracks van omtrent drie hondert Swarten omringhelt / die hun dreyghden met haere spieskens te werpen / niet teghenstaende sy de selve sochten te stillen / toonende haere mede-ghebrochte Koopmanschappen / ende versoeckende dat sy hun doch eenigh Vee daer voor wilden verkoopen/ maer en wilden sulcx gantsch niet doen/ ende dronghen hardt op de onse aen ; Ondertusschen isser onversiens een musket los ghegaen / welck sulcken verbaesthevdt onder de Inwoonderen ghemaeckt heeft / datse meest al op de loop ginghen/ doch werden noch weder-houden / ende brachten de onse twee Ossen ende drie Schapen voor haere tinne-lepels / biddende dat sy doch

ıoch wilden dooz gaen/ terwijlen waeren de Vzouwen / Kinderen/ ende 't Vee al
ebluclıt.

Tegen middagh quamender wederom eenige Swarten aen de Schans / roe-
ende als of ſy Melck ghebzacht hadden / dan was alleenlijck om 't Volck uyt
e Schans te locken/ want quamen na de middagh weder/ ende alſo Claes Ianſ-
n, Stuerman op 't Schip Mauritius met twee Adelbozſten nae hun toe ginghy/
ebben ſy die wat van de andere afghelepdt buyten ſchcuts / ende doen met haere
neſſen ende bijltjens overvallen / den Stuerman met een ſpieſken in den hals ge-
eecken/ dat hy doodt ter Aerden viel / ende de twee Adelbozſten ghequetſt / die
ı oock vermoozdt ſouden hebben/ hadden ſy gheen gheweer ghehadt. Op dit
hetier vertoonde ſich een groote menighte Swarten uyt het boſch / al danſſende
an blijſchap dat ſy haer leedt ſoo ghewzoken hadden. De onſe hebben haeren
ooden ghehaelt / ende met grooter dzoefheydt / naer krijghs maniere begra-
en/ hopende ſich noth daer van te wzeken/ met welcker intentie ſy des anderen
aeghs 48. ſterck zijnde nae der Swarten wooninghe ginghen/ wel twee groote
ijlen te lantwaert in / doch bevonden dat ſy alle geblucht waren met haer have
nde Vee/ ende keerden ſonder pet uytghecrecht te hebben / wederom. Des ande-
en daeghs iſſer een Canoa by de Schans ghekomen / daer twee wilden in wae-
n/ daer van d'een op 't landt gheſpzongen was/ om eenighe Catoene packkens
an daer te halen / den anderen / by de onſe met roeyen verbolght ende ten leſten
chterhaelt zijnde/ ſtelde ſich in 't water te weere/ doch werdt ghevanghen / ende
ſoo hy vande gequetſte Adelbozſten gekent werdt by de moozdt van Claes Ianſz.
heweeſt te zijn/ is veroozdeelt aen een pael op de plaetſe daer de moozdt geſchiet
as ghearquebuſeert te wozden. Hy ſcheen een man te zijn van 40. of 50 jaren
udt.

Met de doodt van deſen Swarten was de vziendtſchap tuſſchen de onſen ende
e Lantſaten gantſch uyt/ ſo dat ſy den eerſten December/ ſiende niet langer eeni-
e ververſchinge te konnen bekomen/ hare ſieken generalijck 't ſchepe ghehaelt/
nde de ſchans in vzant geſteken hebben / alwaer de Swarte quamen plonderen/
gene de onſe daer gelaten hadden.

Den 3. dito zijn ſy met een ſchuyt ende boot de Rivier op-gevaren / om te ver-
emen of ſy daer pet ſouden mogben bekomen/ dan quamen 's anderdaeghs we-
er/ ende konden niet hooger komen als dzie mijlen/ om des harden ſtroome wil-
/ was al wilderniſſe daer men niet deur en koſt / ende niemandt wilde haer ter
zake ſtaen/ maer vluchten alom voor haer henen / ſo dat het ſcheen datter Key-
aerts de Vos pays verkondight was / ende de onſe daer niet ten beſten en von-
en/ als alleen verſch water/ daer ſy ſich na gelegentheydt verſagen.

Den 6. dito zijn ſy met een Boch gevaren omtrent 2. mijlen van de Schepen/
n eenige Wilden te verraſſchen/ ghelijck ſy ooch deden/ ende terſtont daer op in
hoten ſo datter een doot bleef leggen/ ende d'andere namen de vlucht / waer van
em een 't zeewaerts begaf/ die ſy ghevangen kreghen / ende met haer namen na
ſchip. Om deſe tijdt hadden ſy de Sonne in haer Zenith met groote hitte.

De luyden aen deſe Rivière ende daer omtrent woonende/ zijn zwart/ ſterck/ en-
e wel geproportioneert van leden/ ſo mans als vzouwen. De mans gaen alleen-
ick gekleedt met een catoene doeck om de ſchamelheydt / ende de vzouwen oock/
och die hebben noch om de bozſten te decken / een lijf ſonder mouwen aen. Sy
ebben ſeer groote gaten in de lellekens van de oozen/ datmen daer wel een duym
ude deur ſteken/ waer in ſy ſeeckere houtjens dzaghen. Haer cieraet is ringhen

Eē ſtuer-man van de Wilde vermoozt.

Een Wil de ghear-quebu-ſeert.

met hare kleeding/ zeden ende anders

van koper om de armen/ maer noch liever hebben ſy ſe van tin. Sy en zayen noch mayen/dan generen haer veel met visschen/eñ de rijcke met vee: Woonen in kleyne beroyde huttekens/ eñ dat seer armelijck. Haer geweer is kleyne spiesskens oft Assagayas / daer sy yder een handt vol van dragen/ ende seer nauwe niede weten te werpen. Hebben grooten schrick van de roers/so datmen met een roer wel 100

Gevogelte aldaer.

van haer soude doen loopen. Men vindter menighte van Torteldupven / ende Papegayen / doch slecht ende grau van vederen/ oock Patrijsen ende Reyghers gelijck by ons te lande zijn: Meerkatten zijnder mede overvloedigh / maer heel anders van hayre ende fatsoene als die hier te lande upt Brasil ofte Spaenjen

Tamarinden.

gebracht worden. Haer vruchten sijn Tamarinden. Van welcken hier naer breeder sal gesproken werden; Pompoenen ende Cauwoorden, in 't Spaensch geheten Calabacas, met noch twee ofte driederley soorten van kleyne soo roode als zwarte ende witte Boontjens.

Krupdt daer den Anil van gemaeckt wordt.

In hare bosschen halen sy upt de boomen honigh. Daer wast mede in 't wilde het krupt daer men den Anil van maeckt/ ende singen dupsenderley vogelen. Als sy hun katoene garen verwen willen / plucken ende stooten sy van dat krupt soo veel als sy van doen hebben. Maken geen tot koecken/ oft in potten/ om te verkoopen/ want sy bupten 'slants niet en handelen. Noemen 't selve Enger, ende is van bladeren als Roosmareyn/ doch wast leegher lancx der aerden als Thymus.

Minen.

Sy hebben noch verscheyden soorten van hout/ daer sy rood/ zwart/ geel eñ tanneyt van maken. Daer-en-boven isser abundantie van yser/ eñ dat seer goet; als oock van rood kooper. Het tin hielden sy in sulcken weerden/dat hoewel de onse in plaets van een tinne lepel eenē silveren presenteerden/ sy nochtans/daer in bytende/eñ voelende dat hy hart was/dien niet begeert en hebben. Catoen wast hier op

Koophandel.

kleyne boomkens seer overvloedigljck in 't wilde. Haren koophandel bestaet in visch/die sy drogen/ braden/eñ te lande waert in voeren/daer een groote bewoonde plaetse is/ die sy Rango noemen/alwaer sy oock sout ende Tamarinden henen voerē/de selve verruylende tegen Spiesskens oft Assagayas, ende groote messen/ by hun genaemt/ d'eerste Leffo, d'andere Wieij. De mans jagen oock/ de vrouwen spinnen ende weven catoenen lijwaet. Hare meeste spijse is visch/ tamarinden/ boonen/ ende melck/ oock somwijlen vleesch. Als een onder haer eenigh vee gedoodt heeft/ haelt yder daer wat af/ met conditie van gelijcke portie wederomme te leveren. Haere Offen zijn seer schoon ende groot / hebbende een grooten buldt op den rugge van enckel vet. Worden by hun/ als oock de Schapen/ Bocken ende Gepten/na de maniere der Africaensche volckeren eertijts Nomades geheten/van d'een plaets op d'ander gedreven/ na 't sapsoen des tijts. De Schapen zijn uptnemende groot ende vet/ hebben steerten van 23 duymen dick / weghende elck by de elf ponden Hollandts/ soo datter 8 oft 9 man genoegh aen t'eten hadden. Sy en trouwen elck maer een huysvrouwe/ oudt zijnde/ de man 11 oft 12 jaren / de vrou 10. De overspeelders/ als oock de dieven/ worden der metter doot gestraft.

Politia.

De onse en konden sonderlinge geen religie oft wet aen haer bemercken/dan so sy vande jongers/die sy mede namen/ namaels verstonden/houden sy de wet Mahomets,want de selve wesen/dat sy besneden wierden in haer jonghept/eñ seyden dat de gene die haer besnijdt/ de voorhupt/die hy van hare schamelhept af snijt moet inzwelgen/ ende niet kauwen: Sy weten datter een Schepper is die alle dingen geschapen heeft / dan weten gansch niet van bidden / noch eenighen dagh te vieren/ houdende alle dagen eben goet. Weten oock den eenen upt den anderen niet te noemen/ noch met weken/ maenden / ofte jaren te rekenen. Tellen in haer getal

al niet hooger als tien/ſeggende/iſſa, rove, tello, effat, lime, enningh, fruto, woulo day, foulo. Een/ twee/ drie/ vier/ &c. Vreeſen ſeer den Duyvel (die ſy Taiwadey noemen) als die haer/ ende principalijck de mans dickwils te quellen neemt. Tekeninge oft getal.

INWERP.

Het Eylandt by de Inwoonderen Madagaſcar, by de Portugeſen/ (om dat ſy Anno 1506. op Sint Laurens dagh eerſt ontdeckt hebben) Sint Laurens ghenaemt/ wort gerekent onder de grootſte Eylanden vande wereldt / begrijpende 't ronde/ na dat ſommighe ſeggen drie duyſent Italiaenſche/ dat is omtrent 900. Duytſche mijlen/van 85 in een graet/ alſo dat het in groote het Coningh-rijck van Caſtilien oft Portugael, in langde geheel Italien overtreft. Men houdt het voor wel getempert/een oorſake dat het ſo wonder volck-rijck is. Sijne inwoonderen immers langs de zeekuſt/zijn meeſt Mahometanen. Van hare zeden/ manieringe/ kleedinge/ religie/ ende wat des meer is/hebben wy voorzen ten deele ghehoort / ende ſullen ten deele noch breeder beſchept daer van vernemen in 't verbolgh van deſe Schip-vaerdt. Want door de banck komen alle die ons tot noch toe bekent zijn/ ende aen de zee-kant woonen / in alle die eyghenſchappen/ met den genen hier bovē beſchrevē/ſeer over een. Marcus Paulus Venetus, verhaelt dat op dit Eylant regeeren vier Oude / eñ dat het lant geheel rijck is van beemde vogelen/ ende meer andere dingen. Het heeft oock Oliphanten / ende beederley beeſten die maer een hoorn dragen/ daer van 't eene ghenoemt wort in Indiaenſche Eſel, met heele oft ongekloofde klauwen : Het ander heet Orix, met gekloofde klauwen. Men vindter overvloedige veel Slangen ende Haeghſſen, als mede geheele groote Boſſchagien van roodt Sandel-hout, dat om der wenighte wille / daer weynigh geacht wort. De zee geeft veel Ambers : het is oock overvloedigh veel Rijs, Geerſt,Orangien, Citroenen, Limoenen, ende Pomenen, ſo groot/datſe een man nau ombatten kan/ root/wit/ ende geel/van coure/ ende beter als de onſe/ voorts waſter veel Gengber , die ſy groen eten/veel nighs ende Suycker-rieten,(daer ſy niet mede weten om te gaen) veel Saffraens de Jvoor/ verſcheyden Medicinale krupden/ende veel Cocos oft Indiaenſche oten. Het geeft oock eenigh zilver/ ende heeft veel Rivieren ende Havens/ die de Moren , ende Saracenen veel beſocht worden. Oock vintmender Leeuwen, uypaerden, Herten,Hinden, Daſſen, ende meerderley andere ſo tamme als wilde beeſten/ onder andere overvloedigh veel kemels/ welcker vleeſch vande Inoonders geſonthepts halven veel gegeten wordt. Dit ghetuygenis is meeſt genomen upt Marcus Paulus. Maerder beſchrijvinge van't Eylandt S. Laurens eertijdts Madagaſcar. Ommeloop. Religie. Gedierten. Vruchten.

Siende dan dat ſy geen ververſchinghe van de inwoonderen meer bekomen en conden/noch vrientſchap met haer maken/ſo hebbenſe den 14 Decembris 1595. are anckers gelicht/ ende zijn 't ſeyl gegaen om hare reyſe naer Java te vervorderen. Maer alſo ſy tot den 4 Ianuarij 1596 toe na veel ſtorm ende onweder/bevondē atſe door de harde ſtroomen/ ende den ſtercken zuyd-ooſten windt/ meer noorderck aendreven/dan ooſtelijck/oock vele van hunne ſiecken weder in gevallen waren : ſoo beſlotenſe op den 5 dito weder naer Madagaſcar te loopen/ op de hoogte van 17 grad. onder 't eylant Santa Maria, op hope van aldaer eenige ververſinge bekomen/ ende kregen 't ſelve den 10 dito in 't geſichte / zijnde paſſelijck hooge ruvelachtigh/ende ſeer gebroken landt/ gelegen aen de ooſt-zijde van Madagaſcar op 18 grad. 30 min. Den 11 dito hebben ſy 't bezuyden dit Eylant geſet op 15 vaem/ eñ 's anderdaeghs beſloten datter van yder ſchip een ſchupte naer lant ſou- De ſchepen verſeplen. Keeren weder naer Madagaſcar.

Fatsoen van de Madagascharsche schepen.

de varen/om te vernemē wat vruchten datter wassē mochten. Middeler tijt isser een Canoa of Jolle van 't Eylant afgekomē aenden Hollantschen Leeuw; so groot datter 30. of 40. personen in mochten varen/ binnen met bancken gemaeckt om op te sitten/ ende boven open; De plancken waren op malkanderen gehecht met houten nagelē/gelijckerwijs de kuypers in ons lant de bodems aen malkanderen hechten/ daer waren vijf mannen/ in welcke mede brachten uytermate schoonen Rijs, Suycker-riet, eñ Limoenen, met een hoen/waer voor de onse hun eenige snutdoeckē eñ Paternosters gavē/ seer verheugt zijnde eñ God danckende vander goeder avonture/eñ dat sy eens te recht gekomen waren. De wilde blevē indē Leeu, eten eñ drincken tot dat sy droncken waren eñ dansten van blijschappe/ eñ de onse voeren met 3. schuyten aen lant/ alwaer sy veel inwoonders op het strant gevonden hebben/ die hun veel Limoenen ende Palmitas brachten (welck een vrucht is als een Pijnappel ofte Bananas) wassende op hoge bomen/doch niet aen de tacken/ maer uyt dē tronck vandē boom/(die vol doornē is)seer soet/eñ gout-geel van culeure/brachtē ook Bannanas,melck/eñ stremmelis. Item nock een soorte van vrugten als Datelen/ brandende inden mont als peper/eñ een ander/als groote grauwe peren/binnen slijmerigh/ doch seer gesont ende verkoelende. Noch een koude vrucht als een meloen / doch hebbende de schorsse hart / met veel andere fruyten alle seer ghesondt. De onse voeren met haer een stuck weeghs/ tot aen een canael tusschen 't groot ende kleyn Eylandt / daer sy een stenghe met een half verbrande besaenmast vonden leggen/ presumerende die van eenige Crake te zijn/ welcke (so 't scheen) aldaer vergaen was. Ende alsoo sy nu verre van de schepen waren/ en wilden sy met de schuyten niet wijder/maer sonden vijf mannen met de Inwoonderen/ om hare wooninge te besichtigen/ de welcke weder gekomen zijnde seyden versch water ghevonden te hebben / ende voeren te samen weder aen boordt/ onder weghen sich noch wat te lande begevende / alwaer sy veel fruyten pluckten. Vonden oock eenige beemden daer Ossen geweydt hadden/ seer schoone begraest.

Des anderendaegs gingen sy weder aen landt aen een Dorpken/ daer omtrent 20. huysen stonden/van het welcke niet wijt noch een ander lagh : hier vergaderden terstondt een groote menighte van Inwoonderen / soo mans/ als vrouwen/ waer onder haren Oversten was / die hem presenteerde sittende onder een verhemelte onder eenen boom / waer na oock de vrouwen quamen met grooter graviteyt/ brengende velerhande vruchten/ hoenderen ende ander dinghen / die sy daer nae lieten halen door hare dienaers / waer voor de onse haer eenige Paternosters ende andere kramerije gaven. Den Oversten die sy Cheque noemden/ scheen een lange Oratie tot de onse te doen/ van dat sy aldaer gekomen waren dickmael sijne oogen ten Hemel slaende/ doch wert by de onse niet verstaen.

Overste op 't Eylandt S. Maria.

Den 14. dito zijnder 6 oft 7 mannen uyt het schip Hollandia aen lant gevaren/ om den Coningh te beschencken / den welcken sy vereert hebben eenen schoonen spiegel/ met eenigh blau corael/ 't welck sy hem om den hals hinghen / dan alsoo hy mede soo plomp ende wilt was als alle d'andere / heeft het selve met weynigh beleeftheyd aenvaert/ sonder eenig bewegen te hebben om yet daer voor te schencken oft presenteren. Daer na isser een van hare groote schuyten/ die sy Lacca noemen/ in forme van een Gondole, gelijckmen tot Venetien ghebruyckt/ aen 't selve schip gekomen met 25 personen daer in; Sy brachten veel geyten/ schapen/ hoenderen/ rijs ende andere vruchten / die hun meest afgekocht zijn ghewordē. Ondertusschen vervolgden het schip Mauritius, ende de Pinas haren cours na Madagascar, eñ sagen in 't Eylant S. Maria eenē Inham met heuvelen omvangen/ hebbende

ende oock eenige klippen met twee Eylandekens/ 't eene met rijs beſaeydt/ ende
t ander boſſchagie. Loopende voorts lancx 't lant ſagen tuſſchen 't geboomte by
t ſtrant verſcheyden huyſen/ maer geen luyden: doch werden korts daer nae een
Riviere ſiende/ ende een Canoa met volck daer in/ waer van oock eenige aen lant
tonden/ om welcke te ſpreken ſy twee Mannen uyt ſettede/ die na de Riviere gin-
gen/ daer ſy de Canoa vonden met vijf Mannen/ maer hoe ſeer ſy riepen/ wilden
lantſch niet by hun komen/ dies de onſe wederom in de ſchuyte quamen/ vermoe-
ende (gelijck 't geſchiede) dat de Inwoonders nae hun liever ſoude komen ſien.
De zwarte quamen nae een weynig tijts tot 22. in getale/ begeerende dat de onſe
en landt komen ſouden/ dan alſoo 't ſpade was/ hebben de ſelve beſcheyden op
t anderen daeghs/ maer lieten haer eenige kramerien ſien/ daer ſy ſeer begeerigh
e waeren/ dan hadden niets mede ghebracht om te koopen. Sy hadden vier
inghe ſpiesſen met ſilver inghelaydt. De vrouwen waeren ghekleedt met ghe-
reept lijwaet/ al Smalleliens/ waer van ſy een lijfken aen hadden/ ende voorts
en kleedt ter halver vrye. De mans alleenlijck met eenen doeck van eenighe
ruydt ghewéven ſeer net/ ende van verſcheyden coleuren/ draghende elck een
iedt met ſout water mede. Waren groote kloeckemannen/ ghelijck oock door
e landt zijn alle die van 't voorſz. Eylandt; ſeer jaloers op haer vrouwen/ want
o eens ſommighe van de onſe omtrent het Dorp by hare wijven gekomen wa-
en/ daer alleen uyt ghenoechte ghebracht zijnde by een van de Inwoonders/ ſoo
ebbende mannen ſulcks mérckende terſtondt alle de wijven uyt het Dorp ghe-
eght/ ſoo langhe als de onſe aen landt waren. Sy gaen alteſamen ſoo mans
ls vrouwen bloots hoofts ende barrevoets. Hare huyſen ſijn ſeer kleyn alte-
nnen van houdt/ ende met bladeren van Bannanas boomen/ als oock ſtroo van
ijs ghedeckt. Hun gheweer zijn ſpiesliens van hart houdt gemaeckt/ 12 oft 13
oet langh/ doch boven een duym niet dick/ hebben groote houte ſchilden/ daer
aet ſy in 't harden het gheheele lijf konnen bedecken/ ſoo dat men maer een wey-
igh van den eenen voet en han ſien. Het Eylandt is omtrent een graedt van
uyt tot noord langh/ een ſeer ſchoone landouwe/ vol hooghe groene boomen/ met
ierdobbel hoogh landt/ dan (ſo d'onſe in 't zeylen bevonden hebben) in twee Ey-
anden geſepareert. Heeft aen de Noord-ooſt zijde ſijn meeſte breedte/ ende is ſeer
uchtbaer van Rijs/ ende alderhande lyftocht. De luyden zijn Saphres ofte
eydenen/ maer nochtans beſneden. De onſe en hebben om de korthevdt des
dts van haer ſeden niet veel konnen vernemen.

Des anderen daegs quamender aen t Schip Mauritius een groote Canoa met 25.
an daer in/ ende brochten rijs/ hoenderen/ eyeren/ limoenen/ citroenen/ Vama-
as, ende eenighe kleyne Boontjens/ welcke de onſe alle van haer kochten voor
piegelkens/ Paternoſters/ ende ſpellen.

Daer na quamender noch wel 6. Canoas, al met dier-gelijcke vruchten. Ende
ae den middagh quamder onder andere een groote Lanciara, in forme van een
Galeotte van 't vaſte land van Madagaſcar, waer in haren Coningh was/ die ſy
hulo noemden/ aen elcke zijde ſaten 8 Roeyers: de andere ſchenen Edel-luyden/
t omtrent 25 toe. Sy quamen in grooter ſtilligheyt aen boort/ ende de Coning
at met een out man in de Pinas/ daer ſy hem neder ſetten op een deken. Hy de-
e voor eerſt een langhe oratie/ ende beſchonck doen de onſe met Rijs ende Frup-
en/ men liet hem de Pinas over al beſien/ ende voerden met een kleyn Canoa
ondt-om/ hem ſeer daer inne verwonderende. De onſe hem vereert hebbende
enighe glaſen/ roos kens/ ſpiegelkens oor-ringh ſkens ende Paternoſters/ is hy

Kleedinge ende ſeden van de Inwoonders des voorſz Eylants.

Aerd van t Landt.

weder in sijne Gondel ghegaen. Hy hadde een frayen ghestreepten katoenen doeck om sijn middelen/ hanghende tot der Aerden toe/ ende een mutse in forme van een Bisschops mijter/ hebbende aen elck zijde een gemaeckten hooren/ omtrent een half elle langh/ met quispels aen 't eynde/ seer konstigh gewrocht. Was seer van sijn volck ontsien ende niemandt en dorst in sijn teghenwoordigheydt spreecken. Scheen omtrent 50. oft 60. jaer oudt te zijn. De Vrouwen aldaer waren in 't aensicht bestreken met seecker witte gomme/ tot een vercieringe/ ende brachten eenige groene Gengber/ met sekere gedrooghde bladeren/ die de smaeck ende roock hadden van kruydt-nagelen. De selve haddense mede op 't Eylandt S. Maria.

Kleedinghe van een Koningh op Madagascar.

Den 18. dito/ also de Hoogh-bootsman van 't schip Mauritius gestorven was/ hebben sy hem aen 't Eylandt S. Maria ghebracht om te begraven/ ende dat in presentie van de Inwoonders/ welcke wesen dat de ziele in den Hemel was/ waer aen blijckt dat sy meer van Godt weten/ dan die van de soete Riviere. Sy begeerden men soude hem de beenen aen de knijen af-snijden/ doch en wilden de onse dat niet doen/ maer begroeven hem geheel: Ende voeren daer nae in de Baye om soet water te soecken/ maer konden geen vinden/ als oock metten eersten geen Inwoonders/ dan alsoo sy quamen dicht by 't landt/ hebbense over al veel leege huttekens aen strandt sien staen/ een booghscheut van den anderen/ daer terstont een man uyt sprangh met een lange spiesse ende grooten houten schildt/ seer luyde roepende; Na hem zijn oock alle de andere uyt de omliggende huttekens aenghekomen/ vergaderende terstondt eenen grooten hoop by den anderen met gheweer. Soo veel de onse door wijsen van haer konden verstaen/ hadden sy oorloghe met die van Madagascar, ende om niet onversiens overvallen te worden/ waren dese sentinelle huyskens ghemaeckt. Daer lagh oock een groot Dorp op een hooghen bergh/ met een palissade omvanghen/ ende door 't steyle ghebergh-te ghenoeghsaem ontoeganckelijck/ behalven aen een zijde daer een enghen wegh lagh met drie palissaden beset/ ende juyst soo veel opens datter een persoon alleen pas door mocht. Hier was de Cheque oft Overste woonachtigh/ die met zijn Wijf ende veel Inwoonders by de onse quam/ brenghende seer veel ververschinge/ die sy hun ten dancke ende met vrientschap af-kochten.

Haere schildt-wachten/ ofte Sintinelle-huyskens

Den 21 dito 's morghens vroegh hebben sy hun anckers gelicht/ met voornemen van te zeylen nae de groote Baeye aen de kuste van Madagascar, ende in 't dagh-quartier ghewent hebbende/ meynden te loopen achter de zuyder-hoeck van 't landt/ dan zijn door de Caerten bedroghen gheweest/ overmidts sy aldaer gansch gheen inwijck ghevonden hebben/ ghelijck in de Caerten staet/ noch geen beschut voor een z. o. oft o. z. o. ende z. z. o. wint/ die aldaer gemeynlijck waeyt. Den 23 dito hebben sy 't inde voorsz. groote Baye/ by den Portugesen genoemt Baya d'Anton Gil, op 22. vademen schoon ancker-gront geset/ omtrent 2. mijlen van 't landt/ op het welcke sy des nachts eenige vyeren gesien hebbende/ zijn des anderen daeghs met twee schuyten daer nae toe ghevaren/ ende vondender 12. Swarten in 6. schuytgens/ sendende 6. mannen nae 't Dorp/ dat niet verre van strant leyt/ waer tegen over noch een groot Dorp lagh/ daer veel huysen waren/ ende menighte van Inwoonders/ van de welcke sy voor lange Madrigetten veel hoenders/ rijs/ honigh/ greynen oft meligetten/ groenen gengber ende boontgens ruylden/ als oock veel Oraenjen Appelen: De Inwoonders wesen dat sy op den toekomenden dagh Vee souden brenghen. De sloep van 't schip Amsterdam werdt onder-weghen aen-gheroepen/ ende hebben 't mede aen landt gheleyt/ daer

De schepen komen in de Baye d'Anton Gil.

Handelinge met de Inwoonders.

oock

ock een groot Dorp was met veel Inwoonderen. Haren Oversten/ die met een
ay kleet omgort was/ wert een Indiaensche schilt met een vergulden boort na-
hedraghen. Den 24 dito 's morghens met Sonnen opgangh quam de Pinas
y de andere Schepen/ met tijdinghe van een goede reede ende verschе riviere ge-
onden te hebben / welcke bet inwaerts was gheleghen achter een Eylande-
en/ groot ontrent 2 mijlen in 't ronde / ende seer hooghe. Midden in de Baye
gghen mede noch 3 oft 4 ander kleyn Eylandekens. De Schepen hebben 't
chter 't voorsz. Eylandeken geset/ ende des anderen daeghs aen landt ghevaren
inde/ gingen in 't Dorp/ daer sy een groot huys vonden/ welck een wachthuys
heen te wesen/ want daer hingen twee trommels. Sy kochten hier van de In-
woonders een Ossken met wat honigh.

Den 26 dito 's morghens zijnder 15 groote Cacoas uyt de Riviere ende daer
ntrent van 't vaste lant gekomen/ waer van de eene quam aen 't schip Mauritius,
ijsende so eener van de onse wilde aen lant gaen/ sy souden hun drien aen boordt
ijven/ waer over een van de onse aen landt voer met eenighe schenckagie/ en-
e werden middeler tijdt de Gijselaers t' schepe wel ghetracteert / soo begeerigh
inde nae den wijn/ dat men hun die moest onthouden. De maets voeren aen 't
plandeken/ daer sy schoon versch water vonden / ende ghemackelijck om hae-
n/ afvallende van 't hooghe gheberghte. Het selve Eylandeken is seer vrucht-
aer van Rijs / Limoenen / Citroenen ende Bannanas ; Sy gingender op/ ende
onden stracks 12 ofte meer huysskens staen / daer volck in woonde: In 't
o-gaen passeerden sy voor-by een plaetse daer veel Bannanas stonden / ende
iet wijdt van daer staecken twee handen tusschen twee houters / welcke
aren van eenen Swarten/ die de Bannanas was komen steelen/ wiens lichaem
ock onbegraven op der aerde neder lagh. Tegen den avondt quam de man/ die
en landt gesonden hadde geweest/ weder aen boort / ende de onse lieten de Gijse-
ers (haer wat vereert hebbende) gaen ; Hy hadde seer wel onthaelt gheweest
an gesoden ende ghebraden hoenderen met rijs. Bracht ock een Meerkat me-
e hem vereert by den Oversten / die ock tweemael aen boordt was ghe-
eest.

Straffe over een Fruytdief.

Den 27 dito voeren sy met drie schuyten aen landt/ de twee aen 't Wester-dorp
t welck sy Spakenburgh noemden) ende de eene aen 't Ooster-dorst / in de Caer-
Sant Angelo ghenaemt/ 't welck met een sterche palissade omvanghen is. In
pakenburgh hebben de twee schuyten goede mangelinge ghedaen/ want den O-
ersten aldaer ende alle synen aenhangh meest droncken waeren ; Sy brachten
en onsen ock te drincken in een Ossen-hoorn seeckeren dranck ghemaeckt van
onigh ende Rijs/ daerse ghelijckelick met goeden smaecke van droncken/ want
et was lieffelijck ende soet-mondigh. Het Dorp mocht twee hondert huysen
root zijn/ seer volck-rijck / waer van twintich man in een wacht-huys saten/
net haer langhe spiessen ende rondassen / elck met een wit plecxken op de borst
heteeckent/ op dat sy ghekent mochten worden. Daer was ock een Herber-
e/ alwaer eenighe van de maets haer met den Inwoonders vrolijck ghedronc-
en hadden. In 't inkomen van 't Dorp/ hebben het volck ende haren Koningh
e onse al singhende in gehaelt met haere trommelen/ daer sy aen beyde-zyden ge-
ick op slaen/ aen de bovenste met een stockken/ ende aen d'onderste met de platte
andt. Nae dat de pot / die sy in 't midden van haer met den dranck staende
adden/ meest uyt-ghedroncken was / hebben sy malkanderen daer mede om
en kop gheslaghen / ende in 't scheyden werdter een van sijn vrouwe ghelept/

Ghelegenthedt van de Dorpen Spakenburgh eñ S. Angelo op Madagascar.

De Inwoonders ende hare zeden.

andere seylden ende laveerden van stuerboord tot backboord / even als onse Nederlanders pleghen. De Coningh heeft den onsen onthaelt met ghesoden rijs/ die hun voor-ghedient werdt met groene bladeren een weynigh toe-ghevouwen in plaetse van lepelen/ wesende niet onbillijck ghekoockt. In 't wederkeeren nae de Schepen / vonden sy eenighe huttekens / die sy voor Wacht-huyskens aensaghen / doch bevonden in 't leste dat het een Kerck-hof was / daer (soo 't scheen) yemandt van haere principaelste onder moeste begraven wesen / want daer stonden putten by met wijde hoornen met water / ende 't graf was met een Matgen overdeckt; Het Lichaem lagh in een uyt-gheholden boom in der Aerde begraven / ende bedeckt met een anderen boom / die meest boven der Aerde lagh / ende van der zijden saghen sy 't ghebeente van een mensche daer in legghen. De principaelste oft Overste van 't Dorp S. Angelo quam oock by de onse met twee Canoas, ende beduyde hun/ dat sy haeren Phulo aldaer begroeven / biddende / sy en wilden de voorschreven huttekens niet beschadighen. Des anderen daeghs voeren sy weder aen 't Dorp S. Angelo, daer sy ontrent 700 pondt schoonen rijs bequaemen met een goet deel hoenderen / schenckende den Landtsaten Spaensche wijn / daer sy meer toe ghenegen zijn als eenige Natie daer men van ghehoort heeft. Daeghs daer na verdeylden sich de onse aen alle drie de Dorpen/ ende deden dien dagh twee tochten / bekomende ontrent 1200 pondt rijs: ende souden meer ghemanghelt hebben / hadden d' Inwoonders (soo sy wesen) niet op de wacht ghemoest: Dese wacht was ontrent 30 persoonen sterck. Haere waeren verruylden sy teghen de onse voor root ende blau corael van kleyner waerde. Quaemen meest met kleyne korf kens rijs van een pondt/ ofte min / ende daer gaven de onse vier oft vijf roode / witte/ ofte blauwe coraelkens voor: doch de blauwe hadden sy liefst. Waeren van stature / wesen/ zeden ende habyten seer als de Inwoonders van S. Maria. Haere huysen staen op palen vier oft vijf voeten boven der aerde: 't welck (nae vermoeden) ghedaen wort / om van het venynigh ghedierte bevrijdt te wesen/ 't welcke daer in groote menighte gevonden wort. Hier valt oock veel Crijstal de Montagne, 't welck veel harder is als Glabbeken / ende meer andere diergheljcke vreemdigheden. Het Corael wort hier mede van de zee op 't strant gheworpen / ende de onse hebben 't aldaer geraept/ soo root als wit.

Hoe sy haeren Phulo oft Coningh begraven.

Onderhandelinge.

Root ende wit Corael.

Den dertighsten ende een-en-dertighsten dito bequamense wederom veel Rijs ende ander ververschinghe / waer door het scheur-buyck onder hun soo schoon wegh gingh / of 't wegh gevaeght geweest hadde/ ende kreghen alsoo weder fris ende gesont volck.

Den eersten Februarij Anno 1596. waeren sy weder aen alle de Dorpen om rijs te koopen / dan wert in 't Dorp welcke de Riviere op leyt verboden door den Phulo, die ghekleedt was met eenen schoonen doeck aen/ ende een mutse van een groen kruydt gheweven op 't hooft. De onse vermoeden dat sulcks gheschiede/ overmits datter noch veel rijs op 't velt lagh te drooghen / ende het daghelijcks seer regende: als oock om dat sy misschien soo veel rijs uyt het landt niet missen en wilde/ vreesende voor een dieren tijdt/ die hun wel meer bejeghent was. Immers kregen noch een goede partye rijs / doch so veel niet als sy de voorleden daghen ghedaen hadden.

Daer waren oock 10. oft 12. schoone Ossen/ maer konden met hun geen koop maken. Den 2. dito kreghen sy weder een goet deel rijs/ hoenders/ ende geyten/ resolverende 's anderen daeghs 't zeyl te gaen/ ende hunne voorghenomen reyse te ver-

erbo2deren. Maer omtrent middernacht kregen ſoo harden ſto2m uyt den zuy-
en/ dat de twee Schepen Hollandia ende Mauritius anders niet en wiſten of ſou-
en malkanderen t' eenemael ſchaloos gemaeckt/ ende geſtrant hebben; Doch de
2eere verſach het/ ende gaf tegen den avont mop weder. De ſelve Schepen ver-
oo2en doen beyde hare Schuyten / die van de Inwoonders op 't ſtrant ghehaelt
erden/ dat ſy 't ſelve ſagen.

Den 5 dito 's mo2ghens vroegh zijn ſy weder aen landt ghevaren / om haere
Schuyten/ſoo die van den Inwoonders geberght waren/te rantſoeneren. In de
arninge komende/ doo2 den grooten uytval des ſtercken ſtrooms / bevonden ſy
at de mont van de Riviere wel noch eens ſo wijt was / als hy te voo2en geweeſt
adde/ ende dat de graven die in 't landt gheſtaen hadden / nu dicht op 't water
onden. Sy en konden oock de Rivier niet op2oeyen / maer moeſten die optrec-
en/ waer toe hun de Inwoonders van Spakenburgh ſeer behulpigh waren/ hun
ock wijſende/ hoe dat die van S. Angelo haere ſchuyten gebro2ken hadden. Ko-
nende aen S. Angelo, ende hunne ſchuyten weder begeerende weſen de Inwoon-
ers aldaer/ datſe inde groote barninge in ſtucken geſlagen / ende alſoo geſtrant
aren. De onſe wiſten wel/ dat ſulcks logen was/ doch zonden evenwel 5 man-
en nae ſtrant toe/ die de ſchuyten in kleyne ſtuc2kens ghehouwen vonden / en-
e al 't yſer-werck tot een ſpijcker toe daer uyt genomen. De Wilde/ wel mercken-
e dat de onſe daer over ſeer verwondert ende verſto2t waeren / hebben een deel
aer goet ende kinderen in hare Canoas gedaen/ ende zijn daer mede de rivier op-
evaren/ andere tot omtrent 50 quamen met hare ſpieſſen ende rondaſſen / om de
nſe van landt te houden/ dewelcke gheen laſt hebbende om haer yet te miſ doen/
yn weder nae voo2dt ghevaren. Op dit haer rappo2t werdt in den Scheeps-
aed beſloten/dat yder ſcheeps Jacht ſoude uyt-gemant wo2den met ſyn behoo2-
yck gheweer/ ſoo 't moghelijck ware / met de Wilde in aller vriendſchap te han-
delen/ ende ſoo ſy ſulex weygerden/ dat men alſdan met haer onſpringhen ſoude/
oo ſy met de ſchuyten ghedaen hadden. Dien-volghende zijn de 3 Jachten den
8 dito aen landt ghevaren met 48 man/ om eenighe van hare Lanciaras oft groo-
e ſchuyten te koopen / ende die te ghebruycken in plaetſe van de verlo2ene. Aen
andt komende / ſaghen ontrent 60 Zwarten aen de ooſt-zijde van de Riviere/
met haere ſpieſen ende ſchilden / ſeer ſpringende ende braverende. Die van Spa-
enburgh hielpen de onſe hare ſchuyten optrecken/dat alſo die van S. Angelo haer
oe-riepen/liepen ſy haeſtigh wegh / ende terwijlen ſy malkanderen aen 't kerck-
of vertoef den/ ſagen de onſe wel 40 ſchoone Oſſen op 't ſelve weyden / dan ver-
nuts hun by die van Spakenburgh (dien ſy toe-quaemen) niet dan alles goets ge-
ſchiet en was/ en hebbenſe die niet aen-geroert/ maer voeren voo2t naer S. Ange-
o2 alwaer d' Inwoonders al veerdigh ſtonden om te vechten/ hare ſpieſſen met de
punt in 't water ſtekende/ ende latende 't ſelve in haren mont dru2ppen/ al of ſy ſeg-
gen wouden/ ſiet ſo ſullen wy onſe ſpieſſen noch baden in u lieden bloed/ ende met
enen begonnen ſy ſo dapper te werpen met ſteenē/ dat de onſe nergens vry en wa-
en/ die derhalven hare dreggen lieten vallen/ ende in den hoop ſchooten/ meer om
hun een vreeſe aen te jagen/ als om te raken: Maer ſy bleven vaſt even ſtout wer-
ende / meynende de koghels op haere ſchilden te ſchutten / tot datter eyndelick
wee of drie ſneuvelden / die d'andere mede naemen/ ende met op de vlucht troc-
ten / ſich achter de huyſen verberghende. Luttel tijdts daer-nae quaemender
wee oft drie van de Inwoonders / begeerende dat de onſe ſouden ophouden/
men ſouden haer vee brenghen / doch doo2 de verhithepdt ende furie werden niet

Die van S. Angelo houden twee Hollantſche ſchuyten in ſtucken

Waer-over twiſt onder hen lieden ontſtaet.

Scheermutſinge.

verhoort / maer even dapper na haer gheſchoten / waer over ſy haer mede weert maeckten: Ende alſoo de onſe geen Inwoonderen meer en vernamen / zijnſe gelijckelick aen lant geroept / d'een helft van hun volck naer het Dorp ſendende / om te ſien of daer geen Wilde verborghen laghen / maer vonden alleenlijck een klepn meyſken van omtrent een jaer oudt / 't welck ſy mede namen ende plonderden voorts het Dorp: Terwijlen iſſer onverſiens ende ſonder datmen wiſt wie het dede / oft (ſoo andere ſchrijven) achtervolghende den laſt ende commiſſie van den Scheeps-raedt / den brant in geſteken boven wint / die (overmits 't geheele Dorp van droogh hout ende ſtroo was) met ſulcken raſſighevdt voortghegaen is / dat het de onſe nauwelijck ſelve en konden ontvlieden / waer door veel onghedorſchen rijs / frupten / ende hoenderen verbrandt zijn. Al den roof die de onſe hier kregen / waeren twee trommelen / eenen ſchilt / een ſchuytjen / eenen bock / ettelicke matgens van ſtroo / ende ſommige hoenderen / al het welcke ſy aldaer ſouden hebben konnen koopen om de waerde van eenen oft anderhalven reael van achten. Het kindeken dat ſy ghevonden hadden / hebben ſy in 't weert-roepen aen landt geſet / daer het terſtont by eenige Swarten ghehaelt werdt / die oock ſommighe hutten van den brandt preſerveerden. De Inwoonders mochten in alles omtrent 130. ſterck weſen / waer van maer vier dooden ghevonden wierden / die ſy in 't boſch gheſleept hadden met een deel goets / 't welck ſy oock lieten ligghen. In 't uytkomen leyden de onſe aen 't Kerckhof aen / daer ſy veel Inwoonders vonden van Spakenburgh, die haer alle vriendtſchap beweſen / lacchende om 't ghene den anderen weder-varen was. Terwijlen de onſe aen landt waren doende met die van Sant Angelo, iſſer een Canoa met 5. oft 6. Swarten / daer onder oock de Overſte was / van het Eylandeken aen 't Schip Mautitius gekomen / mede brengende eenighe Citroenen: Deſe werden by de onſe / hoorende 't ſchieten aen landt / ghevangen / gehouden / waer over ſy ſeer klaeghden / ende ſoo den brandt opgingh in het Dorp / wert hun ſulcx by den onſen van verre ghewеſen / waer over den Phulo een kanne met water nam / ende goot die over ſijn hooft / willende daer mede ſeggen dat ſy'er onſchuldigh in waren. Als nu de onſe weder al-te-ſamen onverſeert aen boort quamen / ſoo werden de ſelve ghevangenen los gelaten ende aen landt ghebracht / alwaer mans ende vrouwen terſtont den Phulo ſijn voeten quamen kuſſen / met grooter eerbiedinge / ende hy liet dateliick ſommige hoenders halen met een goet deel Citroenen / die hy den onſen vereerde / hun grooten danck bewijſende dat ſy hem los gelaten hadden. Niet lange daer na quamen die van 't Eylant op het ſtrandt / dreyghende die van de Pinas met hunne ſpieſſen ende rondaſſen / maer daer quam anders niet af.

S. Angelo geplondert ende in brant geſteken.

Den 9. dito voer de Sloep van den Hollantſchen Leeu aen 't Eyland om water / alwaer den Overſten haer beſegende met eenige hoenders / rijs / ende vruchten / in teken van danckbaerheyt / ende zijn met vrientſchap van malkanderen geſcheyden. Voorts daer na zijn aen lant geroept de twee Jachten / ende een Bock / met 46. man. Deſe aen 't Kerck-hof komende vonden 4. oft 5. Inwoonders van Spakenburgh, die begeerden men ſoude by haren Phulo komen / waer over drie mannen in 't Dorp ghevonden werden / daer ſy den Phulo vonden met omtrent 60. man / met hare ſpieſſen ende ſchilden / dan de onſe vernemende trocken op de loop na 't boſch toe / alſo dat de onſe haer niet konden ter ſpraeck komen. Eenige quamen wel ſonder geweer in 't Dorp / hoenders ende rijs vermangelen / maer weſen al datmen van haer blijven ſoude. Waer over de onſe ſonder haer te beſchadigen van daer na Sant Angelo voeren / om een Lanciara oft groote ſchupte te halen die

ſy voor

ſy voor den brant daer gelaten hadden/ dan alſo ſy daer geen volck en vonden / ende de voorſz. Lanciara oock wech gevoert was/ zijn na 't noorder-dorp toe ghevaren/ 't welck bet de Riviere op-leyt: Daer komende/ vonden groote menigte van Swarten/ alle op haer maniere gewapent/ ende ſoo 't ſcheen/ waſt een verſamelinge van veel Dorpen/ want ſy aldaer 4. Overſten ofte Phulos vonden van verſcheyden plaetſen / elck met ſijn onderdanen ofte vaſſalen. Sy ſonden een aen de onſe/ dat ſy doch van den wal ſouden leggen/ ſy wilden hun Vee brengen/ dies de onſe aen de over-zijde ginghen leggen / ende ſy brachten daer hun een Os ende Bock/ wijſende dat ſy niet meer en hadden/ want ſy alle haer have ende Vee ghevlucht hadden. De onſe gaven hun voor 't ſelve een goedt deel corael / ende maeridetten / hoe-wel ſy weſen daer voor niet te begheeren / maer dat ſy het de onſe rechts in-nemen/ ende wech varen ſouden. Men ſchonck hun/ te weten de principaelſte/ elck een kroeſken wijns/ daer ſy ſeer begeerigh na waren; Ja de Phulo ſelve/ al-hoe-wel hy ſeer bevreeſt was/ quam nochtans oock een kroeſken drincken/ maer 't ſelve in hebbende/ liep terſtont weder achter de huyſen.

Den 10. dito iſſer een ſchupte van Spakenburgh aen 't Schip Mauritius gekomen/ begeerende dat de maets ſouden aen landt komen / haer Overſte ſoude hun eenigh Vee vereeren/ dan alſoo 't ſpade op den dagh was/ wert niet raetſaem gevonden/ upt vreeſe van eenighe Embuſcade/ die de Inwoonderen ſouden mogen gelept hebben.

Den 11. dito voeren ſy nae 't Kerck-hof, om te ſien of de bode des voorleden daeghs waer gheſeydt hadde/ aldaer eenighe Swarten haer ſtonden en wachten/ wijſende dat ſy in 't Dorp ſouden varen: Waer de onſe vreeſende eenighen aenlagh/ ſonden twee man nae 't Dorp / houdende vijf van haer in gijſelinghe. De twee mannen weder-komende/ ſeyden men mochte vrypelijck na het Dorp toe varen/ende vonden aldaer een Oſſen/dat ſy mede namen/ maer alle de Inwoonderen waren gevlucht / ende daer en was geen vee meer voor handen. Des de onſe nae 't noorderlickſte Dorp voeren / alwaer de Inwoonderen mede terſtont een Oſſen brachten/ waer voor de onſe hun ontrent 4 ellen lijnwaet gaven/ ende een goet deel Corael.

De ſchepen gaen upt de Baye d'Anton gil in ſeyl.

Den 12 dito 's avonts hebben ſy hare anckers gelicht/ ende zijn upt de Baye in ſeyl gegaen/ alwaer ſy onder 't voorſz. Eylandeken gheſet lagen / op het welck woonden 4 oft 5 paer volck/ die hun dagelick veel Bannanas, honigh/ hoenderen/ ende andere lieflickheydt te koop brachten/ hadden oock op het ſelve hun ververſinge van water gehaelt/'t welck ſeer klaer/ ende mackelijck om halen was: Bytams upt de Baye weſende / zijnder van de Noord-zijde der ſelve / ontrent twee mijlen van lant weſende/ twee Canootgens aen de Schepen ghekomen met haer brengende eenigh Suyckker-riet ende Rijs/'twelck haer met Corael betaelt is; Sy weſen de onſe aen lant te komen/ dan alſoo ſulck ongelegen was / zijn ſy voor gevaren.

gelegenheyt van de ſelve Baye.

Deſe groote Baye genaemt d'Anton Gil is gelegen op de hoochte van 16½ graden bezuyden de linie/ ſtreckende n. n. w. ende z. z. o. thien mijlen op/ ende breet 3 mijlen of daer ontrent. Heeft (ſoo gheſeydt is) een ſeer ſchoon groen ende vruchtbaer Eylandeken / 't welck ſeer hooghe is / alſoo datter aen de voet van t ſelve niet meer blacks en is / als de ſtrandt. In 't inkomen van de Baye aen de n. o. zijde liggben eenighe klippen/ met drie Eylandekens/ ende vervolghens een Riviere / daer verſcheyden Dorpen op leggen. Aen de af wateringe ontrent half wegen de Baye in/aen de noortwal leggen drie volckrijcke Dorpen/met verſchey-

scheyden andere lantr de strandt / tot aen een ander Riviere die haer noorden op doet/ ende dan volght de groote Riviere / daer de onse haren Rijs meest ghekocht hadden/ welcke haer met twee armen/ den eenen na 't noorden / ende den anderen na 't westen opstreckt/ hebbende een Eylandeken in 't midden/ende aen de noort-zijde 't groote Dorp S. Angelo. Aen de slinckerhant in 't inkomen leyt het Dorp dat de onse Spakenburgh noemden/ groot omtrent 180 huysen/ ende wijder de Riviere op het Noorder-dorp/mede seer volckrijck/ ende overvloedig van lijstocht: west-zuyd-west van 't Eylandt loopt noch een Riviere / op de welcke oock een

Gestaltenisse ende zeden van 't volck.

Dorp gheleghen is/ welcke alle de Dorpen zijn die tot kennisse van de onse ghekomen zijn. Het volck van dese Waye is seer zwart / doch hebben 't hayr ende den baert soo niet gekrolt als de rechte Moriaen / noch oock hare neusen ende lippen soo niet gefatsoneert. Is een kloeck sterck volck / seer ghenegen tot den dranck/ want drincken sich in de voornoemde dranck van honigh ende rijs ghemaeckt soo droncken als verckens/ al-hoe-wel haer de selve maer by tijden en is geoorloft te drincken. Den huysraet die de onse by haer vonden was seer weynig ende gering. Gebruycken een langh stuck riets / boven met een stopsel / in plaets van een drinckpot. Hebben sekere matjens daer sy op slapen ende sitten / frayckens met verscheyden coleuren ghewrocht/ kleyne konstigh ghesneden stoelkens / daer sy 't hooft op leggen/in plaets van een oorkussen/houte mortieren oft blocken/ daer sy haren Rijs in stampen/ om 't kaf af te stoten/ elck sijn sift/ daer sy 't rijs door sijten/potten om 't selve in te sieden/sackens daer sy 't in setten/eñ Calabassen daer sy 't in opschaffen. De Coning oft Phulo heeft veel Copere ringé om de armen/eñ so de onse eenige sulcke ringen gehad handen/ souden haren wille daer van gekregen hebben; Hy draeght oock veel Paternosters om den hals/ eñ een groot langh houtnes/in plaets van een Scepter. Sijne onderseten loopé naeckt/upt-genomen dat sy om hun middelen een fijnen doeck hebbé van bast gemaeckt. Zijn al-te-samen haren Obersten seer gehoorsaem. Der vrouwen kleedinghe is mede van 't selve kruyd geweven/tot de knijen toe/ eenige droegē oock lijfkens van 't selve sonder mouwen. Van dit selve kruyd breyen sy oock hare visch-netten. Haer cieraet zijn sekere arm-ringen van tin/ oft heel slecht zilver/ in forme vande Manillas van koper dienen naer Guinea voert. De onse hebben by hun gesien den steen dien Laguecca noemt/ ende van 't Eyland Ceylon brenght. Hare hanteringe is jagen ende schieten met den boge/visschen/ende bee houden. De vrouwen planten/zayen eñ mayen alle hunne greynen/als Rijs/twee of drie soorten van boontgens/ groene/ roode ende witte/ als de vruchten Bannanas ghenoemt / welcke vruchten ende greynen haer meeste onderhoudt is/ want eten seer selden vleesch/ maer hare toespijse is visch ende melck. Haer Vee zijn schoone ossen / die sy seer weerdigh houden/ ende vermoeden sommighe dat sy de selve aenbidden/ als de Canarins, ende Malabaren in Indien. Sy hebben veel Cabritos, ofte Boockens/ maer weynigh schapen: Oock eenige honden. Hare tamme vogelen zijn hoenderen ende eyenden/ 't wilt gevogelte is veelderley / maer by de onse nopt ghesien. Limoenen, Citroenen, Oraenjen Appelen zijnder overvloedigh ghenoegh / als oock Gengber/ ende Meligette. Sy hebben ook een worztel den Gengber seer gelijck van buyten/maer van binnen heel geel: Dese wordt in 't Malais Cunhet, in Arabisch Habet ygenaemt / ende in Portugees Cafran de las Indias. Men smaeckt in 't eerste door de groote vochtighevdt sijn kracht niet in 't eten / maer in 't lesten proefstnen eenige scherpighevdt / doch niet soo groot als die van den Gengber: Draeght schoone witte Lelien/ende is seer gesont tot veel medicijnen. Men vindes oock veel in la-

Kleedinge.

Hanteringe. Greynen.

Bee.

Gevogelte. Vruchten.

ua ende

ende andere plaetſen van Indien/ ſoo namaels breeder beſchreven ſal worden.
De Hollanders ſiende dat ſy de Inwoonders qualick ſouden konnen bewegen
t brede/ ombermits het groot miſvertrouwen ende vreese die ſy van haer hadden/
n den 12 Februarij 1596. (ſoo boven geſeydt is) t'ſeyl gegaen/ ende hebben tot
n 23 Martij toe voorſpoedelijck gezeylt met een w. n. w. ende z. w. wint/maer
en begon de windt oostelick / somwijlen ock wat noordelick ende zuydelick te
open / waer-en-boven ſy ock ſtercke ſtroom upt den zuyd-ooſten kreghen van
ſter Java, ſoo dat hun de wegh ſeer ſwaer ende moeyelijck viel/ met veel ſtilten/
aer over ſy van meyninghe wierden haer te verwateren in de zuydelickſte Ey-
nden van de Maldivas.

INWERP.

De Eylanden die men noemt Maldivas, oft Maldiver, liggende recht tegen o-
r de kuſt van Comarin ende Malabar, ſtrecké van Cabo de Comarin zuydwaert
ontrent 140 Duytſche mijlen in zee. Men reckent datſe meer als duyſent zijn
ghetale / doch en konnen eygentlijck niet ghetelt worden. Sommighe zijn
woont / ſommighe ligghen woeſt ende verlaten. Want zijn doorgaens ſeer
ghe / even als Cochin, Cranganor, ende andere plaetſen ten vaſte lande/
aer door de zee dickmaels daer over heen vloeyt. Die van Malabar segghen/
tſe eertijts vaſt geweeſt hebben aen 't vaſte lant van Indien, maer door 't ge-
elt van der zee daer af zijn geſepareert geworden. Datter ſoo veele zijn/ komt
or de menighte van de canalen oft waterloopen / dieſe van malkanderen af-
hepden/ ende ſommige ſoo enge zijn/ dat de ſpreten van de ſchepen daer door
rende / aen weder zijde de bladeren van de boomen halen / ende een kloeck
an eenigen tack by der handt grijpende van 't een Eylandt in 't ander ſprin-
n kan. De Inwoonders miſſen veel dinghen die tot onderhoudinghe des le-
ns van noode zijn/ maer ſtaen vol Cocos-boom, daer ſy haer mede geneeren/
n de welcke hier naer geſproken ſal werden. Sy weven van blas ende zijde
ie hun van buyten ghebrocht wordt) ſeer fraeye lange rocken of tabbaerden /
ier met ſy hare lichamen veel cierlicker ende eerlicker dan eenige andere In-
anen bekleeden. Diſſchen met nettē van Palm gemaekt ſekere kleyne ſchelp-
ens/ die ſeer ſchoon van glans/ ende gheſpickelt zijnde / op ſommige plaetſen
jebruyckt worden voor kleyn geldt. 't Hooft van alle deſe Eylandekens is
laldiva, daer een tamelick koop-ſtadt in leydt/ ende ock de Koninghſijn Hof
uudt. Van dit Eylandt dragen alle d'andere haren naem.

Beſchrijvinghe van de Eylanden de Maldiva.

Den 5 Junij 1596. hebben ſy landt gheſien/ waer door ſy alteſamen ſeer ver-
ijdt waren/ ovenmidts den grooten dorſt die in de Schepen geleden wert. Wat
aerder komende / was 't een Eylandt liggende voor de Strate van Sunda, op
hooghte van 5½ graden bezuyden de linie: Naer hun vermoeden waſt het Ey-
ndt Pugniatan, dat de Portugeſen noemen Ilha Dengano, gheleghen ontrent
6 mijlen herwaerts van 't groot Eylandt Sumatra, men rieckt het van wegen
Specerie die daer waſt / wel 3 mijlen verre. Den 6 dito hebben ſy 6 ofte 7
onas onder 't voorſz. Eylant geſien/ dan die dorſten niet naerder komen/ derhal-
n de onſe een gemande Sloep na 't landt toe ſonden / om met henlieden te ſpre-
en/ maer ſy ſiende haer aen-komen/ roeyden na 't lant toe/ ende trocken hare Ca-
as op 't drooge/ welcke ſeer langh/ maer nauw een boet breet waren/ hebbende
ijf houters aen de zijden. Sy en begeerden de onſe geen ſprake te houden/ wij-
nde dat ſy ſouden aen lant komen: Maer alſo de onſe niet wel voor die tijt ver-

Ilha Dingana oft Pugniatan.

ſien

ſien en waren van geweer/ en hebben ſy haer op 't lant niet durven begeven. De Eylanders waren 23 in ghetale / ende hadden veel flitſen ende boghen. Waren groote perſoonen/ gheel van koleur als de Bꝛaſilianen/ met langh haꝛ tot op d ſchouderen hangende/ oft (ſoo andere ſchꝛijven) recht over eynde ſtaende ghelijck een boſ boom ; Gingen heel naeckt / ſonder pets ter wereldt om 't lijf te hebben diergelijcke de onſe noch noyt van de reyſe gheſien en hadden/ en ſchenen gantſch wilt te zijn.

Geſtalte van d'inwoonders.

Den 11 dito quamen ſy dicht onder 't Eylant van Sumatra, in de mont van d Ꞩtrate de Sunda, alwaer ſoo veel Eylanden legghen/ datſe nauwelijck telbaer e zijn/ende men qualijck kan weten den inganck vande ſelve Ꞩtrate. Sy hebben alhier gheſet voꝛ een langhwoꝛpigh Eylandt/ 't welck ſy 's anderendaeghs ae landt varende/ vonden woeſt ende onbewoont / vol boſſchagien / ende ſonder ee nigh water. Terwijlen ſagen ſy van onder 't hooge Lant van Sumatra, eerſt dꝛie daer na negen zeylen/ de eerſte die ſy beooſté de Capo de bona Speranza geſien had den. Een van onſe ſchupten nae haer toegeſonden zijnde/ heeft haer verſpꝛoken waren 16 man ſterck/ waer van de ſeſſe ſaten en roeyden / de andere ſaten in ee hutte/ ghekleedt zijnde met catoene doecken van velerhande koleuren/ van bene den opwaerts tot de middelen toe / maer voꝛts naeckt. Eenighe hadden ghe wꝛonghen doecken om 't hooft / als de Turcken. De onſe en konden haer nie verſtaen / dan wiſten wel van Bantam ende Japara te ſpꝛeecken / maer Sunda Ca lappa was haer onbekent. Weſen de onſe nae 't vaſte Landt van Sumatra, alwae genoegh van alles te bekomen ſoude weſen. Waer over de Pinas / gemant zijn de met 16 man/ den 12 dito nae 't hooge Landt toe zeylde/ alwaer eenighe Doꝛ pen waeren/ daer van ſy 't pꝛincipaelſte noemden Dampin. Daer voer oock ee Sloepe na 't Landt Sumatra, van daer ſy de zeylen hadden ſien komen/ ende we der henen waeren/ pꝛeſumerende dat het eenighe zee-roovers waeren/ wachtend de op de ſchepen die van Manancabo naer Bantam voeren. De Sloepe ſette het te ghen den avondt ſeer dicht aen een Eylandt/ daer noch 2 kleynder Eylandeken by lagen. Hooꝛden 't volck klaer genoegh ſpꝛeken/doch en vernamen geene. De anderen daeghs ſagen ſy op een plaetſe 4 Schepen legghen / ende noch twee par tijen die dꝛie ende dꝛie zeylden/ daer ſy met de Sloep na toe roeyden : Sy de onſ vernemende/ maeckten ſich aen malkanderen vaſt / ende ghebꝛaeght zijnde offe nergens water te bekomen was / weſen na ſeker plaetſe toe doch de onſe bꝛeeſen de verſonden te woꝛden/ begeerden/ſy ſouden mede aende Pinas varen/ende tra den met bꝛientſchap in hunne ſcheepkens / alwaer ſy hun veel frapigheden toon den/ als een verguſde poenjaert die ſy Cris noemden/ oock een gouden ringh/dae een diamant in ſtont van kleynen pꝛijſe/want hy kleyn ende qualick gekant was Sy hadden metten eerſten bevꝛeeſt zijnde/ een metalen Bas te booꝛde ghebꝛacht die ſy/ ſiende dat de onſe het ooghe daer op hadden/ verberghden. De onſe keer den weder nae de Pinas/ ende ſy volghden met een Canoa, verruplende ſoo wa viſch/ Bannanas, Water-meloenen/ Suycker-riet/ Cocos, Toock/ Arſuyn/ end andere vꝛuchten (den onſen onbekent) booꝛ roode ende blauwe Paternoſters/ en de Margaridetten / ende varende met malkanderen na 't vaſte landt van Suma tra. Onderweghe ontmoeten ſy 3 oft 4 Canoas, daer in eenighe perſoonen wa ren/ welcke wel ſchenen mannen van qualiteyt te zijn/ want waren gekleedt me Hemelſch-blauwe fijne accoutrementen van linwaet / ende de Tolcken al van ſelfde. Deſe voeren met de onſe een ſoute kille op / om hun water te wijſen/ end quamen te gheliick aen een Doꝛp van ontrent 20 huyſen / frap ghemaeckt va

Palm-

alm-boomen. Al-hier ſaghen de onſe den eerſten Peper waſſen / op-loopende
s de hoppe/ lancks hooghe dicke rieten / waer van ſy ſoo veel kochten alſſer te
komen was/ kreghen oock een monſterken Naghelen / ende Note-muſcaten/
itſgaders een deel Pompoenen ende Citroenen/ maer konden geen vleeſch van
n bekomen. Sy brachten oock Wijn uyt Palm-boomen ghetapt. De Vrou-
en waren met ſeer dicke arm-ringhen verciert/ gaen gekleet van de middel ne-
rwaerts met Catoene lijnwaet/ ende hebben oock een kleet over de borſten/ la-
n 't hayr wat hangen/ met een ſtrenge vaſt gebonden.

Daer nae quamender 4 Canoas aen de Pinas/ ende brachten hoenderen/ rijs/
per ende Caxias te koop: Deſe om datter onbewuſt een Roer afgingh/ zijn ſoo
vreeſt geworden/ dat ſy terſtont hare ſchanſmatgens lieten neder-vallen / ende
n kleyn metalen Bas te boorde brochten / ſeer met hare wapenen dreyghende/
ant ſy meynden dat de onſe uyt vyantſchap gheſchoten hadden. De Sloepe dit
erckende/ roeyde nae 't landt toe / maer eenighe van haer op den oever ſprin-
hende/ wilde de onſe daer op niet laten komen/ ſoo dat ſy/ om geen quaden roep
an haer te laten loopen/ gekeert zijn van daer ſy ghekomen waren. Aen boordt
omende vonden de Almadias noch daer/ teghen welcke de maets voor 12 Rea-
n van achten Caxias gemangelt hadden/ om altijdts payement te hebben. Dit
ſeecker munte/ arger van alloy als loot/ ende worden by 200 teffens by mal-
anderen aen een ſnoer geregen/ 't welck men dan noemt/ una Sata de Caxas.

Den 14 dito hebben die van den Hollantſchen Leeuw een Prauken in-geroeyt/
nde haer met wijſen ende beduyden ſoo verre ghebracht / datſe mede ghevaren
ijn aen 't ſchip Mauritius, alwaer een van hun/ overgetreden zijnde/ preſenteerde
en onſen tot Bantam te brenghen/ mits hem betalende voor elck Schip vijf Re-
len van achten. Den 17 dito ſoo ſy onder zeyl waren / quamder een Prau aen
ſchip Mauritius van 't vaſte lant van Sumatra, ende was de Prau van de Loots-
an die ſy in hadden. Twee vande 14 mannen/ di'er in waren/ quamen over/ en-
e deden den Lootſman reverentie/ nemende metter hant ſijnen luchter voet/ ende
an daer opwaerts ſtrijckende tot aen de knijen / ende dan ſtrijckende met haere
anden over haer aengeſicht tot boven haer hooft toe. Den 18 dito des avondts
ebben ſy gheſien menighte van vogelen/ ſoo groot als ravens/ dan waren nieu-
ers by te gelijcken als by Vleermuyſen / want men konde geen veren aen haer
ermercken. Deſe doen groote ſchade inde boomen ende kruyderen / ſoo dat de
oeren des nachts moeten volck doen waecken in de boomen / ende noch konnen
ſe qualick weren: De Indianen etenſe/ ende ſegghen datſe ſeer goet van ſma-
e zijn/ als Patrijſen. Des ſelven daeghs haddender twee Prauwen aen 't ſchip
Mauritius geweeſt/ in welcker eene was een ſtatigh man/ gekleet in fijn Catoene
jnwaedt met goudt door-toghen/ veylden de onſe veel Bettelle, ende Arecca, als
ock wat Cocos, waer voor hun vereert wert eenigh lijnwaet: Deſe ſtalen in 't
ech-varen een hemde met noch ander linnen.

Vreemde maniere van eerbiedinge.

Indiaenſche vleermuyſen.

Nopende de boomen ende vruchten/ die ſy op Sumatra ſien waſſen hebben/ zijn
eſe. Den Indiaenſchen Palm-boom/ die men meeſt geheel Indien door vint/
nde is vierderley. d'Eerſte ſoorte is / daer de Cocos oft Indiaenſche Noten op
aſſen / welcke wel den profijtelickſten boom is / die men op aerden mach vin-
en. Hy waſt ſeer hooghe ende ſteyl/ luttel min ofte meer als een kleyne ſpan dic-
e: Heeft gheen tacken/ dan heel om hooghe/ ende die ſpreyden ſich uyt/ als die
an de Dadel-boomen. Onder de ſelve/ ende dicht aende ſtamme/ waſſen de Co-
os, ofte vruchten/ al-te-met thien of twaelf by malkanderen gekoppelt: Hare
bloey-

Boomen eñ vruchten op ſumatra.

Cocos-boom.

bloeysemen zijn die van den Castanien-boom seer ghelijck. Den boom en wa
niet dan dicht by de stranden / ende in plaetsen van louter sant. Heeft soo wey
nigh beslagh van woztel/ dat het wonder is / hoe hy eenighe vastighevdt hebbe
kan in de aerde. Des niet teghenstaende/ groeyt soo vast ende hooghe/ dat me
weest yemandt daer op te sien klimmen. Maer de Canarijs, ofte Boeren met see
kere kleyne kerven daer in te maecken/ op de maniere van een trappe/ klimmen
der met sulcken rassighevt op dat het Apen schijnen te wesen/ twelck geen Wztu
gees haer en durft nae doen. Dese boomen zijn daer te lande in sulcker menig
te/ als de Olijf-boomen in Spaenjen/ oft Wilgen in Hollandt. 't Hout/ al-ho
wel sponsachtigh/ is nochtans tot vele dinghen nut / ende dat wooznamelick o
sijn hooghte/ want in de Eylanden van Maldida maken se daer heele schepen a
sonder een eenighe ysere naghel daer aen te besighen / maer hechten 't werck a
malkanderen met koozden / die van de bolsters der Cocos ofte Noten ghedza
wozden. Van de bladen maeckt men de zeylen/ ende deckter de huysen mee. Ma
maeckter oock Regen ende Sonneweerders/ mitsgaders sekere matten ende te
ten af. Somtijdts oock kosteliche hoeden/ die/ om hare lichtighevdts wille/ d
Somers veel gedzagen wozden. Men queeckt dese boomen op/ tot twee eynde
sommighe namelick om Cocos ofte Noten op te winnen/ andere om wijn upt
trecken. De Cocos zijn seer soo groot als een Struys-ey/ bekleedt met een bo
ster/ die/ alsse noch aen den boom hangen/ van buyten groen is/ ghelijck als d
van een Okernoot: Maer afgedaen ende dzoogh zijnde / is harigh/ als kenni
soo dat sy Cairo daer af maken/ welcke is de stoffe daer sy alle hare kabels en
ander schipsgewant geheel Indien dooz van dzayen/ oock hare schepen/ in plae
se van werck ofte mosch / mede stoppen. De vzucht / als sy begint te rijpen / i
van binnen vol waters / dat seer klaer / soet / koel ende lieflijck om dzincken i
Elcke Lanho, ofte onrijpe Coco, heefter wel een halve kanne van in. Dit wat
verandert allencxkens in een witte kozrel oft pit/ die by naest de smaeck heeft ve
een Haesnoot/ doch gemeynlick wat soeter. De schelle over 't binnenste fruyt (d
naemaels hout wozdt) noch dun ende weeck zijnde / is seer lieflijck om eten m
wat zouts/ maer wanneerse hardt is gewozden/ so maeckt menter lepelen/ dzin
bekers / ende veelerley anderen huysraedt af. Wozden oock tot kolen ghebzan

Melck. booz de Goutsmeden / die sy seer dienstigh ende gherijfelick zijn. Wt het booz
wit ofte mergh stooten ende douwen de Indianen den melck/ daer sy haren Ki
ende andere potspijse mede koken/ anders wozt het fruyt vande Cocos weynig
gegeten/ dan by slaven/ ofte arme luyden: Maer wozt wel met grooter menig
te gedzooght/ ende so op verschepden quartieren verhandelt/ want men Olie da
van maeckt/ die seer goet is/ soo wel om te eten/ als om te bzanden/ oock seer m
dicxmael. Dese Cocos, alsse noch in de bolsters zijn/ mach men vzy geheel de w
relt over voeren/ sonder bederven/ ende 't ghebeurt somtijdts booz langheydt va
tijde/ dat het water van binnen verandert in een geelachtigen appel/ die seer sm
helick ende soet is.

Als de Indianen geen Cocos oft fruyt en begeeren/ maer Wijn upt hare bo
men willen trecken/ soo snijdense de bloeysels van de Cocos af/ ende bindender e
nen ronden nau-mondigen pot aen vast/ die sy Collao noemen/ ende met pot-ae
de so dicht toestoppen/ datter geen wint ofte aessem upt en magh. Dese pot bloe
binnen weynigh dagen vol waters/ 't welcke sy noemen Sura, ende is soo soet e

Wey. de lieflijck om dzincken/ als by ons soete wey / ofte beter. Een uyr oft weynig
min in de Sonne gestaen hebbende/ wozdt heel goeden Azijn/ soo datmen in J
di

Indiaensche kennip.

en anders geen en ghebruyckt. Men diſtileerter oock Fula oft Nyna van / dat o goeden ende kracht ighen brandewijn is / als men te Franckfoort oft Ceulen aeckt van den beſten Rhijnſchen wijn. Oock maecktmender Aracca van / welcke den wijn is van Indien / ſeer goet ende ſterck / al-hoe-wel hem de Inanen drincken oft water ware. Brandewijn. Wijn.

De Portugeſen weten hem met raſijnen ende andere ſubſtantien ſoo te berepn / dat hy al-te-mets van coleur ende ſmaeck ſoo goedt is als Portugaelſchen ijn. Vande ſelve Sura maecktmen oock Suycker / die ſy Jagra noemen / doch ort weynigh gheacht / ſoo om datſe bruyn van coleur is / als om datmen witte uycker genoegh in Indien kan bekomen. Het binnenſte van den Cocos boom / den Portughеſen ghenaemt Palmito, wordt in grooter weerde ghehouden / de den rijcken-luyden voor een koſtelijck preſent vereert. Is ſoo dun ende wit s pampier / oock van nature alſoo ghewaſſen / al oft gheperſt ofte ghevouwen aere / langhwerpigh ende ſmal / hebbende ſomtijdts vijftigh / ſeſtigh ofte meer uwen / even als een boeck pampiers. De Indianen ghebruycken 't in plaetſe n pampier / ende ſchrijvender met ſeeckere pſerkens op / als 't noch groen is / n en kan men de letteren niet meer uyt doen. Sy heeten 't Olla, ende hebbenr alle haere boecken ende memorialen van / die ſy weten te zeghelen ende toe te yten / gelijck wy onſe brieven doen. Suycker. Pampier.

De tweede ſoorte van Palm-boomen wort in Portugees genoemt Arrequerò, aer van wy hier na ſullen handelen.

De derde is den Dabel-boom / Tamar geheeten / diemen oock veel in Barban vindt / ende met namen op 't Eylandeken Gerbi. Hier van ſal oock beneden eeder geſproken worden.

De vierde wordt in de Malayſche tale gheheeten Lantor, ende draeght een eyne bucht van de groote als een kriecke / ſchoon Oraengie-verwigh zijnde / de hebbende een tamelijck grooten ſteen. Hier van maecken ſy een Oraenjerwigh dickachtige olie / ſeer geſont / ende oock lieflijck om eten voor dieſe ghoon is. Men ſeyt dat deſen boom 't wijfken is van den eerſten / ende men vintheyde oock in Guinea. Hier van breeder in Jaua. Lantor boom.

Daer is dan noch in abondantie geſien geweeſt dan Bananas oft Indiaenſche ijgheboom / die wel 't meeſte onderhoudt is van de Indianen. Hoe-wel nu de ndiaenſche Vijgen veelerhande zijn / d'een beter / grooter ende dicker / als d'anre / ſoo komenſe doch in 't fatſoen ende verwe meeſt over een. Den boom is ntrent een mans lenghte hooge / bladeren hebbende van een vadem langh / enby de drie ſpannen breedt / die de Turcken ghebruycken om peper-huyſken n te maecken. Aen den Boom en is gheen hout / ſoo dat hy eer een plante ofte ruyck behoort ghenoemt te worden. De bladeren openen haer / als de ſtruyck ntrent een halve mans lenghte hoogh is / ende als de binnenſte voort-komen / o verdoren de buytenſte / tot dat de ſtruyck volwaſſen is / ende de bucht haere lkomenthеydt heeft. De ſtruyck is ten hooghſten maer een ſpanne dick / ende o weeck / datmen hem met een mes ten eerſten kan door-ſnijden. In 't midden n de bladeren / als ſy uyt het binnenſte van den ſtruyck opgaen / ſpruyt een bloe(ſoo groot als een Struys-ey / ende is van coleure bykans peers. Hier uyt oept metter tijdt een langhen Tack / doch is geen hout / maer by naeſt als een ol-ſtock / deſe waſt wol Vijghen / welcke noch inde huyſkens zijnde / ſoo groot n als groote Boonen / maer worden daer na een halve ſpan langh / ende drie of er duymen breedt / dick gelijck Concommeren. Bananas oft Indiaenſchen Vijgeboom.

Den tack heeft altoos by twee hondert bijgen/ ſo dicht aen malkanderen hangende/ als de druyven doen. Aen elcken bos hebben 2 mannen op een ſtock ghenoegh te dragen. Men ſnijtſe af/ alſſe half rijp / dat is half groen ende half geel zijn/ dan hanght menſe alſoo met bos met al pewers aen een balck/ ende worden binnen vier of vijf dagen volkomentlijck rijp. Elcke krupck en geeft maer eenen boſch bijgen ſeffens/ ende wort dan ter aerden toe af-geſneden / waer nae hy terſtont wederom uptſchiet/ ende binnen een maent tijts ſijn volle waſdom krijght/ ſoo datmen 't heele Jaer door bijgen heeft/ ende dat in ſulcken overvloet/ dat het wonder is. Sy hebben ſchellen/ bykans als huyſkens van boonen/ zijn van binnen witachtigh/ ſacht om bijten/ ghelijck of het meel ende boter te ſamen waere/ ſoet/ ende lecker van ſmaecke: Derſtrecken beyde voor ſuyvel ende broodt/ ende men kander ſich op onthouden/ ſonder andere ſpijſe van noode te hebben/ ghelijcker veele in Indien doen.

Swarte Peper. Den ronden zwarten Peper hebben ſy oock aldaer ſien waſſen/op-klimmende (ſoo gheſeydt is) lancks hooghe dicke rieten/ daer den Tabaxir in waſſet/ welcke in Perſia teghen Silver op-gheweghen wordt / dan hoe-wel de onſe verſcheyden rieten gheopent hebben/ konden nochtans gheen Tabaxir daer in vinden.

De Peper groept met rancxkens als de Geneverbeſien doen / is groen / tot dat hy vol is / ende ghedrooght wordt / want dan wordt hy eerſt zwart / dit gheſchiedt in December ende Januarius / 't welck den tijdt is dat men hem pluckt. Sijne bladeren zijn gheljck Oranjen bladeren / maer wat kleynder/ zijn groen ende ſcherp aende punten / in 't kauwen een weynigh bijtende. Hy waſt gheljck de Druyven in boſkens / maer veel kleynder ende dunder / wat dichter als de Nelbeſien. De plaetſen daer hy meeſt waſt / zijn deſe: Malabar, Onor, Buſelor, Mangalor, Calecut, Cranganor, Cochin, Coulan, Queda, niet wijt leggende van Malacca, Pedir, Camper, Andragir, Dampin, ende andere plaetſen in Sumatra: voorts Bantam ende den Weſtelijcken hoeck van Jaua Major. De Malayen noemen hem Lada, de Lauanen Sahangh, ende de Malabaren Molanga. Men vint ooſt op de voorſchreven plaetſen den witten Peper/ die den zwartē in kracht ende ſmaeck ſeer gheljck is/ alleenlijck is het buytenſte ſchelleken wit ende effen/ ſonder rompken.

Witte Peper.

Lange peper. De lange Peper waſt in Bengala, eñ ook ſommige in't Eylant Jaua. Is ganſch een ander ſatſoen van een boom. De vrucht is ontrent ſoo langh als de naelde van een naſteling/maer wat dicker/van buyten rompelig eñ aſverwigh/van binnen witachtigh/met kleyne ſaetjens/doch in ſmake ende gebruyck den witten ende zwarten peper gelijck. De peper genoemt Canarijns oſte Boeren peper/om dat hy niet dan by arme ende geringe luyden gebruyckt en wort/ waſt inde Contreyen van Goa ende Malabar, by naeſt van ſatſoen als de Boekwijt/maer is aſchverwigh ende van binnen hol/met ſommige kleyne korreltjens. De Indianen ende andere Oſtentaelſche volckeren ghebruycken den Peper veel overvloedelijcker/ dan eenige Natien/ daer hy henen gevoert wort/ want ſy en nutten geen ſpijſe/ of doender handen vol peper in/ al ongeſtooten.

Canarijns peper.

Indiaenſche Saffraen. In Sumatra waſt noch een wortel den Gengber ſeer gheljck/in't Latijn Crocus Indicus, oft Indiaenſchen Saffraen/in't Malays Cunhet genaemt: waſt als Lis/ dragende witte Lelien/is van binnē geel/knoppig/ kortbraking/eñ ſeer waterachtigh: daer in bijtende en gevoelt men mettē eerſtē geē kracht/maer een luttel daer na begint de mont te branden. Men vint hem oock veel in't Eylant van Madagaſcar (ſoo voren hier geſept is) als ook in Jaua, ende ander quartierē van Indien.

I N-

INWERP.

Of het Eylant dat de ouden Taprobana genoemt hebben het ſelve zy dat men
u ter tijdt Sumatra noemt/ oft (ſoo ander ſeggen) Ceylon, daer is ons weynigh
ſt niet aen gelegen/die hier maer van Sumatra ſullen ſpreken. Eenige ſchrijven
at dit Ophir is/ daer Salomon ſijn gout van daen haelde. Leyt tegen over Ma-
cca, ontrent 10 mijlen van 't vaſte Landt/ met het welcke ſommighe meynen
at het eertijts verknocht zy geweeſt. Nu ten tijde/ alhoewel de menſchelijcke
urieuſheyt bykans niet onverſocht en heeft gelaten / vintmen nochtans by de
Schrijvers verſcheyden gevoelens van ſijn groote: want eenighe ſeggben/ het
egrijpt in ſijn ommeloop 700 mijlen / ende zy wel 200 mijlen breet. Andere/
et hebbe inde lenghde 170. ende inde breedte niet meer dan 60 mijlen. Die
idden in 't Eylandt woonen hebben de Middel-linie/ recht over 't hooft: ſoo
at het met de eene helft nae 't zuyden/ ende met d'ander nae 't Noorden ſtreckt
an den 6 graed Zuyder / tot den 5 graed Noorder Polus hooghte. Is ſeer
out-rijck/ende geeft oock veel ſilver/tin/yſer/ſolpher/ ende andere miniralen:
et namen koper/ daer ſy goet geſchut van gieten/ oock veel edele gheſteenten.
eeft een vierigen Swavel-bergh/ die gheduerighlijck brandt/ ende vlammen
otwerpt/ als den bergh Echna in Sicilien. Men ſeght oock datter een Fontey-
e zy / die louteren Balſem vloeyt. Speterije ende Zijde valter overvloedigh
el. De locht/ overmidts de menighvuldige Rivieren/ ſtaende wateren/ ende
cke boſſchagien/ en iſſer niet ſeer gheſont/ inſonderheydt voor de vreemdelin-
en. Het Landt en geeft geen Tarwe/ ofte diergelijcke Europeiſche greynen/
aer overvloedigh veel Rijs ende Milie/ oft Geerſt/ waer by/ als oock by de
boom-vruchten/ daer in't wilde waſſende/ de Inwooners leven. Geeft oock
eel honigh/ was/ gengber/ campher / caſſia fiſtula, ende Peper. Daer is veel
it Sandael-hout/ ende voort veel katoen gewonnen/ waer van ſy hare kleede-
n maken. Dit Eylant is in verſcheyden Koninckrijcken gedeelt/ welcke tot
och toe niet al bekent en zijn/ voornamelijck die te landewaert in legghen/ al-
aer de Portugeſen maer van twee rijcken en ſchrijven/namelijck Andragidan,
nde Aruan, welckers inwooners Heydenen ende Menſchen-eters zijn. De
ee-kuſt voordt meeſt bewoondt by Mahometanen oft Turcx-gheſinde. Hier
eegh het Koninckrijck van Pedir ſeer vermaert te zijn/ als oock dat van Pa-
en, Camparan, ende Manacabo, alwaer men de beſte Criſſen ofte Poenjarden
aeckt van gantſch Indien/ een geweer daer de Javanen ende Malayen/ als
ock meeſt alle Orientaelſche natien ſeer met braveren/ ende ſich dapper op be-
rouwen. Maer nu is Achen het voornaemſte Koninckrijck van dit Eylandt/
iens Koningh ſich niet alleen de Rijcken van Pedir ende Pacen onderworpen
eeft/ maer oock het gantſche Noorder-quartier van 't Eylant. De Portuge-
n en hebben hier niet met allen eygens/ maer drijven alleenlijck met den In-
hoonders haren Koop-handel/ als andere Natien. Hebben wel eertijdts ghe-
acht eenige conqueſte daer op te doen/ ende trecken alſnoch eenighe daer over
es Koninchs beſoldinge/ maer en hebben tot noch toe niet uytgherecht. Aen-
aende de Hooft-ſtadt des Eylandts Achen, ende haeren Koningh/ daer van
llen wy den Leſer te ſijner plaetſe/ namelijck inde Schip-vaert van Joris van
pilbergen, breeder beſchrijdt doen.

Beſchrijvinghe van het groote Eylandt Sumatra.

Ghelegenthept.

Groote.

Strecckinge.

Mineralen.

Swavel bergh.

Balſemfonteyne.

Locht.

Vruchten

Den 19 Junij 1596. alſo ſy voorby een ſtedeken paſſeerden/ quamen haer veel
brauwen aen boort van 't Eylant Sumatra, ende brachten Cocos, Peper/ Pagelen/

Afdeelinge.

len/ Muscaten/ Bannanas, Hoenderen/ ende Oraengien aen boort / vragende of de onse van Goa ofte Cochin quamen/ ende naer Bantam wilden / waer op sy geantwoort hebben dat ja / ende ruylden de voorsz. Indiaensen waeren teghen een deel messen/ seylende voorts tot den twee-en-twintighsten dito toe seer langh-samigh ende met kleynen spoet voor de Haven van Bantam, ende de kuste van Sunda. De oorsake van soo soberen voort-gangh was eensdeels de contrarie stroom / eensdeels oock de veranderinge van den windt / welcke daer van korts nae middernacht af tot den thien uyren voormiddagh toe altijdt Oost wayt / ende voort tot den avondt toe West: waer door de strate seer moeyelijck is te passeren.

De schepen komē voor de havē van Bantam.

Den drie-en-twintighsten dito hebben de Commisen van de Schepen haer selven den naem laten geven van Capiteyns/ ende Cornelis Houtman liet sich noemen Capiteyn Major. Sy saghen des selven daeghs in een Baye van 't Eylandt Java een schip/ oft Iunco, so die aldaer genoemt worden/ hebbende een boegspriet/ een groote mast ende een besaens-mast met een groote besane daer aen / oock een blinde/ ende wesende van verre aen te sien als een Haring-buysse/ maer heel verschepden van zeylen/ welcke van hout ofte biesen ghemaeckt waeren. Haer opstaende ende loopende want was al mede van hout gheblochten / ende 't hol van 't schip aen malkander gepint/ ghelijck de Cuppers hier te Lande hare bodemen t'samen voeghen: zijnde omtrent dertigh oft veertigh/ of (soo andere seggen willden) maer sesthien lasten groot. Den overloop was bedeckt met biesen/ eben alsby ons de boeren huysen bedeckt worden. De anckers waren al mede van hout ghemaeckt.

Indiaensche Iunco oft schip/ ende sijne toe-rustinge.

Wanneer de selve Joncken voor de windt zeylen/ voert over yder boegh de hals toegeset/ als de fock over d'een zijde / ende 't groot zeyl over d'ander zijde/ de zeylen hebben soo veel aen 't onder-lijck raan/ als 't boven-lijck.

Alle 't welck voor een varende man seer vremdt om hoören / ende noch vreemder om sien is. Sy saghen oock (nae 't wijsen van den Piloot) niet verre van de Stadt Bantam over de 60. kleyne barckjens/ die by den Inwoonderen Praos oft Prauwen genoemt worden/ hebbende mede hunne zeylen / ende want al vande selve stoffe. Dit waren al visschers die uytter Zee quamen/ende naer de Stadt toliepen / waer door de onse vermoeden dat Bantam een volck-rijcke Stadt moest wesen/ soo sy namaels door de ervarentheydt metter daet bevonden hebben. Teghen den avondt isser een Pram van de Stadt aen 't Schip Mauritius gekomen, waer in ses Portughesen waeren met hare slaven. Dese seyden ghesonden te zijn van wegen den Gouverneur / die met alle de Inwoonderen seer voor de onse vreest waren/ vragende daerom van waer sy quamen? Sy antwoorden/van Hollandt te komen/ om niet hun in vrientschap te handelen. Waerop d'andere werderom seyden/ dat de onse wel ter rechter plaetse gekomen waren/ maer ter onbequamer tijdt/ want sy over vijf daghen vijf Sommas (welcke Chinesche Schepen zijn) met Peper geladen naer China ghesonden hadden/ ende dat de Iunco, die de onse des morghens in de Baye hadden sien leggen / mede hare ladinghe aldaer lancx de kuste was soeckende. Toonden den onse voorts groote vrientschap/ ende de seer gevraeght zijnde nae den Koningh des Landts/ seyden / hy was onlanckx geleden voor Palimbam, (een Stadt in Sumatra ghelegen/ die gherebelleert hadde met veel van de sijne ghebleven / ende d'andere hadden de selve Stadt / die sy meestendeel in hadden/ door de doot van haeren Coningh weder verlaten. Hadden/ doen sy naer Sumatra voeren over de 200. zeylen ghehadt / soo dat door de groote menighte / veele van honger vergaen waeren. De Koningh (seyden sy

Krijgen aldaer eenige Portugesen aen boort.

en had

n hadde maer een eenigh kint achter gelaten van vijf maenden out / ende de In-
woonders hadden tot Gouverneur gekozen de Vader van een van des Koninckx
uyſ vzouwen/ met namen Cheſtate. Onder deſe Poztugeſen warender eenighe/
ie (ſoo ſy ſeyden) in Thomas Candiſh Schip geweeſt waeren/ doen hy in Ternate
as. Verhaelden oock de groote deſtructie ende beroeringhe die Capiteyn Lan-
ſter, inde Straete van Malacca leggende/ onder de Pozтugeſche ende Indiaen-
he Schepen ghedaen hadde. Waer op de onſe ſeyden/ dat ſy hun ſulcx niet aen
trocken/ maer alleenlijck ghekomen waeren om te koopen ende betalen. Sy
gheerden grooteliicks op de onſe / dat ſy hun doch niet en wilden uptgheven
oz Schepen van Don Antonio uptgeſonden/ om geen mupterije ende beroerte
ider hun te maken/ 't welck ſonder twijffel geſchieden ſoude dooz de Ballingen
e ſich in Pegu, Bengala, Ternaſſerin, Martaban, op de kuſte van Coromandel : ende
't kozte geſepdt/ dooz geheel Indien onthouden/ om haer querelle upt te voeren/
aer dooz men terſtont wel grooten aenhangh ſoude bekomen/ maer men magh
aer niet vertrouwen/ want om vzydom te krijgen van haer ballinghſchap/ ſou-
n ſy lichtelijck eenige verraderije mogen aenrechten. De onſe deden den Gou-
erneur alle vziendtſchap ende dienſt aen - bieden dooz de ſelve Pozтugeſen/ de
elcke/ een ghevepnſde blijſchap ghetoont hebbende / weder naer de Stadt toe
jevaren zijn. Ten ſelven daghe is oock de Sabandar, welcke aldaer de opperſte
aeſt den Koningh is/ ende eyghentlijck 't hooghſte gebiet ende rechts-plegingh
eeft over 's Koninck tollen/ aen 't ſchip Hollandia gekomen/ mede vzagende wat
onſe daer begeerden : ſy antwoozden van gelijcke/ ghekomen te zijn om Peper
ide andere Specerije te koopen/ waer toe ſy goede Realen/ ende oock koopman-
hap mede gebzacht hadden/ die ſy hem eenſdeels lieten ſien/ eñ hem wel behaeg-
/ ſoo dat hy ſeyde ſy waren ter rechter plaetſe ghekomen / ende ſoude ladinghe
enoegh vinden booz hare Schepen/ bewijſende hun oock veel eere ende vzient-
hap.

Als mede dē Sabandar/ oft Gypersten Tol-meeſter.

Den 24 dito iſſer veelderley volck aen de Schepen gekomen/ vzengende meni-
erhande goet te koop/ ende den onſen groote vziendtſchap bewijſende.

Des anderen daeghs quam de Tomongon Angabaya met den Sabandar aen
ooz / preſenterende van des Gouverneurs weghen alles wat de onſe ſouden
oghen van doen hebben/ ende begeerende/ dat ſy de Pozтugeſen niet en ſouden
ertrouwen / want die haer ſochten te vermaecken/ ende ſoo dobbel waren / dat
en haer herte nimmermeer en konde kennen. Daer nae iſſer upt den name des
Gouverneurs noch aen booz ghekomen eenen Swarten/ Quillin van Natie/ in't
hemeen ghenaemt Quillin Panjan , oft den langen Quillin , die den onſen booz-
ielt / dat het gheheele Koninckrijck van hun eenen dienſt begheerde / te weten
at ſy ſouden varen booz Palimban in Sumatra gelegen/ ende dat beſchieten te wa-
r ; Sy ſelve ſoude te lande trecken / om de Stadt in te nemen / ende den onſen
n beſte gheven alles watter in de ſelve ſoude ghevonden werden. De onſe hev-
en hem dit gewepgert/ ſeggende : dat ſy ghekomen waren om te handelen/ ende
iet om te oozloghen. Den 26 dito quamen hun verſchepden Natien van volck
en booz t/ daer mede ſy in aller vzientſchap handelden : Deſe waerſchouden hun
ede/ den Pozтugeſen niet te vertrouwen.

Den 27 dito 's mozgens zijnder veel Pzauwen aen booz t ghekomen/ als oock
ie Sabandar, die met grooten inſtantie verſocht/ datmen den Gouverneur doch
en lant ſoude komen groeten/ ende naer ouder gewoonte eenigh gheſchenck pze-
nteren van weghen onſen Koningh / in teecken van vzede ende bondt-ghenoot-
ſchap.

De Hollanders gaen aen landt om den Koningh oft Gouverneur te beſchencken.

ſchap. Waer op 4 Adelboꝛſten geſonden werden met een vereeringhe van ſommige ſchoone Cryſtallijne glaſen/een vergulde Spiegel/eñ een ſtuck root Scharlaken. In 't inkomen van de Stadt ontmoeten haer de Poꝛtugeſen/die na eenen gheveynſden Beſo las manos van haer geſchepden zijn/ ende de Sabandar heeftſe gheſeydt na des Gouverneurs Paleys/die noch over maeltijdt ſat: Daerom ſy booꝛ 't Hof vertoef den/ alwaer een metalen ſtuck gheſchuts ſtondt/ hebbende ontrent twee ſpannen van de mont vijf Gzanaten/ elck ſo groot als een boone/ met noch eenige kleyne ſtucken/ende een moꝛtier. Den Gouverneur by hun komende/hebben ſy hem de booꝛſz. geſchencken vereert / ende gebeden/ hunne Scheeps-Overighepdt te willen komen beſoecken/ om te tracteren van een vaſte alliantie/ ofte verbont/ waer op hy booꝛ ſijnen Tolck doen antwooꝛden heeft/ ſich te ſullen beraden: Ende zijn de onſe booꝛts gegaen na 't Hof van den Sabandar, die hun eenighe confitueren booꝛ diende: Werden oock van den Koningh oft ſijnen Raedt vereert met veel hoenderen/bocken/ frupten ende andere ververſinge/ waer mede ſy weder aen booꝛt roeyden.

'ſ Daeghs daer na kregen ſy tijdinghe dat de Gouverneur haer ſoude komen beſoecken/waer toe ſy oock alle dingen in oꝛdꝛe ſtelden om hem wel te ontfangen/ ende werden derhalven eenige Adelboꝛſten veroꝛdineert om hem teghen te varen/ ende ſo hy eenige zwarighepd maeckte/ te pꝛeſenteren ſo lange in gijſelinge te blijven. By de Stadt komende/ is de booꝛſz. Quillin Panjan, (zijnde een Inwoonder van S. Thomas in Meliapur, een ſtadt gelegen aen de kuſte van Coromandel, ende Tolck vanden Gouverneur) haer ontmoet/ſeggende dat de Gouverneur den Capiteyn aen de Haven was verwachtende/ende begeerende dat de ſelve hem aldaer ſoude komen halen/ om welcker ooꝛſake de onſe weder na booꝛdt ghevaren zijn/ ſulcx aen Cornelis Houtman veradverterende/ die terſtont in 't Koey-jacht geballen is/ ende den Gouverneur te gemoet gevaren/ ſendende een booꝛ upt/ om hem van ſijn komſte te verwittigen. Middeler tijdt is de Sabandar aen de ſloepe gekomen/ begeerende dat de onſe ſouden aen landt komen/ eñ pꝛeſenterende booꝛ haer in oſtage te blijven/ maer dat wert hem geweygert / overmits de onſe niet geſint en waren aen landt te komen/ booꝛ datter een verbond tuſſchen hun ende de Inwoonders gemaeckt ware. De Poꝛtugeſen quamen de onſe oock groeten/ haer pꝛeſenterende alles wat in haer macht was. Ten leſten is den Gouverneur met 16 groote Pꝛauwen upt de haven gekomen/alwaer de Capiteyn hem by-voegde/ eñ in des Gouverneurs Pꝛau ging ſitten/ diviſerende metten anderen vande gelegenthepdt deſer Nederlanden/hoe veel ſchepen datmen 's jaers wel ſoude konnen upt-ruſten / hoe veel maenden men wel ſoude moeten op wege weſen om de repſe te volbꝛenghen / ende pꝛincipalijck of de onſe oock van meyninghe waeren meer repſen derwaerts te doen. Dus pꝛatende quamen ſy t'ſamen aen booꝛt / alwaer de Gouverneur met ſijne Edelen by de andere Commiſen ende Scheeps-Overighepdt ſeer ſtatelijck ontfanghen werdt: Doch alſoo men hem verghde in de Cajupt te gaen/ werdt hy ſoo verbaeſt dat hy begon te beven / meynende datmen hem aldaer in een gevangeniſſe leyde / maer is ten laetſten/ booꝛ 't vermaen van den Sabandar ende Tomongon daer in ghegaen: Ende onder andere ſchoonighheden/die ſy den onſen booꝛ hielden/ſeydé in ſomma dat niemant eenige Specerijen en ſoude mogen koopen ofte uptvoeren / booꝛ ende al eer de onſe hare ladinge ende ghenoegen bekomen hadden. De Gouverneur begeerde den onſen hare koopmanſchappen te ſien / ende werden hem derhalven getoont eenige Fluweelen ende Scharlakens/ van welcke leſte ſy hem een ſtuck vereerden / ende naderhandt noch

De Gouverneur komt aen booꝛt.

ock eenigh groen fluweel nae ſonden. Hy beſagh 't ſchip van onder tot boven / egeerende datmen al het geſchut in ſijn afvaren ſoude los ſchieten / 't welck alſo eſchiede/ den Sabandar aen boort blijvende om 't ſelve te ſien/ ende daer nae mede ertreckende. Deſe Heeren waren koſtelijck gehabitueert op hare wijſe / ſeer als ier vozen van de inwoonders van Sumatra verklaert is/ ende alſo men van haer erſt aen konde en vertrouden ſy de Poztughefen niet vele: Want de onſe hebben en Sabandar hoozen seggen/ dat de Pozтugeſen de Stadt Bantam ghepzeſenteert adden booz het Eylant Pulo Panjan de ſomme van twee hondert duyſent Ducaen/ waer uyt die van Bantam niet goets vermoedende/ hadden hun ſulex gewepert/want met een fozтreſſe/die de Pozтugeſen daer metter tijt ſouden mogen opverpen/ ſouden die van Bantam ghenoeghſaem bedozven zijn/ dooz diender geen Joncken en mogen tot Bantam komen/ ſy en moeten dan boven oft onder 't ſelve Eylandt paſſeren.

De Javanen miſtrouwen de Pozтugeſen.

Den eerſten Julij 1596. is Cornelis Houtman aen landt ghevaren met neghen Adelbozſten/alwaer ſy ſeer hovelijck naer 's lants wijſe van den Gouverneur ene pzincipaelſte Heeren zijn ontfangen gewozden / dien ſy pzeſenteerden de patenen ende commiſſie van ſijn Pzinceliycke Excellentie / hun mede-gegeven/ om te eſlupten een vaſt verbondt ende ſeeckere handelinge / als andere kooplupden alaer verkeerende ghewoonlijck zijn te ghenieten. Deſe commiſſie werdt hun in Pozтugees ende Arabiſch ſeer pzontelijck boozgheleſen / ende daer op verſocht aere ſchziftelijcke verſeeckeringhe / die ſy ter eerſter tijdt als de onſe weder in de Stadt ſouden komen/ belooft hebben te geven. Den ſelven avondt quam binnen Bantam een groot Heer/ die de Pozтugeſen den Keyſer noemden / om dat ſijn Vaer abſoluteliyck het gebiedt ghehadt hadde over meeſt alle de Coningen van Ja, de welcke deſen booz haeren Over-heer niet en wilden kennen/ overmidts hy em langen tijdt binnen Malacca gehouden hadde / ende den Pozтugeſen ſeer toehedaen was / waer dooz ſy vzeeſden den ſelven Pozтugeſen onderdanigh ghenaeckt te moghen wozden. Des niet teghenſtaende wierdt hy over al wel ontangen/ ja de Koninghen ſelve ſpzaecken hem niet ghebouwen handen aen / ghejck de Slaven hare Meeſters ende Heeren doen. Men gaf hem nae/ quaedt reiment ghehouden te hebben / dooz dien hy den dzanck te ſeer beminde / ende neeſt al wat hy hadde/ verſpeelde / ſoo dat hy van niemandt veel gheacht oft benint en was. Hy quam den 2. dito aen 't ſchip Mauritius met ſijne twee Sonen/ nde eenighe Pozтugeſen. Gingen 't geheele Schip dooz beſpieden / als oock de wee andere groote Schepen / den onſen ſijnen dienſt in alles pzeſenterende / ene groote dinghen belooyende. Was ghekleedt in ſijn Catoenen lijnwaet met gout dooz-togen. Sijn outſte Soon / zijnde een bequaem ende fluex jonghman/ an ontrent 20 jaren out/hadde aen ſijn gozdel een ſchoon gouden Juweel/ovaelcher wijſe gemaeckt/ eñ met verſchepden groote geſteenten/ als Smaragden ene Robijnen verciert. Den 3. dito is Cornelis Houtman weder aen landt gheaen / om confirmatie te verſoecken van 't verbondt den Gouverneur op den eerten dito boozghehouden/ tot welcken eynde ſy eenighe articulen ontwozpen hadien / om by den Gouverneur onderteyckendt te wozden/ als namelijck / dat ſy nalkanderen over ende weder vaſt ende ghetrouwe ſouden blijven / ende ſoo yenandt den eenen wilde overvallen/ dat ſy dien/ als haren gemeynen vyandt / gesamender hant ſouden weder ſtaen/ ende helpen verdzijven. Houtman na de ſtadt gaende/ hadde by hem ſeven oft acht Adelbozſten / alle in Satijn ende Fluweel ghekleedt/ met de rappieren op zijde: Deſe moeſten ſoo achter ende booz hem

De Hollanders varen aen landt.

De Keyſer van Java komt te Bantam/

Vaert aen de Schepen.

Verdzacht tuſſchen de Hollanders ende die van Bantam gemaeckt.

henen

henen gaen/met noch eenen/die hem een Tiraſol oft Sonneweerder boven 't hooft droegh/ ende een Trompetter voor hem / die te met blaſen moeſt / ende noch 10. oft 12. bootſgeſellen achter aen volghende. Onderwegen is haer de Keyſer ghemoet / die haer ghelepdt heeft in ſijn Paleys ſtaende buyten der Stadt (want hy daer binnen niet vernachten mach) alwaer hy haer een bancketjen toe-ghereght heeft van eenighe Iavaenſche fruyten ende Conſerven. Ende alſoo de Portugeſen daer ſeyden/ den onſen goedt vriendt te zijn / gingen ſy ghelijckelijck met de ſelve naer de Stad toe/ alwaer ſy begeert hebben/ de onſe ſouden ſich doch verneederen in een van haeren huyſe te komen / daer al mede een fray banchet veerdigh ſtondt / ende den onſen met een valſch herte een vriendelijck ghelaet van de Portugeſen getoont wert. Onder anderen waſſer een/ die Houtman wel te Liſſebon geſien hadde/ende hem vraeghde uyt ſchimp/of hy noch al een Duc ofte Hertogh was. 's Avonts quam Houtman weder 't ſchepe / ende bracht met hem de voorſchreven articulen/ by den Gouverneur onderteeckent/ ſoo dat de onſe van doen voort met den Inwoonderen in aller vrientſchappe ende verſekerthept ſouden mogen handelen. Ten ſelven daghe was de Sabander aen den Hollandtſchen Leeu, welcke man den onſen een goet herte toe-droegh/ ende namaels veel goets dede. Hy ſeyde hun doen/ met wat ghewicht / ende tot was prijs men de Peper kocht/ radende dat ſy nu ſouden koopen/ dewijl hy ſo goede koop was/ als hy in tien jaer gheweeſt hadde. Dan de Scheeps-Overighepdt en vonden 't noch niet raetſaem/ maer wilden den aenkomenden Ooſt verwachten.

De Kepſer banckettert met de Hollanders.

De Hollanders worden by den Gouverneur gewaerſchouwt voor den Kepſer.

Den 5. dito in der nacht is aen 't ſchip Mauritius gekomen den Quillin Panjan, haer waerſchouwende van des Gouverneurs weghen / dat ſy wel op haer hoede ſouden weſen/ want de Kepſer (die ſy op haer ſpraecke Raja d'Auma noemden) onder 't decxſel van hunne ſchepen te beſoecken/ haer ſoude komen overvallen/ waertoe de Portugeſen hem hadden omgekocht. Hier over wert het Collegie vergadert/ alle 't gheſchut met ſcherp geladen/ de harnaſch-vaten gheopent/ ende yder man een uytgedeelt tot ſijner defenſie.

Den 6. dito nae den middagh werden ſy anderemael gewaerſchouwt van den Gouverneur/ als datter groote murmuratie binnen de Stadt was/ d'een teghen d'andere/ om haer op te komen loopen / doch eenige wilden daer niet in conſenteren. De onſe en lieten uytterlijck noch niet blijcken van eenige dingen gheadverteert te weſen/ maer ſonden een man aen lant ten huyſe des Sabanders met een gemaeckte boodtſchap. Die vondt aldaer wel 60. Koers veerdigh legghen / waer door hy verſchrickte/ 't welck de Sabander merckende / ſeyde / de ſelve aldaer te legghen / om den Kepſer uyt der Stadt te helpen / want overmits hy veel aenhanck kreegh vreeſden ſy/ dat hy ſich meeſter van de Stadt ſoude willen maken/ ende badt derhalven de onſe/doch wel op haer hoede te weſen/ want de Kepſer liep alle Edellupden aen/ dat ſy hen volck ſouden leenen / om ſijnen aenſlagh te volbrengen/ 't welck alſo ſy ſelve hem met eere niet en mochten weygheren / ſoo ſoudenſe al mede in den hoop komen / doch wilden een teecken doen / ende achter af

Laghen des Kepſers tegen de Hollanders.

buyten ſcheuts blijven. Deſe Kepſer (ſoo 't ſcheen door de ſchoone beloften der Portugeſen/ ende groote hope van buyt/ die hy meynde dat in de ſchepen te halen was) hadde gantſch voorghenomen de onſe te overrompelen. Maer alſoo hem namaels docht dat de onſe eenigh advertiſſement hadden/ heeft hy het op een ander maniere verſocht / voorghevende dat hy een groot banchet aen-gherecht hadde/ op het welcke hy de Capiteynen/ Schipperen/ Stuerlupden/ Adelborſten/ Officieren / Trompetters ende Muſicijns ghebeden hadde ſich te willen laten vin-

den/

en/ om in vrientſchap alle met den anderen vrolijck te weſen. Dit bancket ſou-
e tegen den 8. dito gereet zijn.

Den 7. dito werdender twee Adelvorſten aen lant geſonden/om met den Gou- De welc-
erneur ende Keyſer in 't particulier te ſpreken/ende haer te waerſchouwen op de ken ſy
Schepen niets te attenteren / overmidts de onſe ghenoeghſaem op haer verſien weder
aren/ſo dat ſy niet anders dan groote ſchade ende ſchande ſouden behalen. Ba- waer
en oock/ datſe doch het valſch aengheven der Portugeſen niet en ſouden gheloo- ſchouwen
en/ die hun tegen haer opruyden/ om hun eyghen profijt / uytghevende / dat ſy niets op
overs oft Engelſchen waren/ die (om dat ſy 't aldaer over drie jaer ſoo qualijck hare ſche-
emaeckt hadden) van een yeghelijck ghehaet ende ghevreeſt wierden. De Key- pen te at-
r dede ſijn ontſchult / als nerghens van wetende / ende badt dat de boven-ghe- tenteren.
oemde perſoonen/ in teecken van vrientſchap/ op 's anderdaeghs niet en ſouden
ten te komen/ welcke bootſchap de Adelvorſten ſeyden te ſullen doen / ende qua-
ren alſoo weder 't ſchepe.

Den 8. dito ſonden ſy weder een Adelvorſt aen landt / met een preſent aen den Aenſlagh
eyſer/die terwijlen een Bode aen voordt gheſonden hadde om de genoode te ha- des Keyſers op de
n/ maer de ſelve verexcuſeerden haer/ ende ſeyden niet wel te paſſe te weſen/ ſoo Schepen
at ſy voor dat mael niet konden komen. De Bode werdt in 't wech gaen onder miſt hem.
verdeck geleyd/ alwaer hy/ ſiende alle de wapenen hangen/ ſoo verbaeſt is ghe-
vorden/ dat hy in lange tijd niet ſpreken konde/ende hem nederſettende/vraegde/
f/ ende waerom de Capiteyn gram was/ende is alſoo / ſonder yet meer te ſeg-
en/aen lant gevaren/alwaer hy 't gene hem op de Schepen bejegent was/ ſtracx
erbrept heeft/ 't welck ſulcken ſchrick inde Stadt gemaeckt heeft/ datſe alle ho-
e van de Schepen te komen overvallen/verloren hebben. De Keyſer ſiende dat
jnen aenſlagh/ ſo van het bancket/ als den anderen ontdeckt was/heeft ſich van
lles verexcuſeert/ als nergens van wetende / ende 't preſent aenvaert hebbende/ De Por-
s den 11. dito vertrocken naer Jaccatra, een Stadt ghelegen in 't Eylandt Java, tugeſen
ntrent 10. mijlen van Bantam. Hoe ſeer nu de ſelve Keyſer ſich verontſchuldig- bieden den
e/ ſoo iſt nochtans ſeker / dat de Portugeſen hem voor de vier bloote Schepen Keyſer
.000. Realen van achten belooft hadden/ met alle de goederen/ ſchut/ ende annu- gelt voor
itie daer in weſende. Sy hadden hem wijs gemaeckt / waimeer hy binnen elck de Hol-
chip 20. man hadde/ dat hy dan ghenoeghſaem meeſter was/ ende de onſe al-te- landtſche
amen lichtelijck konde vermoorden. ſchepen.

Den 9 dito quam voor Bantam op de reede een Joncke, die acht ſcheuten ſchoot
net metalen baſſen/ende liet een witte vlagge wapen/tot een teken van blijdſchap
n behouden repſe. Sy quamen van China, ende hoorde te Bantam t'huys/hebben-
e langen tijdt uyt geweeſt. Den 10. quamender veel Turckſche ende Arabiſche
kooplupden aen de Schepen/onder andere eenen met name Goja Rajoan, die wel
ertijts tot Venetië geweeſt hadde/ ende goet Italiaenſch ſpraeck. Deſe rekende
jem ſelven wel gheluckigh te ſullen zijn/ indien hy met de onſe mochte naer huys
oe varen/ om van daer weder te keeren naer Conſtantinopolen, welck ſijn vader-
ant was/ vermits hy niet en konde ghereyſen over Achem, een ſtadt in Sumatra
elegen/ om dat de Coningh aldaer alle Kooplupden aenhielt/ ende onlancx twee
oncken van Bantam ghenomen hadde ; Hy preſenteerde den onſen ſijne goederen
jeneffens haer in te leggen / ende de Heeders ſijn erfgenaem te maken/ ſoo hy op
e repſe quame te ſterve. Hadde ook met meer andere den Keyſer afgeraden met
jnen aenſlagh niet voort te varen/ſeggende/dat het hem ſoo wel niet gelucken en
oude/ als met het Portugeſche ſchip/ 't welck hy 3. jaer te voren/ onder derel van

vrientſchap/ tuſſchen Madura ende Java voor Joartam overvallen hadde.

Het verbont tuſſchen de Hollanders ende Bantamers voort vernieut.

Den 12 dito/zijnder drie Adelborſten aen lant geſonden / om den Sabandar in' gemoet te varen/ met den welcken ſy weder aen boort quamen. Hy begeerde/da de Capiteyn aen lant komen ſoude/om met den Gouverneur te ſpreken/preſente rende ſo lange in gijſelinge te blijven / maer de onſe en hebben ſulcken gewilligen aenbiedinge niet aenvaert / doch is evenwel ſijnen outſten Sone aen boort gebleven/ ende Houtman met Reynier Verhel zijn met den Sabandar naer lant gevaren, alwaer ſy by den Gouverneur komende/ den eedt vernieuwt hebben/ beloovend van haere zijde den Gouverneur met alle ſijne onderſaten naer vermoghen by t ſtaen/ als oock eerlijck ende vromelijck te handelen : gelijck de Gouverneur va ſijner zijde beloofde haer tegen alle vpanden / jae alwaer het oock tegen den Key ſer ſelve/ indien hy noch weder quame/ te helpen.

Beginſel van handelinge.

Den 14 dito is de voorſz Reynier ſijn tiender weder aen lant gevaren met eeni ghe koopmanſchappen van allerley ſoorten / om een beginſel van handelinghe t maken / ende wert hun een goede bequame plaetſe ende huys van ſteen gebouw in handen ghegeven/ alwaer de goederen wel bewaert ende wel ghecondition geheuden konden worden. Daer na is de Sabandar by hun gekomen/ waerſchou wende/ dat ſy ſich wel ſouden wachten van veel in eenighe Javaenſche huyſen t loopen/ende inſonderheyt van met vrouwen te converſeren/ want hun 't ſelve ſee quaet ende hinderlijck ſoude weſen. Ten ſelven dage quam oock een Javaen b haer/ die uyt geconterfept hadde de drie ſchepen met de Pinas/ ſo ſy voor Bantam op de reede laghen/ met haere Prince vlaggen / 't welck hun alle ſeer vremt end wonder docht te weſen. Den 15. dito ſterf binnen Bantam de Factoor vande Ca pitepn van Malacca, die ſeer beklaegt wert. Hy/ (al-hoe-wel ſelve een Portugee zijnde) hadde den aenſlagh der Portugeſen tegen de onſe heftigh teghen geweeſt ende weder-ſproken.

Waerſchouwinge.

Den 16. dito ſmorgens is de Gouverneur/ den Sabandar, ende den Admirael met veel andere groote Heeren ende Edellupden ter plaetſe gekomen daer de on ſe met hunne goederen ghelogeert waren/ ende hebben naer beſichtinge een dee van de ſelve gekocht/ die ſy betalen ſouden naer behooren / als den ooghſt van d Peper in-ghekomen ware/ tot ſulcken prijſe als dan ganghbaer zijn ſoude. De 20. dito is aen 't ſchip Mauritius gekomen de Gouverneur met ſijn Vader / end veel andere groote Heeren van 't landt / welcke al-te-ſamen een groot behagen i de Schepen hadden/ ende naer met eenige glaſen/ ende andere ſchenckagien ver eert te zijn/ weder naer lant gevaren zijn. Omtrent deſe tijdt wert den onſen vee Peper gheveylt van verſcheyden Kooplupden/ ſoo Chineſen/ als Arabiers/ end andere : Maer alſo Houtman ende d'andere Scheeps-Overheydt / de Peper me het nieuwe ghewas/ noch beter koop meynden te krijghen / dan hy hun verlate wert/ en hebbenſe niet raetſaem ghevonden noch te koopen / niet tegenſtaende ee Portugees/ met name Pedro de Tayda, geboren van Malacca , die den onſen niet ter daet ſeer was toegedaen / hun ſeer daer toe was radende/ ende beneffens vee andere kooplupden ſeyde/ dat de Peper nu op den leeghſten prijs gekomen was/ die hy immermeer gelden mocht/ en dat als de Chineſen quamen / ſy niet half ſ veel voor hun gelt en ſouden bekomen. Deſe Portugees was een ſeer vermaer Stuerman/ bedreven op alle de kuſten ende Eylanden van Ooſt-Indien / wae van hy eenige Caerten hadde ghemaeckt / die hy den onſen beloofde te laten ſien/ waer door ſy verhoopten noch veel van hem te verſtaen. Wat hy praete of niet e praete/ de onſe en wouden tot geen koopen verſtaen/ ende hebben ſoo lange gebeyt/ dat ſy

Miſſlagh van de Hollanders in 't vertragen van Peper te koopen.

t ſp ten leſten niet met alle en kregen. Dan belangen de allerhande ververſinge/ s hoenderē/Eenden/Oſſen ende veerderley frupten/werden hun dagelicx vande avanen genoegh aen boozt gbzacht ende verkocht.

De Pozтugeſen middeler tijdt niet ſlapende/ hebben den Gouverneur dagelicx n de oozen gheloopen / ſeggende dat de onſe maer verſpieders en waren/ geko- en om 't landt te beſichtigen: Dit beweſen ſp boozнemelijck met twee redenen/ eſt/ om dat de onſe (ſoo 't bleeck) geenen ſin en hadden te koopen/ ten anderen/ n dat het niet mogelijck en was / met ſoo luttel volcx van ſoo verre landen vier jepen dooz de Zee te bzengen/ waer upt te vermoeden ſtont/ dat ſp tegen eenige jepen (dieſe nemen wilden) moeſten ſtaeghs gheweeſt/ ende meeſt al haer volck rloozen hebben/ want ſp tot Liſbonen wel meer Flamencos geſien hadden/ doch ypt deſer ghelijcke. Hier dooz begoſt de Gouverneur quaet achterdencken van onſe te krijgen/ ende na de Pozтugeſen te lupſteren / die hem groot gelt boden/ t hp hun daer geenen bzyen handel en ſoude toelaten. Ende alſoo hp nu een deel lts ende koopmanſchappen wech hadde / op belofte van dat de onſe met Peper uden betaelt wozden / heeft hp met de Scheeps-Overhepdt dickmaels verga- rt gheweeſt / om in den pzijs van den Peper te veraccozderen / ende epndelijck boden vijf ſacken booz een Cati te leveren in minderinge van ſijn ſchult/ſeggen- dat men hem de ſacken ſoude tot ſijnen huyſe bzenghen / om den Peper in te en: Om nu deſe leveringhe te volbzenghen/ dede hp van den Chineſen alle hun eper opkoopen/ tegen 6 ſacken booz een Cati, ende 11 ſacken booz twee Catis; aer vermits de Pozтugeſen haer qualijck ſpzeecken niet laten en konden/ oock reede eenige van de pzincipaelſte Heeren van Bantam omgekocht hadden/ is de veringe niet gevolght. De onſe derhalven begonnen mede quaet vermoeden te cijgen/ als dat de Javanen haer maer en ſochten te houden legghen/ ende upt te en teeren: Ende alſoo ſp dagelicks veel upt Podro de Tayda verſtaen konden an't gene daer paſſeerde/welcke man dagelicks t'haren huyſe quam om vzient- hap te houden/ oock hoe hp langer gheleeft hadde/ hoe het ſchijnlicker was dat meer ſecreten van de Ooſt-Indiſche landen ſoude gheopenbaert hebben / ſoo eeft de Gouverneur den Pozтugeſen verlof ghegeven/ dat ſp hem ſouden mogen ooden/ gelijck ſp oock op den 18 Auguſti / ſoo hp op den middagh lagh en ſliep/ iet hun 16 inghekomen zijn/ ende hem op ſijn bedde vermoozdt hebben/ ſonder atter pet nae gevolght is.

Den 23 Auguſti iſſer weder eenen aenſlagh op handen geweeſt / die den onſen booz eenige Arabiers geopenbaert wert: Dan alſo de Gouverneur ende Saban- r ſepden/ ſoo was den aenſlagh/ niet op de onſe/ maer op de Stadt Bantam toe- helept van den Keyſer/ die met hulpe van andere Koninghen wilde in de regee- nge weſen/ alſoo hem ſulcx (nae ſijn booz-gheven) rechtelijck toequam/ waer o- er hp tot Jaccatra, eertijts Sunda Callapſte ghenaemt/ met meer als 100 ſupſten e-geruſt lagh: Maer de onſe gheloofden dat ſulcx al om harent wille ghedaen ias/ ende waren derhalven altijdt wel op haer hoede.

De Scheeps-Overhept ſiende 't achter-blijven van haere leveringhe / hebben aer qualijck gehouden tegen den Gouverneur/ ende hem ront uptgeſept/ dat het iet eers genoegh en was booz ſulcken Pzince in ſijn boozt te failjeren / met veel ndere trotſe woozden / die ten leſten ſoo hooghe liepen / dat ſp den Gouverneur epghden/ ſoo hp haer geen betalinghe en dede / booz de Stadt te ſullen komen/ nde die in bzant te ſchieten. Hp ſonden ooch 21. ſacken Peper/ welcke ſp op den alar oft groote Marckt ghehocht hadden/ t'ſchepe/ ende gelieten ſich of ſp had- den wil-

Liſten ende valſche beſchuldigingen der Pozтugeſen tegen de Hollanders.

Waer dooz de Gouverneur quaet vermoedt krijght.

Pedzo de Tayda op ſijn bedde vermoozt.

Oozſpzongh vande oneenigheyt tuſſchen de Hollanders ende Javanen.

den willen vertrecken/ alle hare goederen packende. Ende alsoo de Portugese twee Joncken met Nagelen ende andere koopmanschappen waren schepende om naer Malacca te voeren/ heeft de Gouverneur/ door alle de voorsz. ende mee andere harde woorden/ ten lesten gebeeft/ dat de onse de selve souden moghen ne men/ (waer over hy dan ghehouden zijn soude / de schade die den Capiteyn va Malacca in sijn haven geschiedt ware / goet te doen) te meer/ overmits de Pina verordineert was voor de Stadt Bantam te loopen / ende over al te diepen/ ho nae datmen de Stadt soude moghen ghenaken/ oft veel eer/ om den Gouverneu ende de Stadt eenige spijt ende trots te doen/ gelijck Houtman onder andere hee beroemt hadde/ waer door alle de Javaensche Schepen op de reede leggende he re kabels gekerft hebben/ ende tegen de wal aen ghedreven zijn. Die van de on aen landt waren/ hadden oock des morghens verwittight gheweest/ dat men t Jaccatra groote toerustinge maeckte van Fusten/ om de Schepen te komen over vallen / ende dat sy daerom gheen volck meer aen landt en soude laten komen 't welck sy oock aen de Schepen gheschreven hebben / ende 't gelt dat sy van de Gouverneur weder ontfangen hadden/ aen de selve gesonden: Maer niet tegen staende alle dese waerschouwinge/ is Houtman met sijn sevenen aen lant gevaren ende by den Gouverneur komende/ aldaer op-gehouden ghewoorden met alle sij gevolgh/ om dat hy onder andere gedreyght hadde de voorsz. twee Joncken va stroom te halen/ gelijcker terstont oock een by de andere maets inde logie ghek men is/ ende haer bevolen heeft by den anderen te blijven/ seggende: datter gee zwarighepdt en was / dan dat de Capiteyn te hooge gesproken hadde. Die va de Schepen/ siende dat het boot niet weder quam/ merckten wel/ datter aen la moest mis bruyckt wesen/ waer over sy seer onder malkanderen murmureerden want het wel te vermoeden stont/ dat soodanighe Heeren in haer eygen landt va de onse/ die vreemt/ ende soo kleynen hoop waren/ sulcke dreyghementen niet souden willen verstaen.

De Hollanders worden tot Bantam gevangen.

Den 29 dito sondt de Gouverneur sijnen Tolck aen boort met neghen slaven ende een van de onse/ die aen lant waren/ bootschappende/ dat sy maer opgehou den waren/ om de groote dreygementen die de Capiteyn ghedaen hadde/ ende da hy haer niet langer en begeerde te houden/ dan tot dat de twee Joncken (die da met Naghelen gheladen laghen) vertrocken waren nae Malacca. Dan de onse den Tolck niet gheloovende/ hebben hem nae gheroept/ ende in 't Schip Maur tius ghevanckelijck in de boeyen ghesloten/ met alle d'andere/ latende twee slave los / om den Gouverneur te bootschappen/ dat hy hunne ghevanghenen los la ten soude/ oft anders en wilden de sijne niet laten gaen. De Gouverneur/ die da mael ten huyse van den Sabandar (welcke sijnen tweeden Sone uyt-ghehouw lijckt hadde) ter bruyloft was/ dit verstaende / is seer verstoort van de maeltijt op-ghestaen/ zweerende/ by aldien hy den Tolck voor Sonnen ondergangh ni weder en hadde / de onse altemael te doen dooden. Dese schreven terstont aen d Schepen/ dat men doch de ghevangenen los laten soude/ oft dat sy anders al-te mael lijveloos waeren / ende werdt den brief gesonden door drie Portugesche sla ven/ den welcken stracx twee vande ghevangene slaven werden mede ghegeven met toe-seggen/ dat sy de andere altemael mede ghebracht souden hebben/ hadd het beter weder / ende de Canoa grooter gheweest. 's Morghens daer nae voo de Tolck weder aen lant/ ende men verkreegh van de Gouverneur/ dat het boo met vijf mannen aen de Schepen mocht varen / ende dat de onse souden blijve handelen als voren/ mits dat het boot 's anderdaeghs weder aen landt quam

Houden den Tolck van de Gouverneur gevangen in de schepen.

end

de eenige koopmanſchap mede brachte. Die van de Schepen en hebben even-
el gheen goedt willen ſenden / maer wel eenighe Realen van achten / ende een
an alleen/ waer door ſy hunne Maets / die aen landt waren/ ontboden/ dat ſy
ier beſte doen ſouden om los te gheraecken / want ſy met de Schepen niet lan-
jer en konden blijven legghen/ overmidts ſy gheen water meer en hadden. De
an die aen lant voer/ om dat hy alleen was/ en geen goedt mede en bracht/ wert
neffens d'andere ghehouden/ waer over die van de Schepen hunne maets aen
ndt lieten weten / dat ſy van ſinne waeren met de vier Schepen voor de Stadt
komen/ ende die in brandt te ſchieten: Deſe ſchreven weder/ dat ſy ſulcx doch
et doen en ſouden/ oft anders waeren al-te-ſamen lijveloos/ ſendende daghelicx
ater ende andere ververſinghe aen boordt / om hun naer vermoghen te vrede
ſtellen / ende van hun voornemen te doen op-houden. Het vanghen van den
orſcheven Tolck gingh met ſulcken haeſtigheydt toe / als of de onſe / alle die
de Prauwe waeren/ hadden willen doodt ſlaen / ſoo dat de ſelve van verbaeſt-
eydt meeſt alle over boort ſprongen/ ende den Tolck met grooter verſlagentheyt
aeghde/ waeromme dat ſulcx geſchiede/ 't welcke mede niet veel goets voor de
ſe en konde veroorſaecken.

Den 4 Septembris 1596. naer middagh is de ghemeene Scheeps-raedt in 't
Schip Mauritius vergadert/ ende alſoo ſy eenen brief gheſchreven hadden aen den
Gouverneur/ in-houdende/ dat ſy begeerden/ men ſoude hare ghevangene Me-
e-maets los laten met haere goederen / oft by ghebreecke van dien / wouden ſy
aere ſchade verhalen/ uyt-wijſende haere commiſſien / ſoo hebben ſy eenen Ja-
aenſchen viſſcher na gejaeght/ ende hem den ſelven brief te beſtellen gegeven/ het
elcke de viſſcher oock belooft heeft te doen/ mits hem eenige Spiegelkens ge-
ende voor ſijn moeyte.

Den 5 dito/ alſoo die van de Schepen tot 's middaeghs toe ghewacht hadden/ Nemen eenige Joncken voor Bantam.
nder antwoordt te ontfangen op den voorſchreven brief/ zijn ſy ſoo na de Stadt
heſeylt/ als 't immeermeer doenlijck was/ ende hebben geanckert op drie vade-
nen: Alwaer de Scheeps-raet belaſt heeft een yder ſijn roey-jacht te Mannen/
welck alſoo gheſchiedt zijnde/ zijn die van den Hollandtſchen Leeuw met hun
3 mannen nae een Joncke geroeyt/ die ſy terſtont ghe-entert hebben/ ende daer
ghevonden vijfthien Portugeſche Slaven / welcke gantſch geen weere ghebo-
en hebben/ maer baden alleenlijck haers lijfs genade/ ſoo dat de onſe de Joncke
erſtont aen de Schepen gekort hebben/ ſonder/ dat het hun yemandt pooghde te
eletten / al-hoe-wel nochtans die van der Stadt 't ſelve met menighte ſtonden
en en ſagen.

Den Roey-jacht van Mauritius heeft van ghelijcke een Joncke ghe-enteert/
nder dat haer yemant wederſtant dede. Ende alſoo de Pinas mede haer kours
tte naer een Joncke/ om de ſelve te mogen vermeeſteren/ ſoo hebben de Portu-
eſen die in brant gheſteecken/ in voeghen datſe tot aſſchen meeſt neſſens 't water
erbrant is Waer nae de Pinas noch een ander Joncke ghenomen/ ende in de
loot ghebracht heeft/ doch hare ladinghe was van kleynder weerde/ als niet in
ebbende dan Rijs/ Cocos ende andere eetwaer.

De verbrande Joncke / ſoo de Slaven ſeyden / was de koſtelijckſte van alle/
ant ſy hadde geladen wel 25 laſt Nagelen/ die al-te-ſamen verbranden: d'Een
an d'ander twee by de onſe verovert hadde in 10 laſt Naghelen / 13 laſt langhe
eper/ een deel Benjoin, ende veel Pimenta de Ravo, met vijf Slaven uyt Malabar,
elck wel blijde waeren van de ſlavernije der Portugheſen ontſlaghen te zijn:
d'An-

d'Ander Joncke was mede geladen met victualie/ ende andere waren van kle
ner weerde.

Den brief/ by die van de Schepen aen den Gouverneur geſchreven/ wert do
den voorſchreven Viſſcher behandight aen een van de Maets die aen landt w
ren / welcke ſtracx daer mede ghegaen is naer 't huys van den Sabandar (daer
andere maets waren) om hun den ſelven eerſt voor te leſen: Maer terwijlen
hun aldaer met malkanderen waren beradende / is den Tolck Quillin Panjan
hun ghekomen / ſeggende dat hare Schepen voor de Stadt gheanckert laghe
ende hadden de Joncken overweldight / waer over de gantſche Stadt in de w
penen was / ende hoorden oock ſelfs de Maets middeler tijdt de Schepen op
Stad ſchieten/'t welck hun niet ſonder reden ſeer benaut maeckte/want de Go
verneur/ die even met den Krijghſraet vergadert ſat/ſand dateliick den Saband
om haer luyden te vangen/gelijck oock geſchiet is. De andere/ die noch in de
gie gebleven waren/ werden oock voor 't Hof gebracht/ende van daer na de plae
ſe daer men gewoonlijck was de miſdadige te executeren/ om van lebender lijf
ter doodt ghebracht te worden: Maer daer quam korts een bode van den Go
verneur/ datmenſe noch ſoude laten leven/ende in der Chineſen huyſen verdeyle
ghelijck oock de andere uyt de gevanckeniſſe aldaer verdeylt werden / maer ha
weder geſloten.

Schieten op de ſelve ſtadt.

Den 6. dito ſmiddaegs iſſer wederom ſchrijven van Houtman aen de Schep
gekomen/datmen doch die van 't lant met alle vrientſchap wilde bejegenen/wa
ſo de Joncken onbeſchadigt waren/ wilden ſy oock de gevangenen onbeſchadig
laten los gaen. Daer na quamder oock ſchrijven van de Gouverneur / begeere
de/ ſy en ſouden niemant beſchadigen/ hy ſoude des anderen daegs den Capite
Major aen boort ſenden/ waer op de Schepen gheantwoort hebben/ hy ſoude ſi
belofte quyten/ of ſoo niet/ ſy ſouden noch naerder de Stadt komen / ende gav
hem uytſtel/ tot dat de groote marckt / by hun ghehecten Elgran Baſar, welc
ſmorgens gehouden wordt/ ſoude gedaen zijn.

Den 7. dito/ na dat de Gran Baſar nu geeyndight was/ ende de Schepen ſag
datter geen beſchept oft antwoort en quam van de Stadt/ ſo hebben ſy (vreeſen
dat de Javanen haer ondertuſſchen ſouden mogen toeruſten)de pinas met een ſlo
pe/ t'ſamen op hebbende bet dan 28. man/ geſonden naer een Joncke / die acht
een Eylandt zeylde/ alwaer de Pinas hem nae zeylende / aen de gront geraeckt
't welck die van de Stad ſiende/ die daer al gereet lagen met meer dan 20. groo
lange Prauwen/ yder Prau ſterck zijnde omtrent 50. man d'een door d'ander/e
de wel verſien/ op haer wijſe/ met lange ſpieſſen/ ſabels/ rondaſſen/ Criſſen/en
ook eenige Koers/zijn gelijckelijck op de Pinas aengekomen in een halve man
Die in de ſloep waren/de Pinas in noot ſiende/ zijn met grooter haeſt daer in g
treden/ ende de ſelve met veel moeyte van den gront gewonden hebbende/lieten
Prauwen oft Fuſten dicht onder 't geſchut komen/ op de welcke ſy doen wel da
per begonnen te ſchieten / ſoo dat ſy verſcheyden Prauwen ſchadeloos ende t
ſinckens toe geſchoten/ oock wel 100. perſonen ofte meer ſo gequetſt / als gedo
hebben. Des niet tegenſtaende zijn de ongequetſte Javanen, in 't voorby ende do
zeylen van hare Prauwen/ ſoo na gekomen/datſe de ſloep (welcke de Pinas ac
ter aen ſleept) afgehouwen hebben / ende daer in gheſprongben zijn/ haer voor
dapper weerende/ende met hare ſpieſſen te poorte in ſtekende / ſo dat de onſe ha
geſchut qualijck konden ghebruycken / doch hebbenſe met de Koers ſoo wel gh
groet/ datter vele doodt bleven / ende d'andere die aen baghboort waren niet
voorſt

Scheep-ſtrijt tuſſchen de Hollanders en de Javanen,

ſten aenkomen/ maer genoegh te doen hebbende met hare beſchadighde perſo-
n ende Pzauwen te bergen/ weder na de Stadt geroept zijn/ de Pinas haer na
gende/ welcke ſoo ſy dicht by de Stadt quam/ twee ſchoten daer op gheſchoten
ft/gelijck de andere Schepen middeler tijdt mede dapperlijck daer op ſchoten/
ie van de Stadt ſchoten oock eenighe ſchoten meeſt met ſteenen Kogels nae de
nas/ maer ſeer onghewis / ende ſelden toereyckende/ dan ſchoten eenen ſchoot
welck de beſte van alle was die ſy deden) door den half-maſt van 't ſchip Mau-
ius. Deſen ſcheep-ſtrijdt aldus vergaen zijnde / werden de gevangene Hollan-
gs verweſen te ſterven/ doch alſo de Javanen niet over een en konde komen wat
odt/ d'een haer willende aen ſtaecken geſet hebben/ d'ander datmenſe ſoude la-
n door-loopen van een ſtuck geſchuts/ ende de derde dat menſe ponjarderen ſou-
n/ſoo wert d'executie tot 's anderendaeghs uyt geſtelt. De ſchepen bleven mid-
ler tijdt noch even dapper ſchietende tot in de morgen-ſtont/ waer door eenighe
anen bequetſt werden/ onder andere de Cippier/ die twee bande gevangens in
waringhe hadde. Ook quamder een koghel in des Koninghs Paleys/ waer
or groote vreeſe inde Stadt was.

De gevangenen Hollanders worden verweſen te ſterven.

Den 8 dito werdter een brief aende Schepen gheſonden van Houtman, datſe
ch niet meer ſchieten en ſouden ende wat wijder van de Stadt gaen leggen / of
Gouverneur wilde de gevangenen al-te-ſamen aen ſtaken ſetten op het ſtrant /
de ten aenſien van de ſchepen/met Criſſen laten doorſteecken. Hy ſchreef oock/
tſe inde Stadt groote toeruſtinge maeckten/om de ſchepen met liſt ofte met ge-
elt te overvallen/ waer toe ſy volck genoegh konden bekomen/ dewijle de groo-
Meeſters/ als de Gouverneur, Sabandar, Tommongon, ende haers gelijcke/elck
er de 300 lijf-eygene ſlaven hadden/ welcke ſy weynigh achten/ ende lichtelijck
egen te avontueren: Behalven noch de ghemeyne man/ die in tijdt van noode
ede ter oorloge gebruyckt wort. Voorts was de ſelve Houtman (ſoo hy ſchreef)
grooter vreeſen/datſe hem naer Malacca ſouden voeren/'t welck noch 't arghſte
n alle zijn ſoude/ want ware dan genoeghſaem de Joden over-ghelevert. Op
t ſchrijven zijn de ſchepen verzeylt/ ende hebben de twee genomene Joncken ge-
t/ waer-en-tuſſchen die van de Stadt noch eenige ſchoten op haer gheſchoten
bben/ doch niemant beſchadight. De onſe en hielden mede niet al op van ſchie-
n.

De ſchepen gaen ter begeerte van hare gevangenen van der ſtadt afleggen.

Den 10 dito iſſer een Pzau van landt ghekomen aen 't ſchip Mauritius met een
ortugeſche ſlave den onſen ſeer toe-ghedaen / hebbende een brief van Houtman,
de noch een van ſekeren Portugeſche Pape/ die met Houtman aen boort komen
ude/ mits betalende voor ſijnen perſoon drie duyſent ſtucken van achten. Daer
ert oock verhaelt / dat de Portugeſen doen groote neerſtighepdt deden om onſe
evangenen te doen vrij ſpreken/ daer ſy nochtans te vozen allerley liſtighe aen-
gen voor gewent hadden/ om de ſchepen in den grout te verderven. d'Oorſake
n deſe hare veranderinge (ſo de onſe vermoeden) was/ om een van de genome-
Joncken/ meeſt met Nagelen/ Peper ende diergelijcke waren gheladen/ ende
erlupden toekomende/ tegen de ghevangenen te loſſen: Maer de Gouverneur
ude daer tegen gheſeydt hebben/ het waren ſijne gevangenen/ niet de hare. Wt
elcke antwoorde de onſe vermoeden / dat hun nedemaets voor de ſomme hier
ven verhaelt geloſt ſouden mogen worden.

Brief van den Gouverneur aen

Den 11 dito ſchreef oock de Gouverneur een brief aen de ſchepen / seggende
t hy de gevangenen los ſoude laten/ſo ſy ſtil wilde weſen/maer ſochten ſy voor-
r twiſt/hy ſoude haer oock goet komen. Sy antwoorden/ wilde hy haer toe ko-
men/

De schepen/ ende haer antwoorde.

men/ soude haer vinden daer sy lagen/ende de gevangenē senden/ of sy wisten wa
hun te doen stont/ ende en wilden sich met woorden niet langer latē payen/sullen
de 's anderdaeghs sijne antwoorde daer op verwachten. Andere schrijven/ dat i
des Gouverneurs brief verhaelt stondt/ soo die van de schepen oneenigheyt end
oorlooge sochten tegen de stadt/dat hy hun wel getroost was/ende in sulcker vo
ge soude komen besoecken. Maer indien sy vrede begeerden/ hy begeerdese mede
ende wilde alles naer komen dat in 't verdragh begrepen stont/ het welck hy ooc
(na sijn schrijven) tot noch toe onverbrekelijck gehouden hadde/ want soo veel h
houden des volcx belanghde/was der Schepen/ oft harer Overheyt eygen schu
geweest/ die hem gedreyght hadde de Joncken van sijn stroom te halen/ 't welc
alsoo hem noch noyt van yemandt geschiet en was/ hem veroorsaeckt hadde/ h
volck/ als oock de goederen in bewaerder hant te houden/ ter tijt toe de Joncke
uyt sijne haven vertrocken soude wesen. Presenterende voorders/ soo de goedere
vermindert waeren/ die te vergoeden eñ de penningen by hem ontfangen/ wed
uyt te keeren/oft met Peper te betalen/ende betuygende/dat hy tegen de onse gee
vyantschap en hadde/maer dat alle de swaricheyt tusschē hun eñ die van der sta
voor gevallen/ haren eersten oorsprong genomen hadde uyt de valsheyt der Po
tugesen/ &c. Op dese brief nu soude den Scheeps-raet tot antwoorde geschreve
hebben/ dat sy niet en sochtē als in vrede eñ vrientschap met haer te handelen/ e
de schade aen de Joncken gedaen geerne wilden vergoeden. Gelijck oock des se
ven namiddaegs/de schepen Mauritius ende Hollandia, elck haer Joncken hebb
laten drijven/ na dat sy haer gerijf daer uyt hadden genomen: 't welcke siende d
van der stad/zijn met vele Prauwē af-gesteken om de Joncken in behouder ha
te brengen/het welcke sy sonder eenig belet van de schepen volbracht hebben. D

Pieter Dircksz. sterf.

selven avont sterf de wel-ervaren Opper-Piloot Pieter Dircksz. Keyser, aen wie
de Compagnie van Verre ende de Schepen veel verlooren hebben. Den 13 dit

De schepen verseylē door gebreck van water.

also de Schepen geen bescheyt uyter stad en kregen/ hebben sy hunne anckers g
licht/ eñ zijn t'seyl gegaen/om een bequame waterplaetse te soecken/latende 9 va
hare medemaets binnen Bantam gevangen. Aen de kuste van Java souden sy wa
ters genoegh hebben konnen bekomen/ dan en was niet sonder sorge/ overmidt
de Gouverneur alle de rivieren daer ontrent sterck beset hadde met volck: So
dat sy genootsaeckt waren naer de kuste van Sumatra te loopen/ daer sy de 14.1

't Welck sy vinden.

16. 17. ende 18. dito al lancx henen zeylden/water soeckende/ dat sy groot gebre
hadden/ maer en hebben geen konnen vinden/ tot dat sy ten laesten op den 19 di
een dorpken aen deden/in Malais Sumor,eñ in Javaens Lampon genaemt/ma
aen lant komende/ ende de Inwoonders na water vragende/ hebben de selve g
antwoort/het was hun by dē Gouverneur verbodē dē onsen haer water te wijse
oft eenige verversinge te verkoopen/ des niet tegenstaende/soo men den Overst
van het dorp twee Roers vereeren wilde/ ende versekeren haer in 't minste niet
beschadigen/so wilden sy den onsen wijsen ende alles geven/ water eñ andere ve

Ceremonije der Javanen als sy yet vastelijck willen beloven.

versinge die sy hadden. Dit wert hun terstont geconsenteert/ eñ sy beloofden w
derom de onse niet te beschadigen/ noch in 't water halen eenig hinder te doen/e
dat met al-sulcken versekertheyt als sy gewoon zijn/nemende elck sijn Cris, die
in 't water staken/ende dan op haer tonge lieten druypen/ wenschende daer bene
fens niet ongestraft te moeten blijvē/ indien sy hare belofte quamē te overtrede
Den 20 dito/so de drie scheeps-jachten aen lant warē om water te halen/ zijnde
eenige van de maets/ sonder konsent van haer Overheyt/ aen landt gebleven/a
waer dē Overstē van het dorpken genaemt Annassinge,haer een kanne wijns ve

ee

t heeft/ welcke uptgedroncken hebbende/ zijn daer mede niet te vreden geweeſt/ aer hebben noch een geeyſcht/ waer over de Inwoonders haer ſeer qualick ge- egden. 's Anderdaegs is de ſchipper van 't ſchip Amſterdam ſelve aen lant ge- ren/ en heeft aldaer vernomen dat de maets den Inwoonderen niet veel goets daen en hadden/ hebbende onder andere ſommighe potten wijns in ſtucken ge- gen/ ſoo dat de Inwoonders/ ende met namen de vrouwen meeſt alle gevlucht uren. Dit heeft de Scheeps-raedt ſeer qualijck genomen.

So haeſt de Schepen van voor Bantam wech waren/ werden de gevangenen om- deylt aen de ghene die hare Slaven in den Scheep-ſtrijt verloren hadden/ ende r geperſt om haer geloove af te gaen/ daer toe oock eenighe met gewelt gepor- werden/ dan bleven ſtantvaſtigh / ſonder dat men yet op haer winnen konde/ de men lietſe ten leſten wederom gaen al waer ſy wilden. De Portugeſen flie- n oock niet/ maer liepen dagelijcks by de Stadts Overſte/ verſoeckende dat de vangenen haer mochten verkocht worden/ ſy ſoudender voor betalen vier duy- nt Realen van achten/ doch en hebben/ door een ſonderlinge genade ende bewa- ige Godes niet verworven.

Hoe het met den gevangenen ging/ terwijle de ſchepen weg waren.

Den eerſten Octobris 1596. hebben de Schepen hare anckers ghelicht / ende bbent des avonts geſet ontrent anderhalf mijle van de Stadt Bantam, neffens t lange Eylandt ghenaemt Pulo Panjan. De ghevangenen dit verſtaende/ heb- n weder begoſt te hopen / ende den 2 dito 's morghens met der Sonnen op- ngh iſſer een Prauken aen de Schepen gekomen met twee Javaenſche ſlaven t Edel-luyden dienaers. Deſe brochten ſchrijvens van de ghevanghenen/ in- udende/ dat de Schepen doch niet naerder by de ſtadt ſoude komen / noch pe- aint beſchadigen. Des anderendaegs quamder weder een Prauken aen 't ſchip auritius, waer in was een Portugeſche ſlave/ genaemt Antonio de Sylverio, een et ende getrouwe dienaer voor onſe Schepen/ welcke brieven bracht van Cor- lis Houtman, verneldende/ dat de Scheeps-raedt aen den Gouverneur wilde rijven/ belangende de ghevangenen haer rantſoen/ 't welck nae veel over ende derſchrijven op den 11 dito beſloten is/ in deſer voeghen / namelijck: Dat ſy uden betalen 2000 Realen van achten/ ende dan vrijlijck aen voort varen. Dat e 't gene over beyde zijden ghenomen was 't een teghen 't ander ſoude gheſet orden/ te weten de onſe hare goederen ende uytſtaende ſchulden/ tegen de Jonc- met de Naghelen/ ende d'ander twee met ettelijcke waren/ ende daer mede ſou- n alle dingen doodt ende te niet weſen / ende men ſoude van nieus een verbondt aken/ ende met malkanderen blijven handelen. Dit is alles aldus geſchiet/ en- zijn ten ſelven dage twee gijſelaers aen de Schepen geſonden / daer van d'een/ n Chinees Edelman was / ettelicke 100. ſlaven onder hem hebbende / d'an- r was de Huys-heere/ by wien de onſe haere logie oft packhuys ghehadt had- n binnen Bantam: waer teghens de Schepen een duyſendt Realen van achten n landt ſonden/ ende 's anderdaeghs noch een duyſent / daer de ghevanghenen ghens uytginghen. Van doen af begonnen de Boetelaers weder aen voort te nnen met allerley eetware ende ververſinge / gelijck de onſe mede vry aen landt ngen ende keerden/ koopende verſcheyden partijen Pepers / ende Note-muſca- n / die ſy 't Schepe deden/ met goede hope van hare ladinge nu voortaen wel te llen bekomen. Deſe vredelicke onderhandelinge duerde aldus tot den 22. dito e/ als wanneer Cornelis Houtman aen voort komende / ende gevraeght worden- e/ hoe 't aen lant geſtelt was/ tot antwoort gaf/ dattet daer niet veel en dochte/

De ſchepē komen weder voor Bantam.

De ghevangenen worden gerantſoeneert.

Gaen uyt

Handelen met de Javanen.

ende

ende dat de Gouverneur gheen been in sijn tongh hadde / waer uyt de ande
Maets wel speurder watter gaens was.

't Welck niet lange en duert.

Den 23. ende 24. dito zijnder dzie Adelbozsten aen landt gebaren/om gelijck
lijck met den Sabandar te spzeecken/ belanghende seeckeren nieuwen epsch/ die
Gouverneur op de schepen dede/ namelijk 200 stucken van achten op yder schi
uytghenomen alleenlijck de Pinas / welcken epsch al-hoe-wel hy den Scheep
raedt heel vzeemdt docht / overmidts daer alreede ghenoegh ghegheven was
soo hebbense nochtans verklaert / indiender Peper aen boozdt quame / daer
niet te willen sien / maer liever meer te sullen betalen / als min. Dit hebben
boozsz. dzie Adelbozsten den Sabandar alsoo boozghedzaghen / die tot antwooz
gaf/ datter geen handelinge konde geschieden / of de gerechtighepdt moest al
ren betaelt zijn.

Den 25. dito kreegh Cornelis Houtman booz eyndelijcke antwoozde van d
Gouverneur ende sijnen Raedt/ dat de Schepen wel mochten naer andere plae
sen verseylen/ eerst/ om dat den Scheeps-raet niet goet en vond te betalen 't ge
dat hun geepscht wert/ten anderen/ om dat sy den Javanen niet genoegh en be
trouden/ welcke (so sy seyden) geerne gesien hadden/ dat de onse niet by 10 oft
(gelijck sy deden) maer by dupsent sacken teffens gescheept hadden. In somm
het vertrouwen was aen weder-zijde seer kleyn/ soo datter wepnigh handeling
konde geschieden.

Booz 't beleydt van de Pozтugesen.

Middeler tijdt wasser tot Bantam ghekomen een Pozтugeschen Ambassade
van Malacca, die sich met een Roey-barcke in de Stadt hadde doen bzenghen/
tende sijn Scheepken onder een Eylandt leggen / 't welck den 30. dito oock bo
Bantam quam / mede-bzenghende (soo den onsen namaels gheseydt werdt) thi
duysendt Realen van achten / met eenighe frayigheden/ die hy den Gouverne
schonck/ op dat hy den onsen de handelinge verbieden soude/ gelijck hy oock ded
boozghevende/ dat den Adel niet en begheerde/ dat de onse aldaer langher soud
handelen: Ende alsoo sy alreede ghespzoocken hadden met twee Capiteynen
Oversте van twee Joncken / gheladen met Noten-muscaten ende Foelie/ wel
ke gekomen waeren upt de Eylanden van Banda, ende toe-behoozden den booz
Huys-heere met sijn Compagnie/ soo heeft de Gouverneur / wetende dat sy d
pzijs seer nae eens waeren / den selven Kooplupden oock verboden die aen de o
se te verkoopen. Waer over sy/ hare handelinge weder ghebzoken siende / hun
Medemaets/ die noch aen landt waeren / 't Schepe ontboden hebben / ghelij
hun oock de Sabandar ende andere goede bzienden gewaerschout hadden van la
te vertrecken/ ende daer niet meer weder te komen / of souden weder vast geho
den / ende den Pozтugesen overghelevert wozden. Sy bzachten noch sommig
goederen mede van landt/ ende moestender sommige in den bzandt laten blijve
rakende met veel moepte aen boozdt/ want alsо het in den avont was / ende d
Pozтugesen Ambassadeurs scheepken booz de haven lagh/ doen sy van land bo
ren soo quamender eenige Pozтugesen om haer wat op te scherpen/ maer wede
standt vindende/ hebbense laten gaen.

Niet teghenstaende het boozsz. verbodt des Gouverneurs / is de Huys-hee
alle dage/ doch heymelijck/ aen de Schepen gekomen/ om van de boozsz. Not
ende Foelie met den onsen te handelen/ maer openbaerlijck en soude / oft en do
hy de selve niet leveren: dan de onse soudense / om wel-staens wille / aenhale
op dat hy sich verdedigen mochte booz den Gouverneur/ soo datse ghenoegh d
koop met heim eens waren. De selve Huys-heere liet den 31. dito 's avond
la

t/ een van de Adelboꝛſten/ die doen noch aen lant was/ met ſeven van ſijn ſla-
n/ elck met een roer ende ſpieſſe verſien/ tuſſchen twee matten aen booꝛdt bren-
en/al-hoewel hem 14000. Caxas, ofte omtrent 120. Realen van achten te Ban-
n ghepreſenteert waeren/ dat hy den ſelven Adelboꝛſt ſoude binden / ende den
ꝛtugeſen in handen leveren/ ſoo dat hy den onſen in dit ſtuck/ als oock in meer
dere/ groote getrouwigheydt heeft beweſen.

Ten ſelven dage is aen 't ſchip Hollandia gekomen ſecreteliick op ſijn Javaens
ileedt ſekeren Poꝛtugeſchen ſlave/ die hun tijdinghe bꝛacht van den booꝛſchre-
n Antonio Sylveiro, welcke ghevanghen ende gheſloten ſat by den Poꝛtugeſen/
dat hy den onſen een goet herte toe dꝛoegh/ ende ſeer bedienſtigh geweeſt had-
Hy verſocht doꝛ deſen ſlave datmen hem 6. oft 7. ſtucken van achten ſenden
lde/ om te gheven aen ſekere ſlaven ofte Javanen / die hem verhoopten los te
jgen booꝛ een Cati de Caxas, weerdigh weſende omtrent acht ſtucken van ach-
/ oft anders / ſoo de booꝛſchreven Slave ſeyde / ende oock wel te vermoeden
ndt ſouden hem de Poꝛtugeſen in koꝛten tijd doen hangen. De ſelve ſlave ſey-
ock datter groote ghereetſchap/ in de ſtadt gemaeckt werdt / om een aen-val
de Schepen te doen/ dan en hebben ſulcx nopt durven beginnen.

Waer-ſchou-winge.

Den eerſten Novembꝛis 1596. is de ghemeene Scheeps-Raedt in 't Schip
uritius vergadert gheweeſt / ende hebben ghereſolveert het leedt dat hun aen-
edaen was te wꝛeecken / alſoo daer ghen apparentie en was van eenighe la-
ghe meer te bekomen. Zijn derhalven weder dicht aen de Stadt Bantam ge-
ldt / ende hebben aldaer de booꝛſchreven twee Joncken van daen ghehaeldt /
eladen met Noten/ Foelie ende andere waeren / die ſy bꝛachten aen het Schip
uritius, daer de Huys-heer op was / met wiens wille ſy het ſelve ghedaen
dden/ als weſende de ſelve Noten ende Foelie / die hy hun ghebeyldt ende ver-
eyt hadde: Op een van deſe Jonckien waren omtrent de 60. Slaven/ die niet
wiſten dat haren Heere met de onſe in ſulcken accoꝛt ſtondt/ ende daerom ſich
weere ſtelden/ maer alſoo de onſe terſtondt daer onder ſchoten / ſpꝛonghen ſy
te-ſamen over booꝛdt / ende zwommen naer Landt toe: De onſe voeren ten
den daghe ooch met twee Sloepen nae de booꝛſchreven Poꝛtugeſche Barcke /
dicht aen 't landt lagh/ om de ſelve mede te nemen/dan de Poꝛtugeſen ſchoten
dapper daer uyt met Roers/ dat onſe Sloepen weder moeſten te rugghe kee-
/ ende werdt een man van hun ſoo ghetreft/ dat hy binnen dꝛie of vier daghen
f. Waer tegen de onſe uyt de Schepen de Barcke meeſt ſchadeloos ſchoten:
ndende doen booꝛts wederom vande Stadt af.

De Hollanders nemen 2. Jonckers met ſpecerije.

Eñ ſchermutſen tegen een Poꝛtugeſche barcke.

Den 2 dito iſſer een Jonck uyt der Zee ghekomen / daer de onſe terſtont
et twee Roey-Jachten nae toe voeren / maer die daer op waeren en heb-
n de ſelve niet willen ruymen/ maer ſich luſtigh ter weere gheſtelt/ hare Mat-
ronteſomme ghebelt hebbende als ſchans-kleederen. Sy hadden ſpatren met
n ſpits daer aen/daer ſy pijlen uyt bliesen/ſeer pꝛactijckigh gemaeckt/ende blie-
daer mede in onſe ſloepen ſoo dicht als oft 't pijltjens geregent hadde/ſoo dat-
wel vijf oft ſes mannen geſchoten ende ſchadeloos ghemaeckt werden/ dan de
et ſuren en hadden niet veel te beduyden/ want de pijltjens zijn ſeer dun/ſoo dat
daer mede niet komen blaſen boven de twee vingeren diep in 't vleeſch / want
n blijft de punt/ die van riet ghemaeckt is/ in een menſch ſijn vleeſch ſteecken.
s nu de onſe met Roers ſchoten/ ende hunne matten niet veel tegen en hielden/
zijn ſy te boodt ghevallen/ ende de onſe met machte ontroept / gevende haere
oncke ten beſten/daer twee dooden in lagen/ gelijck de onſe in 't na roepen haer

Meinen noch een Jonck/ geladen met ettelijcke waren.

mede noth dzie mannen af schoten/ ende de Joncke aen de Schepen brochten/die geladen was met rijs ende gedrooghde visch.

Als sy nu weder van de Stadt af-gezeylt waren/ om de Joncken te lossen/ hebben sy de eyghenaren van de selve ontboden te willen aen boordt komen/ om haer betalinge te ontfangen/ doch hebben de selve noyt daer op geantwoordt.

Die van Bantam maecken reetschap om de Hollanders te overvallen.

Die van Bantam daer-en-tusschen maeckten groote gereetschap om de onse te komen oploopen/ waer toe haer de Portugesen seer waren opruyende / die haer ock presenteerden behulpigh te wesen / ende den Keyser ontboden hadden / om haeren aenslagh te volbrenghen / want hy een kloeck ende onversaeght krijghsman was / om eenigh avontuerlijck feyt aen te rechten. Dese lagh onder Pulo dua met ses oft seven Barcken/ waer in waren 150. man/ bereydt om te strijden/ doch gaf uyt dat hy in de Stadt niet en mocht gaen/ ende een groot vyandt was van die van Bantam, tegen de welcke hy van de onse hulpe ende bystandt begeerde/ hun ontbiedende dat hy haer een goet vriendt was / ende in teycken van dien vereerende met een Geyte. Gheljck hy korts daer na weder een Prau aen boord gheschonden heeft met derthien Hoenderen tot een vereeringhe / versoeckende of dzy ghelep te moghen aen boordt komen / 't welck hem toe-ghelaten is ghewordden. Middeler-tijdt hadden die van Bantam twee Joncken uyt ghemaeckt/ die des nachts die in Zee liepen / ende metten daghe haer gelieten naer de Stadt te willen/ op dat onse sloepen haer na-jagende / sich verre buyten de bescherminge van 't geschut mochten begeven/ ende sy alsdan met haere Galeotten ende Fusten die mochten onderscheppen ende overvallen / doch zijn in haer voornemen bedrogen geweest/ want de onse niet uyt en quamen.

Den 3. dito isser een Prau aen 't Schip Mauritius gekomen / daer vier oft vijf Chinesen in waren/ met des Huys-heeren Broeder / die om de betalinghe quam doch niemant en dorst hem de selve betrouwen / maer ontboden de eygenaers of Capiteyns van de Joncken, die (soo hy seyde) vast-geset waren door des Gouverneurs gebiet/ haer opleggende/ dat sy het met de onse eens waren.

De Boetelaers quamen noch met verscheyden eetwaer aen boort/ ende seyden datmen tot Bantam een groote Armade van Prauwen ende Fusten tegen de onse met grooter haeste was toe-maeckende / ende dat het alreets al bestemt was/ wie van haer sulcken ende sulcken Schip soude aentasten / dies de onse sich van de Eylanden af-leyden/ om niet achter de selve onversiens overvallen te worden ende den vyandt te beter te mogen sien komen/ ende wederstaen.

De Keyser van Java komt op de Schepen.

Den 4. dito quam de Keyser / daer hier voren af vermaendt is / met licentie aen boordt / begheerende dat men hem een van de ledighe Joncke wilde gheven/ dewijle doch de onse die niet en begheerden te ghebruycken / waer op hem gheantwoordt werdt / indien den eygenaer quame/ dat de selve hem souden overghelevert worden / gheljck ock syne penninghen van alle 't goedt dat in de Joncken bekomen was/ soo niet/ de Joncken waren tot des Keysers besten. De onse vermoeden/ dat hy meer quam om haer te verspieden / als anders/ endeverhaelden hem 't ghene ghepasseert was in hun eerste aenkomen / ock hoe hun gheseydt was/ dat hy aldaer ghekomen was / om hun te overvallen ende verraden. Hy antwoorde/ alsoo hy seer ghehaet was / dat hem sulcks wel mocht nageseydt worden / maer datter inder waerheydt niet van en was / ende de onse sulcks niet en souden gelooven/ beklaghende voorts/ dat hy tot Jaccatra uytghesét was/ ende datse hem tot Bantam niet en begeerden/ alle 't welcke geschiede (soden onsen tot verscheyden reysen aenghedient was) door syn quaedt Gouverne-

ment

en onſen tot verſcheyden reyſen aenghedient was) dooz ſijn quaet Gouverne-
ent / 't welck ſy te meer gheloofden / om dat hy hun pzeſenteerde een ſchoone
ouwe te willen gheven vooz een van de Joncken. Daer quamen ten ſelven da-
: oock verſcheyden Guzarates ende Abexius aen boozt met ververſinge / dan al-
o de onſe achter-dencken hadden van vergif / als wel tot verſcheyden reyſen op
eghe gheweeſt hadde / hebben ſy weynigh daer van willen koopen. De Keyſer
n 5 dito weder aen boozt komende / bzacht alle ghereedtſchap om de Joncken
ede te voeren / anders niet meenende of men ſoudeſe hem laten volghen / doch
m werdt geantwoozdt als vozen. Hy verwittighde de onſe mede van d'Arma-
: van Bantam, ende dat die hun haeſt opkomen ſoude.

Den 6 dito quamender noch eenighe den onſen veradverteren hoe dat die
n Bantam veerdigh waren / om hun 's anderdaeghs toe te komen met haere
rmade / waer op veele Edelen ende hoofden van der Stadt ſich begheven had-
n / om haer volck aen te leyden / oock hoe dat ſy de Joncken / boven verhaelt /
Zee gheſonden hadden / op dat de onſe die met hunne roey-jachten ſouden nae-
ghen / ende hun als dan overvallen. 't Welck de onſe verſtaende / ende ſiende
t ſy gheen pzofijt noch eere en konden in-leggben / al waeret dat ſy haerder
le ombzachten / maer ter contrarie eenighe van hun kleyn ghetal mochten ver-
ſen / die ſy hoogh-noodigh van doen hadden / ſoo zijn ſy des avondts in 't eer-
: quartier t'ſeyl ghegaen / nae een Rivière Tanjun-java ghenaemt / ooſt aen on-
ent 8 mijlen van der Stadt Bantam gheleghen / die hun des anderen daeghs
oz een Loodtſman / Abdul genaemt / Guzarat van natie / gheweſen werdt / aen
: weſtelijcken hoeck van de Baya van Jaccatra, achter eenige Eylanden. Hier
vonden ſy dat ſich 't landt van Java meeſt ooſt ende weſt was ſtreckende / zijnde
egh ſlecht landt met veel bochten / waer in verſcheyden dozpen ende Rivieren
legen zijn / meeſt alle met bancken ende ondiepten beſet / als Punctan, ende Tan-
ra, die ſeer volck-rijck ende vol Pzauwen zijn / varende van Jaccatra ende d'om-
ggende kuſten naer Bantam.

Deſchey-
pen gaen
t zeyle.

Den 9 dito zijnder eenige Chineſen met een Pzauw aen't ſchip Mauritius geko-
en / waer onder des Huys-Heeren zwager: Deſe bzachten etteliicke potten met
zandewijn / die ſy tot Jaccatra vooz de onſe gekocht hadden / ende wouden weder
rwaerts / om noch andere ververſinghe te koopen / ſegghende dat aldaer noch
n Joncke met Note-muſcaten gheladen lagh / die onlancks van de Eylanden
n Banda ghekomen was / dan de onſe vermoeden dat ſy 't ſelve deden om ſich
wzeecken over 't verlies van de twee voozghemelde Joncken / die ſy dochten
t niet betaelt en ſouden wozden: De Bzandewijn hier voozen gheroert wozdt
t Jaccatra veel gebzant van Cocos oft Indiaenſche noten / die de Javanen Ca-
ppas noemen / ende aldaer met grooter menighte waſſen / waerom de plaetſe
oztijdts oock Sunda Calappa genoemt is geweeſt.

Den 11 dito iſſer een Pzauw van Bantam aen 't ſchip Mauritius gekomen / om
: onſe te verſpieden / ende hunne reſolutie te vernemen / onder 't decxel van eenige
ctualy ende Pozceleynen te komen verkoopen / haer wijs makende dat de Poz-
geſen de twee Joncken met Noten ghekocht hadden / ende dat ſy die hadden
oeten betalen / als oock datter eenige Pozтugeſen gheſchoten waren / waer on-
r de Capiteyn van de Barcke met een grof-gheſchut ſoude doozſchoten zijn /
welck al logen was. Ten ſelven dage is oock aen 't ſchip Hollandia een Pzauw
ekomen met ettelicke Chineſen / ende des Huys-Heeren zwager / die (ſoo men
rnoede) om betalinghe van de Noten quam / ende heeft vooz yder Schip twee

bocken mede ghebracht/ die hy hun vereerde / sendende voorts de Chinesen naer Jaccatra, ende vernachtende selve in het schip Mauritius.

Komen tot Jaccatra/ voortijts Sunda Calappa genoemt.

Den 13. dito teghen den avondt quamen sy voor de Stadt Jaccatra, daer hem de zuyd-pool 5. graden ende 40. minuten verheft / ende hebben 't gheset een half mijl van der Stadt op 7. vademen kley-gront/ zijnde al leegh ende slecht Landt/ met veel Eylanden ende bochten.

Den 14. dito 's morghens zijnder eenige Prauwen van de Stad Jaccatra, aen de Schepen ghekomen/ sommighe met verversinghe/ ende sommighe van stadts weghe/ waer onder was de Sabandar van de selve stadt / die de onse presenteerde/ soo sy het van doen hadden/ daer van uytter Stadt te versien / indien sy maer yemandt aen lant wilden senden/ voor wien hy selve wilde in ostagien blijven. Hier op werdt hy de onse ghetracteert / datter twee Adelborsten ende des Huys-Heeren zwagher / met den voornoemden Sabandar nae de Stadt souden varen/ om te sien of daer eenighe quantitept van specerije te bekomen waere. In Stadt komende/ hebben aldaer een groote wooninghe / van omtrent drie duysent huysen by den anderen ghevonden/ daer een groote schoone Riviere door-liep / zijnde de Stadt met een groote palissade ombangen / doch de Inwoonders waren uyt vreese meest alle te landewaert in ghevlucht / soo datter gantsch gheen apparentie en was van eenighe handelinghe / te min / om dat alle goederen / 't zy dan hoedanigh de selve oock zijn / oft van wat plaetsen daer omtrent datse komen / alleen tot Bantam verkocht / ghelost / ende verscheept worden. Daerom oock de onse van den Sabandar (die een seer beleeft Man was / ende goet Portugijs sprack) in sijn logement wel onthaelt geweest zijnde/ des avonts weder aen boort quamen. Het schoonste ende beste dat dese Stadt Jaccatra teghenwoordigh heeft is de voorgemelde verse Riviere / die haren oorsprongh heeft diep te landewaert in / als oock dat de landouwe seer water-rijck ende overvloedigh is van alderley lijftochten ende fruyten / waer van een groote menighte des anderen daeghs by de Inwoonderen aen de schepen ghebracht wert/ die de onse met alle minne ende vrientschap van hun kochten. De Sabandar hadde den Koningh van der schepen komste verwittight/ die derhalven den 16. dito met eenige Edellupden aen boort is gekomen/ wesende een seer out persoon/ ende (soo eenige seyden) des regeerenden Koninckx Vader. Nae dat hy 't schip Hollandia besichtight hadde / heeft hy sijn af-scheyt genomen / den onsen bedanckende van de eere ende vrientschap aen hem bewesen / ende aenbiedende alle hulpe ende bystant die sy souden mogen van noode hebben/ waer voor sy hem van gelijcke bedanckten.

Wiens Coningh aen boort komt.

Den 17. dito teghen den avondt hebben sy 't geset omtrent ses mijlen van Jaccatra, voor een dorp genaemt Cravaon, daer veel visschers woonen / om den overvloedigen visch/ die sich onthoudt in de mondt van de groote Riviere / daer dit dorp op gelegen is. Den 22. dito ghemoeten sy een Joncke, die sy nae-jaeghden, maer niet en konden verspreken. Den 27. sagen sy veel visschers / die uytter zee na de wal toe liepen/ ende seyden / sy waren dicht by Japara. Den 29. quamen sy nevens een Eylandt/ daer menighte van visschers t'zeewaert af voeren/ hun wijsende besuyden 't Eylandt te zeylen/ waer uyt sy vermoeden datter eenige woonplaetse moest wesen. Dit Eylandt hadde groote hooge bergen te landewaert in / maer leegh voor-landt/ dat met veel boomen begroeyt was/ ende was ghenaemt Kyrimaan Jaoa, gelegen niet verre van 't vaste landt.

't Eylant Kyrimaan Jaoa.

Dwalende dus met grooter moeyte ende verdriet langx de kuste/ hebben sy den tweeden Decembris 1596. haeren cours nae de wal toe gheset / daer sy veel vis-

schers

hers ſagen/ welcke ſeyden/ ſy waren voor 't lant boven de Stadt Tubaon. Dit ndt was ſeer heuvelachtigh/ ende goet om kennen/ want heeft een ſeer hoogen ergh/ hem opdoende/ als men van 't weſten naer 't ooſten komt/ in maniere van n hoet met een breeden randt/ ende op den top hebbende eenen boom boven alle ndere verheven / beweſten den ſelven bergh laet ſich ſien een grooten Inwijck/ ie wel een Riviere geleeck. Sy haren kours vervolgende/ ſaghen voor haer een nder bocht/ daer oock veel viſſchers na toe liepen/ ende ſommige Joncken op anc- er lagen/ dies ſy het daer mede geſet hebben. Die van 't lant ſiende de Schepen eanckert/ hebben een Prauw af-geſonden / om haer te komen verſpreken/ ende jn door 't quaedt weder aen 't Schip Amſterdam (overmits 't ſelve naeſt aen de al lagh) ghevaren/ de onſe wellekom hietende/ ende begeerende dat ſy daer blij- en ſouden tot des anderen daeghs / ſy hadden eenige ſpecerije die ſy hun willen- e verkoopen/ ſoo Naghelen/ als Macis / ende Noten / die door haere Joncken daer ghebracht waren. Dit lant is oock ſeer heuvelachtigh ende kenbaer aen ie langhe effene berghen/ in maniere van drie Bruylofts tafelen/ die in 't Por- gees As meſas de Tubaon ghenoemt worden/ ende in Malays Batto Cillingh, l-hier (ſoo geſeydt werdt van den Inwoonderen) zijn gheleghen niet verre van n anderen drie Steden/ waer van Tubaon een ende de grootſte is / de twee an- re hieten Cidayo ende Surbaya , drie mijlen van daer leyt noch een Stadt ghe- emt Joartam, daer veel Joncken afvaren na de Molucas, Amboyna ende Banda, n waer ſy weder keeren naer Bantam, om haer in-ghekochte waren te verhan- len.

't Landt boven de Stadt Tubaon.

As meſas de Tubaon.

De onſe hebben ter begeerte van de Inwoonders / ende om beter ſekerheydt n alles te hebben/ op den 4. dito een Man aen landt gheſonden/ vergeſelſchapt et den voornoemden Guzurate Abdul, die goet Portugijs/ goet Javaens / ende edt Malays ſprack. Aen landt komende / zijn aldaer terſtondt twee Peerden gheſadelt ende ghetoomt beſteldt gheworden / waer op ſy nae de Stadt tot n Koningh ſouden rijden / dan hebben ſulcks met beleeftheydt gheweyghert. nde ghemerckt de voornoemde Abdul gheen Javaen en was / 't welck ſy n Landt oock wel ſien konden/ hebbenſe hem terſtondt ghevraeght / waer hy n da en was / waer op hy tot antwoordt gaf / hy woonde binnen Bantam , aer was gheboortigh uyt Bengala. Die van 't Landt hoorende dat hy oonachtigh was binnen Bantam , hebben hem terſtondt willen vanghen / n quanſuys te betoonen datſe Vyanden waeren van die van Bantam , welc- rs Cipatta ofte Gouverneur ſy oock heftigh ſcholden : Maer alſoo de Hol- nder ſeyde/ dat Abdul met ſijnen wille op de Schepen ghekomen was / zijn t'ſamen met vrede nae den Koningh ghegaen / die haer met grooter vriendt- hap ontfanghen heeft / ſegghende dat hy 'ſanderen daeghs ſelfs in Perſoon n boordt wilde komen/ met preſentatie van al-ſulcke gijſelaers / dat de onſe h wel vryelijck mochten aen Landt vertrouwen : Hy toonde hun oock eenen hoonen hoop Naghelen/ by der ooghe te ſien/ omtrent dertigh laſt / die hy hun ilde verkoopen/ ende in aller billickheydt met hun handelen. Waer nae ſy ſeer iendelijck haer afſcheyt namen/ ende weder aen boordt woeren. Deſe Koningh as genaemt Lella.

De Coning van Cidayo in 't Eylandt Java.

Op de Prau/ die de onſe verſocht hadde aen landt te komen / was onder an- re een verloochent Portugees / die (ſoo hy ſeyde) vijfthien jaren oudt was doen op 't Eylant Java, onder andere Portugeſen van Malacca ghevanghen werdt/ eſende omtrent 17. oft 18. jaren geleden/ ende was middeler tijdt in groot ghe-

loove ghekomen by der Inwoonders/ ende een Overſte ghewozden in de Stadt Surbaya, ghebiedt hebbende over meer als 2000 mannen. Deſe pzeſenteerden den onſen eenighe Loots-luyden / niet alleenlijck te verhueren / maer ock als lijf-eygenen te verkoopen/ om haer inde Molucas te bzengen: Doch hoe ſchoon hy ock wiſt te ſpzeecken/ ſoo vermoeden nochtans de onſe/ dat hy aldaer van andere Poztugeſen gheſonden was/ om haer te bzouwen 't gene haer namaels gheſchiede.

Beſchzijvinge van den ſeltſamen vogel Eme.

Ten ſelven daghe werdt Jan Schellinger Schipper op 't Schip Amſterdam, by den Koningh onder andere gheſchencken vereert een ſeltſaem voghel / by de Javanen gheheeten Eme, die wy den Leſer hier nae ſullen vertoonen onder de Javaenſche ghedierten. Hy was by nae eens ſoo groot als een Swaen / zwart van coleur / ſijn lijf vol zwarte vederen / die met de vederen van den voghel Struys ſeer over een komen: Hy en hadde noch vleughels noch tonghe / als ock gheen ſteert. Boven op 't hooft hadde hy een ſchildt / ſoo hart als dat van een Schildpadde. Dede groote weere met ſijn langhe/ groove/ ende ſtercke voeten / achteruytſlaende als de Peerden. Wat hy eet / ſlickt hy in / al waer 't ock een appel ſoo groot als een buyſt / ende wat hy heel inſlickt / gaet hem weder heel af: dat noch vreemder is/ ſlickt ock koolen vyers in / ſonder dat hem eenigh letſel doet. Schollen-ys zwelght hy ſeer geerne/ ſoo 't ſchijnt/ tot verkoelinge. Sy teelen in de Eylanden van Banda, daer deſen ock van daen ghekomen was. De onſe hebben hem voor een wonder ende groote vremdighepdt t'Amſterdam gebzacht alwaer hy een van de Reeders ten deele is gheballen / ende daer nae den Heeren Staten vereert gewozden.

Des anderendaeghs/ zijnde den 5. Decembzis 1596. hebben de onſe alle ghereetſchap gemaeckt om den Koningh heerlijck t'ontfangen/ die (ſo geſeyt is) aen boozdt komen wilde: De Schepen werden opgeſchickt/ de trompetten ſloegen/ ende alle de vlagghen waepden. Die van 't Landt dit ſiende / zijn vertwijffelt ghewozden / ende heeft derhalven den Koningh een Pzau aen de Schepen gheſonden/ vzaghende waerom ſy hunne vlagghen lieten wapen / ende of ſy met hen mede ſoo meenden te handelen/ als ſy met die van Bantam gehandelt hadden/ alwaer de vlagghen mede alſoo ghewapt hadden / daer hy doch in vzientſchap met hun handelde / ende dien van Bantam vyandt was? Hun werdt gheantwoozdt/ dat ſulcks alleenlijck gheſchiede tot des Koninghs eere / met welck beſcheyd ſy weder naer Landt roepden: Kozts daer nae is de voozſchzeven Poztugeeſen weder aen 't Schip Mauritius ghekomen/ ende heeft begheert eenighe goederen te ſien / als een bupck-ſtuck van een Harnas / ende een roodt Laecken / 't welck (ſo 't ſcheen) hy koopen wilde vooz den Coningh / ende verſocht derhalven 't ſelve mede aen Landt te moghen nemen / maer werdt hem gheweyghert. Ter wijlen ſaghen de onſe twee Joncken onder de wal legghen / die quanſuys zeylmaeckten 't zeewaert in/ ende kozts wederom quamen / op dat de onſe hun na jaghen ſouden met haere ſloepen / ende de Schepen alſoo ontblooten van volck die ſy dan meynden te overvallen. Omtrent de middag zijnder ſes groote Pzauwen / in fozme als Galeotten/ vol volcks / nae de Schepen ghekomen / waer van de vzie aen 't Schip Amſterdam aen-leyden/ ende de andere vzie roepden over naer de Pinas toe. Die aen 't Schip Amſterdam waren/ hadden twee beeſten in toonende die te willen vereeren / ende de Sabander (die den aenvoerder was) is terſtont op 't ſelvip gekomen/ ende heeft de beeſten doen overhijſſen: So nu ſommighe van 't Scheeps-volck beſigh waren met hijſſen/ ende andere met kijcken

Scheeps ſtrijd tuſſchen de Hollanders ende Javanen van Tubaon/ Cidapo/

nie

et dan alles goets vermoedende/ iſſer haeſtelijck heel veel volcx binnen ſcheeps- Brandaon ende
ort gekomen/ des Reynier Verhel, Commis op 't ſelve ſchip/ den Sabander in Surubaja.
ortugijs gevraeght heeft/ waer toe dus veel volcks? Hy ſijnen tijdt ghevoorzen
nde/ heeft van ſtonden aen met een groot gebaer ſijn Cris oft poenjart ghetroc-
n/ ende Reynier de keel af-gheſteecken: Alle de andere zijn hem ghevolght/ſoo
t de Schipper Jan Schellinger, als oock meeſt alle die boven op 't ſchip ſtonden
ermits ſy onverſiens overvallen wierden/ ende ſonder gheweer waren) of ver-
oort/ of inmers ter doodt toe gheqeutſt zijn ghevorden. De andere Maets/
e beneden waren/ hebben ſich ter weere geſtelt/ ende met braedt-ſpeten/ ſpieſſen
de ſabels ſoo dapper ghevochten/ dat ſy'er een deel omghebracht hebben/ en-
ſich verſtout boven op 't boevenet te komen/ daer ſy flucks met een ſteen-ſtuck
lcken ruymte ghemaeckt hebben/ dat de Javanen over boordt moeſten. Daer
gh een Prau aen boordt/ daer ſeer veel ghequetſte ende oock andere in waeren/
elcke met een goteling in de gront gheſchoten wiert. De drie Prauwen die nae
Pinas gevaren waren/ ſiende dat haer volck van 't ſchip moeſt/ hebben haren
nſlagh niet durven volbrenghen/ maer zijn voor 't Schip Amſterdam overge-
ept. Die van d'andere Schepen/ 't gheſchiet hoorende/ ende ſiende (door dien
Javanen ſoo dapper over boort ſprongen) datter onraedt was/ zijn in hunne
loepen ghevallen/ ende hebben de Prauwen na-ghejaeght/ daer ſy een van be-
epden/ ende ſoo dapper met ſchieten/ als oock naderhandt met ſabels in ſaten/
tter ſoo van de ſelve/ als oock vande ghene die ſy in 't water vonden zwemmen-
/ luttel ontquamen. De Inwoonders/ ſiende dat de onſe ſoo qualijck met deſe
ndelden/ zijn met 13. groote Prauwen vol volcks nae hun toe gekomen/ maer
e van de Schepen hebben ſoo dapper daer onder gheſchoten/ dat ſy weder nae
ndt toe moeſten roepen. De onſe vermoept zijnde/ hebben eenige van de Ja-
anen ghevangen genomen/ ende zijn nae 't Schip Amſterdam gheroept/ daer ſy
't eerſte overkomen veel dooden ſaghen legghen/ ſoo van ons/ als van der In-
oonders volck/ ende dat meeſt te deeren was/ is geweeſt de doodt van een jon-
en/ des vermoorden Schippers couzijn/ oudt tuſſchen de 10. ende 11. jaren/ die Groote
ſe wreede Menſchen wel 13. ſteken nae ſijn doodt gegeven hadden/ 't welck de wreedt-
nſe tot ſulcken toorne verweckt heeft/ dat ſy de gevangene Javanen oock deden heydt der
oorſteecken. Deſe verhaelden den onſen/ dat ſy hun ghevolght waren van Ban- Javanen
m af/ oock hoe ſy tot Jaccatra gekomen waren/ ende met de Joncke met Note-
uſcaten haer ghemeynt hadden te bedrieghen/ zijnde van daer op Japara geko-
en/ daer ſy haer verwacht hadden/ ende des voorleden daeghs gearriveert voor
idayo, door dien haer de Koningh verwittight hadde/ dat de onſe aldaer aenge-
omen waren. Dat oock de twee Joncken, die de onſe des morgens onder de wal
adden ſien legghen/ daer ghelept waren om hun te locken/ ende onder weghe te
nder-ſcheppen. Ende aldus is deſe aenſlagh af-gheloopen: Van de Javanen Getal
noghender omtrent 150. gebleven zijn/ van de onſe 12. De reſte van dien dagh van de
erdt by den onſen over-ghebracht met hare dooden over boort te ſetten/ ende by dooden
e Javanen met de hare te viſſchen/ daer ſomtijdts een ſchoot na gedaen is ghe- aen wee-
oorden. der-zijde.

Daeghs te voren hadder mede een van den onſen aen landt gheweeſt/ met den
oorgenoemden Guzurate, ende weder aen boort gekomen zijnde/ verhaelde hoe
at de Koningh ſich alſdoen ſeer magnifijckelijck te paerde vertoont hadde/ by
em hebbende wel 30. Ruyters/ die voor geweer voerden lange ſpieſen/ met veel
ndere die te voet liepen/ ende bloote Sabels by ſich hadden.

INWERP.

„ Eer wy komen tot de beſchrijvinghe van Bantam ende andere ſteden in Jav
„ mitſgaders tot de zeden/ kleedinghe/ ende andere eygenſchappen der Inwoo
„ deren/ als oock de ghedierten / boomen / ende vruchten aldaer waſſende/ ſu
„ len wy den goedtjonſtighen Leſer kortelijck voordraghen de gheleghenthey
„ van het Eylandt ſelve / te weten voor ſoo veel die by onſe Journael-ſchrijver
Beſchrijving van 't Eylant Java. „ on-aengheroert is ghelaten / de reſte ſal den text mede-brengen. Het Eylan
„ dan/ datmen gemeynlijck Java, maer ſomtijdts oock Java Major, ofte groot Ja
„ va noemt/ tot onderſcheydt van een ander niet wijt van daer leggende Eyland
„ Java Minor, ofte kleyn Java gheheeten/ leyt ooſt ten zuyen aen niet verre van
„ Eylant Sumatra, ende begrijpt in ſijn ommeloop (ſo M. Paulus Venetus ſchrijf
„ 3000. mijlen. Andere ſeggben / het begint op 7. graden aen de zuyd-zijde ba
„ de linie/ ende ſtreckt alſoo ooſt ten zuyden 150. mijlen in de lenghte / maer va
„ ſijn breedte en heeft men tot noch toe geen ſekerheydt. Sommige vermoeden
„ dat het vaſt landt is/ palende aen 't zuyder-landt/ datmen gemeynlijck Maga
„ lanica, Terra Auſtralis incognita, oft Tierra del Fuego noemt. Watter van zy
„ oft niet/ het wort voor een Eylandt gereeckent/ ende is ſeer van eenerley aard
„ ende vruchtbaerheydt met het by-leggende Eylandt Sumatra. De hoogh-ghe
„ leerde Julius Cæſar Scaliger noemt deſe twee Iavas (het groote te weten/ende h
„ kleyne) van wegen des grooten overvloeds van allerley vruchten ende ghewa
„ ſen/ die ſy voortbrengen: Het begrijp des werelts. Want geven beyde overvlo
„ digh veel greynen en vruchten/ als oock alderhande ſoorte van vleeſch/ 't welc
„ de Inwoonders veele ſouten/ende op verſcheyden quartieren verhandelen. T
„ zijde worder met menighte ghewonnen in de Boſſchagien. De berghen zijn
„ der Gout-rijck/ ende men vindter de ſchoonſte Smaragden, oft Emerauden va
„ de wereldt. De Peper/ 't Caneel/ de Gengber/ ende Caſſia Fiſtula waſter
„ grooter menighte. In ſomma/ mogen wel genoemt worden den rechten hoof
Rivieren die 't hout in Steen verandert. „ des overvloedts. De Inwoonders van groot Iava vertellen/ dat binnen in
„ lant een Rivier ofte Beke vliet/ welcke alle 't hout datter waſt in ſteen doet ver
„ anderen.

Oorſprongh der Javanen. De Iauwen ofte Iavanen van waer ſy eerſt gheſproten zijn/ is ons/ om vaſt
lijck te ſegghen / onbewiſt: Dan ſelve nae hun af-komſte ondervraeght zijnde
ſeggen die te hebben van de Chinas, ende dat hare Voor-vaderen/ verdriet nemen
de in de groote ſlavernije/ daer met ſy in China geperſt waren/ met een Colon
in 't Eylant Iava zijn komen woonen: Het welcke wel te gelooven ſtaet/ dewijl
ſy den Chineſen in phyſionomie ſeer ghelijck zijn/ hebbende voor de handt vreed
voor-hoofden/ groote kaken/ ende kleyne oogen / gelijck oock de Chineſen doen
Om deſen haren oorſpronck te verſtercken/ bevinden wy/ dat M. Paulus Venetu
(in dienſt geweeſt hebbende by den Tartar) ſeyt/ dat het Eylandt van groot Iav
den Tartar tribuyt gaf / ende dat als de Chineſen van den Tartar af-gheballe
waren/ de Javanen hem mede voor geen Overheere meer gekent en hebben. Ge
lijcker oock noch hedenſdaeghs groote menighte van Chineſen haer tot Bantam
onthouden ende blijven woonen/ om (als boven geſeydt is) de ſtrenge wetten va
China te ontvlieden: De Javanen dan hebben van doen af haer eygen Koninge
Javaenſche Koningen. ende gelijck men gemeynlijck ſiet in alle landen daer men geen Overheer meer e
kent/ dat ſich veele voor Koningen op-werpen/ alſo iſt oock den Javanen weder
varen/ dat de gene die ſich de ſterckſte bevondt / hem ſelven voor Koningh doe
groe

geten heeft/ waer deur men oock noch in meeſt alle Steden van Java een byſon-
:en Koningh heeft / doch die van Bantam is wel de machtighſte. Aengaen-
den Keyſer / die alle deſe Javaenſche Koninghen (ſoo ghehoort is) over
er pleghen te hebben / diens jock hebben ſy al over eenighe Jaren van haere
lſen gheſchuddet. Om nu beſchеydelijck te ſpreecken van alle de Steden in
a ghelegen / inmers die den onſen bekendt zijn / ſullen wy beginnen van het
ſt-eynde des Eylandts/ ende komen naer 't weſten. Wy bevinden voor eerſt/ Steden
t de Stadt Balambuam een vermaerde Stadt is/ mueren hebbende die op mal- in Java.
nderen ſlanckeren/als oock haren eygen Koninck/die (als de onſe daer waren) Balam-
legert was/ ſo namaels ſal verhaelt werden. Recht over deſe Stadt leydt het buam.
oone ende vruchtbaer Eylandt Bali, welck de enghte maeckt die men noemt
ſtrate van Balan Buam. Thien mijlen noordelijcker leydt de Stadt Panarucan, Panaru-
er veel Portugeſen woonen / als oock veel Javanen die Chriſtenen zijn : heeft can.
:k haren eyghen Koninck/ den Portugeſen ſeer toeghedaen : is bemuert/ ende
eft een goede Haven / die de Portugeſen veel frequenteren. De waren alhier
llende zijn Slaven/ die met menighte alle Jaers verhoert worden naer Ma-
ca/ ende ſoo wat lange Peper. Daer worden oock eenighe vrouwen kleederen
weven/die men inde Javaenſche tale Canjorins noemt. Boven oft achter Pana- Zwavel-
:an leyt een groote vrandende Swavel-bergh/ die eerſt in 't Jaer 1586. opge- bergh.
reſten is/met ſulcken kracht/datter wel tien duyſent zielen doot bergingen/wer-
nde ſteenen tot binnen der Stadt/ ende was dzie dagen ſo duyſter/dat het nacht
geen te weſen vanden roock. Deſe twee voornoemde Koningen zijn Heydens.
olght de Stadt Paſſaruan, gelegen 6 mijlen vande voorgaende/ oock een ſtercke
de bemuerde Stadt/ met een ſchoone Riviere verciert / wiens Koningh eben
s de onſe daer waren/ de Stadt van Balambuam belegert hadde/ om deſe reden:
e Koningh van Paſſaruan, Moors ofte Mahometiſt zijnde / heeft de dochter Paſſaru-
n den Koning van Balambuam ten houwelijcke ge-eyſt/dieſe hem met een heer- an.
:k geſelſchap geſonden heeft : maer die van Paſſaruam haer den eerſten nacht
ſlapen hebbende/ heeftſe met alle haer mede-gebrochte volck doen vermoordē/
n datſe niet Moors en was/ als hy/ ende vergaderende ſijn Leger is gekomen
:ſt voor Panarucan, welcke ſtadt hy meynde t'overvallē/maer is hem miſluckt/
es hy / een deel van ſijn Volck op 't veldt verſlaghen latende / met ſijnen hoop
orts voor Balambuam nedergeſlagen is/ ende twee Forten gemaeckt hebbende
de Riviere/ heeft die doen overpalen ; in voeghen datter geene Schepen noch
chuyten door varen konden / ende hadden doen ter tijdt over de vier Maenden
leghert ghehouden / alſoo datter groot ghebreck in de Stadt was. De koop- Garnitre
anſchappen alhier vallende/zijn voor eerſt/ veel kleyn ende fijn Garnitre, welck vrucht.
n vrucht is inder gedaente van een Aertbeſye/ ende in grooter weerde ghehou-
n wort by de Quillijnſche koop-luyden/om Paternoſters af te maecken. Oock
n der eenige Catoene Lijn-waten/ die men naer Bantam brenght in mangelin-
van Chineſche waren. Thien mijlen weſtelijcker/ is aen een ſchoone Riviere
legen de Stadt Joartan, met een ſeer goede Haven/ alwaer gemeynlijck de ſche- Joartan.
n die van de Molucas komen/ ende naer Bantam varen/hare ververſinge halen/
oock met een dicke muer ombangen/ende op de weſtelijcke zijde van de Rivie-
/ leyt de Stadt Gerrici, welcke een Koningh heeft/die van alle d'andere Javaen- Gerrici.
ne Koningen met gebouwen handen altoos aengeſproken wordt/ in der manie-
n als de Slaven hare Over-Heeren gewoon zijn aen te ſpreken. Van deſe twee
teden brengt men tot Bantam, ende andere plaetſen veel Souts. Daer na volgt

Suru-

Surubaya. Surubaya, welcke Stadt mede een Revierken/ ende haren eyghen Koningh heeft
die oock gebiedt over deſe Stadt Brandaon (leggende ſes mijlen weſteliicker) en
Brandaon. de hem houdt tot Cidayo, 't welck oock een ſtercke Stadt is / met mueren en
Cidayo. flanckeringhen wel verſien: doch heeft voor de Haven als geen beſchut voor
zee/ waer deur men met ſtercke winden aldaer niet en kan blijven leggen. Thi
Tubaon. mijlen n. n. w. aen lept de Stadt Tubaon, welcke oock haeren eyghen Koning
heeft/ ende naeſt Bantam de Hooft-ſtadt is van 't gantſche Eylandt: gelijck in
tweede Schip-vaert op Ooſt-Indien ghedaen / breeder ende wijtloopiger te ſi
Cajaon. is. Vijf mijlen n. w. aen lept de Stadt Cajaon, hebbende mede haren eygen K
Mandalicaon. ningh/doch ſeer luttel zeevaert: als oock niet en doet de Stad Mandalicaon, da
anders geen zee-varende volck en is / als eenighe Viſſchers. Vijf mijlen We
Japara. waert aen/lept de ſtad Japara, aen een hoeck/die hem wel drie mijle in zee ſtreck
Deſe Stad is alleenlijck met een Paliſſade ombangen/ hebbende een ſchoone R
viere/ ende ſeer goede Haven; Derhalven vele Schepen aldaer aenleggen. Hee
oock haren eygen Koningh al over veel jaren gehad/ die ſeer machtig is ſo de w
ter als te lande. 25. Mijlen van Japara, ende 45. van Bantam, is gelegen de gro
Matavaon. te Stadt Matavaon, wiens Koningh ofte Keyſer wel de machtighſte Heere wa
van geheel Java, ende dreyght dickmael de ſtad Bantam te overvallen. Doch hee
door quaet Regiment (ſoo hier voren breeder verhaelt is) ſijn authoriteyt ſeer g
krenckt/ ja by naeſt heel verloren. Van Japara 5. mijlen weſteliicker leyt de St
Pati. Pati, ende noch 3 mijlen verder die van Dauma, een ſeer ſtercke bemuerde ſtad/ e
Damma. waer de voorſz. Keyſer noch voor Koningh ghekent wordt. Noch 3. mijlen ve
Taggal. der leyt de Stadt Taggal, welcke drie laetſte ſteden oock elck een Riviere hebbe
ende legghen alle drie in eenen inwijck. Daer nae volght de ſchoone ende groo
Chora- Stadt Charabaon, die ſeer fraey met een dicke muer verſterckt is / ende met e
baon. ſoete Riviere verrijckt. Volghet Dermayo, welcke mede een Riviere heeft: a
Dermayo. oock doet de Stadt Monucaon: Tuſſchen welcke ende Jaccatra leyt het voor
Monucaon. Dorp Cravaon, alwaer men begint aen de Eylanden te komen die wijt ende bre
Jaccatra. ghespreyt ligghen in de Haven van Jaccatra, 't welck een grooter inwijck is/ da
noch een Koninghlijcke Stadt in leyt / wiens naem den Autheur deſes dag
ſchrifts ontgaen is. Aengaende de ſtadt Jaccatra is hier voren beſchreven. Tu
ſchen de voorſz. Eylanden door-loopende / komt men eyndelijck voor de Sta
Bantam, welcke wel de beſte ende grootſte haven heeft van gantſch Java, alwa
men oock den meeſten handel drijft met alle de omleggende Eylanden ende St
den. Wy ſullen de ſelve wat wijtloopigher beſchrijven / als eenighe van de voo
gaende/ upt oorſaecke de onſe aldaer langhſt verkeert hebbende/die oock beter g
legenthevdt gehad hebben te door-ſien.

Beſchrijvinge van de Stadt Bantam. De Stadt Bantam is gelegen op een leegh landt / aen de voet van een hoogh
bergh/omtrent 25 mijlen 't zeewaert in te zeylen/tuſſchen Sumatra ende Java. A
weder-zijde van de Stadt loopt een Riviere/ ende noch een derde midden door
ſelve/ doch en zijn niet boven de drie voeten diep/ ſo datter geen diep-gaende ſch
Gelegent heydt. pen in en mogen: Deſe worden met groote dicke rieten/ in plaetſe van een boo
Groote. geſloten. Mach ontrent ſoo groot zijn als out Amſterdam, maer en is in frayi
heydt ende ſterckte by de minſte Stadt van Hollandt niet te gheliicken. Hae
Mueren. mueren zijn twee voeten dick/ oft (ſoo andere ſchrijven) dicker als een mans b
dem/ ghemaeckt van rooden ghebacken ſteen / doch ſonder eenighe wallen of
borſtweeringhe / al-hoe-wel nochtans te veel plaetſen ende by naeſt elcke ſtee
Geſchut. worp lenghte op malkanderen flanckerende: Op elcken hoeck van de ſelve flan

kerin

ringhe ſtaet een ſtuck geſchuts/ maer reddeloos / overmidts de Inwoonders
et wel met geſchut en weten om te gaen/ ende ſeer bevreeſt daer voor zijn / oock
een amunitie daer toe en hebben / dan die men hun van Malacca brenght / al-
zier een Poeyer-meulen is. Haer geſchut is al van Metael/ ende hebben onder
dere veel metalen Kiel-baſſen/ maer lopt alle gelijcks der aerden/oft op ſteden/
nder eenige rampaerden. De poorten zijn ſoo zwack ende teer / dat menſe met Poorten.
n hantboom genoeghſaem open ſoude konnen breecken/ als maer van hout ge-
aeckt zijnde/ ſonder eenige ſloten oft ander yſer-werck/ doch zijn ſoo ghelegen/
t menſch qualijck ontrent kan / ende wordt ſeer ſcherpe wachte daer op ghe-
uden. Sy en hebben gheene toornen / dan alle ſcheuts weeghs een maniere Toorens
n ſtellagien/ zijnde drie ſtagien hoogh / van groote maſten ende houters ghe-
aeckt/ daer ſy met ladders op klimmen/ende groote weere van konnen doen te-
ens haer vyanden/ alſſe beſtormt worden. Hebben onlancks/ hoorende dat de Nieuwe
eyſer van Mataraon op haer wilde komen/rondtom op de Stadts muren doen fortifica-
aken eenen ganck van hooge boomen / dat menſch boven op ſal konnen gaen/ tie.
n defenſie te doen/ ende achter een borſtweeringhe beſchermt ſtaen. In de ſtadt Straten.
zijn maer drie rechte ſtraten/ oft weghen/ komende alle drie tot voor het Hof/
t Pacebam, ſoo ſy dat noemen. De eene loopt van den Pacebam naer de Zee/ de
eede naer de Lant-poorte/ ende woonen lanckis de ſelve alle des Koninckis die-
ers ofte ſlaven/ de derde nae de Bergh-poorte. Deſe weghen en zijn niet ghe- Afwate-
ſſijt/ maer al-te-mael ſandigh. Men kan de Stadt heel door varen/ vande ee- ringen.
afwateringhe tot de andere / welcke afwateringe door dien ſy niet ſoo groot
ch krachtigh en zijn/ datſe de vuyligheydt/ welcke ſtadigh daer in ghworpen
ordt/ konnen wech-drijven/ als oock door dien de ſtadt ſeer moraſſigh is/ ghe-
eynlijck ſeer ſtincken / te meer om dat de Inwoonderen haer dickmaels waſ-
jen/ ende dat openbaerlijck/ ſoo wel mans als vrouwen / waer door de grondt
toos beroert is / ende 't water troubel ofte modderigh. Een yder Edelman Kercken.
te groot Meeſter heeft ſijn Meſquita ofte Capelle in ſijn eygen huys/ ende voor
gantſche gemeente iſſer een Meſquita, ſtaende by 's Koninck Hof/ aen de weſt-
de/ welcke tamelijck groot is. Aen de ooſt-zijde ſtaet het Wapen-huys / daer Wapen-
e ghereetſchap tot der oorloghen dienſtelijck in bewaert wordt. Aen de zuydt- huys.
de 't huys daer de jonge Koninck in woont/ eñ vaſt daer aen/ dat vanden Che- Wijcken.
te oft Gouverneur / met 's Koninckis peerde-ſtal/ ende andere woningen. De
tadt is ghedeelt in verſcheyden deelen/ oft wijcken/ over elck van de welcke een
delman geſtelt is/ om de ſelve te bewaren/ in tijdt van oorloge/ brant/ ofte an-
cſins. Elcke wijcke heeft ſijn beſteck ende of-ſluytſel vanden anderen verſchey- Alarm-
n/ oock ſijn eygen trommel ſoo groot als een wijn-ſtuck van drie pijpen: waer trom-
ſy met een Webers Boot-hamer (die daer aen is hanghende) ſlaen/ als ſy ee- mels.
ge onraedt inde Stadt vernemen/ oock 's morghens in den dageraet/ 's mid-
eghs/ ende 's avondts met den doncker. Sulcken trommel hanghter oock in
groote Meſquita. Als den aldergrootſten gheroert wordt/ 't welck niet en ge-
niet dan alſſer eenige tochten oft aenſlagen op handen zijn/ konnen ſy in korten
dt over de thien duyſent man by den anderen krijgen: overmits de ſelve trom-
el wonder verre gehoort wordt. Sy hebben oock ſeeckere Beckens van koper Bayard-
goten/ daer op ſy Bayaerden/ ende alle haer Muſijck ſpelen/ met alſulcken ac- Beckens.
ort ende ghelupt/ als de klocken hier te lande gheven op de thoorns. Deſe ghe-
uycken ſy oock als ſy van 's Koninghs weghe yet willen uytroepen. Op alle Wachte-
ecken van der ſtadt wort ſcherpe wacht gehouden/ ende 's avonts worden alle
de paſ-

de paſſagie Barckens op-geſlooten ende verlept/ſoo datter 's nachts niemand
doo2 de ſtadt en kan gaen. Op den Pacebam waken alle nachte voo2 't gevangen
huys 50 mannen / ende boven dien heeft elck Edelman 10 oft 12 mannen de
Huyſen. nachts voo2 ſijn huys wakende. De huyſen ſtaen meeſt onder de Cocos-Boo
men/daer de geheele ſtad vol van geplant is. Zijn al van ſtroo ende riet gemaekt
ruſtende op 4. 8. ofte 10. pilaren van hout/ ſeer fray geſneden: boven zijnſe m
palm-bladeren gedeckt/ ende onder/ om de koelte te ghenieten/ heel open: wan
het daer nimmermeer kout en is/ dan hebben wel go2dinen waer mede ſy de ſelv
Pack-huyſen. 's nachts rontom toe ſchuyven. Daer en zijn noch kamers/ noch ſolders bove
om yet op te leggen/ dan hebben alleenlijck een ſteenen pack-huys van een ſtag
hoogh/ ſonder venſters / ende met een ſtroyen dack overtrocken: hier in bewa
ren ſy alle hare goederen. Als het brant is ('twelcke dickmael geſchiet) overleg
gen ſy deſe pack-huyſen met dicke boomen/ ende daer op veel ſants geſtroyt / o
dat het niet doo2 en brande. De af-ſchutſelen van haere beneden-kamers of
vertrecken zijn paimeelé gemaeckt van dicke rieten (Bambus genoemt) die ſy kli
ven in platte latten/ ſo dat ſy ſeer lichtelijk ende met kleyne koſten hare huyſen o
Edellui- makē. In 't inkomen vande huyſen der Edellui- / ofte groote Heeren/ vintme
den. voo2 eerſt een vierkante plaetſe/die ſy Pacebam noemen/hier in wo2t de voo2ſchr
ven wacht ghehouden / ende oock audientie ofte gehoo2 verleent aen de ghene d
ſulcks verſoecken/onder een hutte met riet ofte Palm-bladeren gedeckt. In e
hoeckt van de ſelve plaetſe hebben ſy haer Meſquita, ofte Capelle/daer ſy haer g
bedt des middaeghs in doen / ende daer beneffens een water-Put / waer in
haer waſſchen. Dieper ingaende komt men aen een deure met een naeuw
gangh / die veel winckelen ende hoecken heeft / waer in veele van haere ſlave
woonen/ tot haerder beſcherminghe / ende om 's nachts niet overvallen te wo
den van haere vyanden / want ſy niemandt en vertrouwen / als die ſelve ni
Marck- trouw en zijn. De Stadt heeft drie groote plaetſen / op de welcke alle dagh
ken. marckt ghehouden wo2dt / ende van alles te koopen is / ghelijck wy naemae
Voo2- breeder verklaren ſullen. Buyten de ſtadt ſtaen rondomme veel huyſen/ als oo
ſteden. lancks de ſtrandt ofte zee-kant / welcke meeſt bewoont wo2den by vreemde N
tien/ als Malayen, Bengalen, Guzaraten, ende Abexinen. De Chineſen hebben e
plaetſe in aen de weſt-zijde / daer ſich de Po2tugeſen by-ghevoeght hebben / en
oock den onſen haere wooninghe beſcheyden was. Dit quartier is met een va
paliſſade om vanghen teghen 't landt / ende met een moras gheſterckt / alſ
dat het goedt te houden zijn ſoude: teghen de Stadt heeft het een groote afwat
ringe/ ende ſoo men daer putten met ſoet water graven konde / men ſouder lic
telijck ende met kleyne koſt een ſtercke veſtinghe opwerpen/ mits de muer van
Stadt teghen de ſelve plaetſe/ als oock lancx de ſtrant afwerpende / ende de ſte
ghevruyckende tot opmetſinge van de ſelve veſtinge. Ware wel te wenſchen d
die van onſer Natie hier in de voo2bate waren/eer de Po2tugeſen daer in verſie
want men ſulcks doende niet alleenlijck de Spetzerijen van Java bekomen ſoud
maer oock die van de Moculas, Amboyna, Banda, Timor, Solor, ende meer and
re quartieren.

Beſchrij- vinge van de goede- rē die tot Bantam ter merkt komen. Tot Bantam (ſoo gheſeydt is) wo2dt alle daghe op drie plaetſen merckt gehou
den: De eerſte ende grootſte plaetſe daer toe geſchickt / lept aen de ooſt-zijde va
de Stadt / alwaer des mo2ghens metten daghe ſich binden laten veel Koopliu
den van allerley Natien/ als Po2tugeſen/ Arabiers/ Turcken/ Chineſen/ Gu
lijnen/ Peguanen/ Malayen/ Bengalen/ Guzarateu / Malabaren/ Abexine
en

de van alle quartieren van Indien/ om haeren Koophandel te dryven/ welcke
iert tot den neghen uyren toe / ende dan vertreckt een yeghelyck daer 't hem be-
ft. Komende voor aen de merckt / daer de groote Meſquita ſtaet / met een pa-
ſade ofte ſaketſel afgheheymt/ ſoo vindt men daer ſitten ſommige vrouwen met
cken/ ende ſekere mate/ die ſy Gantan noemen / houdende ſeer ontrent drie pont
epers / Hollandts gewichte. Deſe koopen de boeren aldaer te merckt komen-
haren Peper af/ voor 8 oft 9 Caxas de mate/ ofte Gantan, in welcken handel
wonderlyck wel geoeffent zyn. Daer ſtaen oock Chineſen/ die noch looſer zyn/
ant ſiende de Landt-luyden komen/ gaen haer tegen/ ende vraghen wat ſy den
elen hoop loven/ by haer hebbende een gewicht als de vlaſch-koopers gebruyc-
n / ende een ſackken daer ſy de Peper in ſtorten. Binnen 't ſaecketſel komen-
/ vindt men over beyde zyden veel vrouwen/ die Betelle, Arecca, Water-meloe-
n/ ende Bananas te koop hebben: Volghen eenighe die koecken backen/ ende
warm verkoopen. Welcke gepaſſeert zynde/ komt men op de plaetſe daer men
n de rechter hant allerley wapenen verkoopt/ als metale Baſſen/ Criſſen, yſers
t ſpieſſen/ meſſen ende diergelycke: Hier mede ſtaen de mannen voor/ als oock
et wit ende geel Sandel-hout. Aen de ſlincker-hant verkoopt men Suycker /
onigh ende allerley Confituren. Daer beneffens is de Boon-merckt / daer
rkooptmen witte / zwarte/ roode/ geele/ groene ende grauwe boontgens met-
: maten/ tegen drie hondert Caxas de Gantan. Dan komt de Ajuyn ende Loock-
erckt/ daer men niet voor en kan/ ende hier voor wandelen de kooplupden / die
't gros allerley Lynwaet ende andere waere te koop hebben / ende gheldt op
aſſeu-

Gantan een mate van ontrent 3. pont Peepers.

Boon-merckt.

Ajuyn-merckt.

Manière van asseureren ofte verſekeren.

asſeurance oft verſekeringhe van de uytvarende Schepen doen / 't welck sy/ 't behouden repse is/ dobbel wederom krijghen/ maer 't Schip blijvende/ teſſe quijt zijn. Men heeft alhier aende rechter-handt de Hoender-merckt/ daer m oock Cabritos oft jonge Geytgens/ mitsgaders Eynden/ Duyven/ Papega ende andere voghels verkoopt. Hier scheydt sich de wegh in drien / een gae

Hoender-merckt.

nae de kramen der Chineſen/ een na de Groen/ ofte Warmoes-merckt/ ende nae de Vleesch-merckt. Gaende nae der Chineſen kramen / heeft men eerst de rechter-handt eenige Juweliers/ Coracones ende Arabiers van Natie/ die nige slechte Robijntjens te koop hebben/ oock Hyacinthe/ Spinellen/ Balays Granaten ende Robaysen. Aen de slincker-handt heeft men de Bengales e andere/ die met maelderije ende kramerije omme-gaen: Waer de Chineſen een ry kramen achter teghen aen staen/ te koop hebbende Stick-zijde van all Hande schoone koleuren/ Zijde ende Damaste Lakenen / Fluwelen/ Satijn Goutdraet/ Goude Lakenen/ Porceleynen/ ende voorts ontallicke frayighe hier te lang om verhalē/daer van twee straté over beyde zijdē vol staen. De tw de wegh gaende/heeft men de Bengales met hare Maeldery-kramen/aen de re

Lijnwaet merckt.

ter/ende de Lijnwaet-merckt van de mans aende slincker-zijde/waer aen vol de Lijnwaet-merckt vande ghehoude vrouwen/ binnen wiens ropen nieman op groote boete/ en magh in-gaen. Voorder heeft men aen beyde zijden de fr

Groen-merckt.

ofte Warmoes-merckt / daer men veelerhande kruyden ende fruyten verko by ons meestendeel onbekent. Dese merckt duert tot den eynde der plaetse t

Visch-merckt.

ende in 't wederkeeren naer huys toe komt men op de Visch-merckt: Van d voorts aen de slincker-hant heeft men de Vleesch-merckt/daer veel frape kra

Vleesch-merckt.

met Ossen/ Harten ende Buffels-vleesch te koop staen/ ende vervolgheus i

Specerij-merckt.

Specery-merckt/daer veel vrouwen sitten/hebbende hare kramen met allerh de kruyeniers waren versien/ als Peper/ Naghelen/ Noten/ Caneel/ Foelie/ Ooch verscheyden soo bekende als onbekende Vroogen / welcker sommighe hier na breeder beschrijven sullen. Daer na volght aen de rechter-handt de K

Krijs-merckt.

merckt/ Potte-merckt ende Sout-merckt: Aende slincker/ den Oly-merckt/

Oly-merckt.

de Cocos-merckt: Ēn so komt men weder langs synen eersten weg/ tot de pl so/ oft Beurse / daer de Kooplupden ende Scheeps-Heeren wandelen. D merckt ghedaen zijnde / soo begint de tweede merckt op den Pacebam, oft nincks plaetse/ daer allerley lijftocht gevent/ ende ook eenige Peper door de woonders verkorlyt wordt aen de Chineſen: Dese duert tot 's middaeghs t ende somtijdts ook wel den heelen dagh door. Na de middagh wordter een de merckt ghehouden/ in 't quartier van de Chineſen/ daer ook allerley lijfto verkocht wordt/ ende dit duert alsoo den eenen dagh voor/ den anderen na/ w in de Chineſen haer seer neerstigh geneeren.

Der Javanen religie.

De Javanen te landewaert in woonende zijn al-te-mael Heydenen / houde de Wet van Pythagoras, welcke is / dat sy vastelijck ghelooven / dat de mens sterbende / sijnen geest terstont in een ander lichaem vaert: Daeromme sy p niets en eten van 't gene dat leven ghehadt heeft/ ook geenrley ghedierte en d den/ maer lieber voeden/ ende soecken te doen voortsetten / ofte vermenighvul ghen. Aen de Zee-kant / ende sonderlinghe aende Noordt-kust / die best beh is/ zijn sy sommige Heydensch/ maer meestendeel Mahometist/ofte Turcr/w lic wet/men seght/datse maer eerst over 50 oft 60 jaer hebben aen-genomen en kennen maer vier Propheten/namelijck Moses, David, Iesus Christus, ende M kometh, wiens Alcoran sy neerstelijck onderhouden. Hebben haere kercken/

H

e tale Meſquitas genoemt/ daer niemandt in en gaet/ hy en hebbe ſich dan eerſt waſſchen met water. Haeren Godts-dienſt doen ſy met groote ſtillighedt/ moedelijck haer nae der Sonnen keerende/ ende tot verſchepden reysen op r aenſicht plat neder ter Aerden vallende/ waer-en-tuſſchen ſy seeckere Ge- en leſen/ als de Monicken. Haere Leeraers krijgense meest van Mecha, een adt in Arabien/ daer men houd dat Mahomets graf is. Sy houden twee Da- en in den Jaere/ waer van den grootſten begint op den 5. Ruſtuſti/ en duert daghen. Op den eerſten dagh van deſe Vaſten bewijſen de ſlaven alle Jaers e Meesters dusdanigen eerbiedinge/ tot een teken van gehoorſaemheydt: Sy pen die by de voeten/ ende ſtrijckenſe met beyde haer handen van daer op- erts tot aen de knijen toe/ dan brengenſe hare handen al ſtrijckende over haer hen aenſicht tot achter 't hooft/ ende ſlaenſe voorts van malkanderen. Ten de van de voorſz. vaſten houden ſy (by maniere van ſpreken) haer Paeſſchen/ nde in eenen ringh/ plat ter aerden/ als de Kleermakers/ ende t'ſamen etende haere ſlaven ende gantſch huys-geſin/ oudt en jongh. Teghen dat de nieu- Mane haer eerſt vertoonen ſal/ klimmen ſy boven op hare huysen/ oft senige men/ om die te ſien/ bedrijvende groote vreught ende blijſchap. Tot Bantam ſt yder man/ immers die yet vermagh/ ten minſten 3. ofte 4. ſommighe oock achte/ thiene/ ofte twaelf ghetroude vrouwen/ 't welck niemandt vreemt en et gheven/ dewijle Mahometh in ſijnen Alcoran de veelheydt der vrouwen toe- / ende binnen de ſelve Stadt wel thien vrouwe-luyden te vinden zijn teghen mans perſoon. Sy hebben/ behalven deſe echte/ oock noch veel by-wijven/ che als Staet-joffers zijn van de echte/ om/ als ſy uyt-gaen/ haeren ſleep ermeerderen. De by-wijven mogenſe vryelijck mede beſlapen/ ende 't voordt echte vrouwe groote eere gheſprocken die haren man ſulcx vrywilligh lijck toe- : De kinderen van de by-wijven komende/ al-hoewel hare moeders lyf-eyge- nde ghekochte Slavinnen zijn/ en moghen nochtans niet verkocht worden/ er worden der echter vrouwe geboren/ gelijck Iſmael Sara dede/ doch de ſtief- eders brengenſe dickmaels met vergif oft anders om 't leven. De jonge kin- tens loopen heel naeckt/ dan dat ſy/ ende ſonderlinge de meyſkens/ een gouden zilveren ſchildeken voor de ſchamelheydt dragen/ ende aen armen ende beenen goude oft zilvere ringhen verciert zijn. Wanneerſe tot haer 13. oft uytter- 14. jaren gekomen zijn/ worden d'ouders genootſaeckt haer upt te hylicken/ en ſpſe niet en willen laten tot ſchande komen: want de kinderen alſdan haer weten te helpen/ ghelijck de oneerlijcke dochters by ons luyden pleghen. De ſaecke dat ſy haere kinderen ſoo jongh upt hylicken is oock/ op dat ſy erfghe- nen mochten voeſen van haer ouders goet/ ende de Koningh daer upt houden/ nt het is te Bantam een recht ſoo een man komt te ſterven/ die kinderen achter / dat de Koningh komt/ ende neemt het wijf met de kinderen ende 't goedt e hem/ het ſelve ſijn eyghen/ ende de Moeder tot een ſlave maeckende: Om ſulcks te verhoeden/ worden de kinderen/ ſonderlinge van de rijcke/ te ſamen gheven tot haer 8. 9. oft 10 jaeren/ ende ſomtijdts noch jongher. De goe- n die de mannen van ſtate met hare huysvrouwen behylicken/ zijn ettelicke dert duyſent Caxas, met eenighe ſlaven/ ghelijck het ghebeurde/ doen de onſe e waeren/ dat de Sabandar ſijn tweede Sone beſtede aen een dochter van ſijn ntſchap/ met de welcke ten houweliche ghegeven werden 50. mans perſoo- / 50. vrouwe-luyden/ 40. jonghe dochters/ ende drie hondert duyſent Caxas, opende nae onſe reeckeninge omtrent 56. guldens. Op den feeſt ofte Bruyt-

Eerbiedinge die de ſlaven hare Heeren bewijſen.

Oeconomie ofte burgerlijcke huyshoudinge in 't ſtuck des Houwelijcks.

Kleedinghe ende uyt-gebinge van de kinderen.

Houwelijck goet.

Bruydt-lofsten. lofs-dach/zijn ſy met alle hare vrienden/ dienaers ende ſlaven fray toegemaeckt ende ſtaen ſoo in Bruyts als in Bruydegoms woonighe/ veel ſpieſſen over eyn met witte ende roode Catoene quaſten daer aenhanghende/ als hier de vaentjen aen de Ruyters lancien: Men maeckter oock groot ghedonder van ſchieten m kamers van Baſſen / want ſy met roers qualijck weten om te gaen. Nae d middagh brenght men den Bruydegom een geſadelt peerdt / daer met hy heel Stadt door-rijdt ſpanceren tot tegen den avondt/ als wanneer hy weder keert ſijn Bruydt / daer terwijlen hy uyt-gheweeſt is / de ſlaven ghekomen zijn / d men hem ten houwelijcke ghegeven heeft/ elck met een gheſchenck/ waer ond de Bruydt-lofs-gift ſeer fray toe-ghemaeckt ende vertiert mede ghebracht Daer wordt dan een maeltijdt bereydt / op de welcke de ouders van Bruydt en Bruydegom mede te gaſte blijven: De ſelve vertreckende / worden de Bruyd gom ende Bruyd te ſamen onder een dack geleyd/ dat rondom met gordijnen b hangen is/ende gaen daer by malkanderen te bedde. De vrouwen van ſtate wo

Nauwe bewaringe van de vrouwen. den ſeer nauwe bewaert/ ende en moghen ſelfs haer eyghen Soonen in haere k mers niet komen. Sy gaen heel ſelden uyt/ ende wat mans perſoon dat haer da ontmoet/ al waer 't oock de Koningh ſelve/ die moet wijcken / ende ſich van ha afwenden/ oft anders wort hem groote ſchande ghesproocken. Soo oock eenig mans-perſoon/ al waer hy noch ſoo grooten meeſter / haer begeert te ſpreecken magh 't ſelve niet doen/ſonder oorlof van haren man. Teggen de gantſche nac ober Betelle en knauwen/ende hebben een Slavinne die haer ſtadich het gantſch lijf ober kraut. Inde kleedinghe kan men de arme van de rijcke qualijck onder

ſchep

epden/ want loopen alle met een katoenen oft zijden doeck om 't lijf/ tot boven bozſten/ende om de middelen toe gebonden met een anderen doeck: Gaen heel crevoets/ ende en hebben niet met allen op 't hooft/ als 't hayr recht op toe-ge-iden met een knoop: Dan op eenige hoogh-tijdt gaende hebbenſe een gouden ion om 't hooft/ met eenighe gouden oft zilveren ringhen om den armen. Sy ſeer puntigh over haer lijf/ ende waſſchen haer ten minſten vijf oft ſes mael een dagh: Jae ſullen niet eens haer ghevoegh ofte water maecken/ noch ee-he ghemeenſchap met hare mans hebben/ of ſy ſullen terſtont tot den hals toe t water loopen/ ende haer waſſchen/ oock zwemmen/ ſonder booz yemandt te omen. Daerom is oock het water dat booz Bantam vliet ſeer ongheſondt/ nt het loopter al in datter is/ ſoo wel pockighe als andere/ waer booz de onſe deel volcks verloozen hebben/ die ſulck water bzoncken. De Bzouwen zijn lup/ want weten den gantſchen dagh niet te doen dan leggen/ de arme ſlaven eten al het werck doen: De Mans ſitten den heelen dagh op een matjen/ en nuwen Betelle, hebbende 10. oft 20. bzouwen rontom haer. Telckens als ſy r water maecken/ iſſer terſtont een van de bzouwen by/ die haer de manlijck-t waſcht/ſtrijckt/ ende ſtreelt/ ſo langh ende veel als 't hun luſt. De Gouber-r oft Chepate was op dit ſtrijcken ende ſtreelen ſoo verleckert/ datter 't recht/ booz handen was/ dickmaels om uytgeſtelt werdt/ als den onſen ghenoegh ſeydt wert/ van de gene die ſulcks wel wiſten. Alſoo ſitten dan de Mans den eelen dagh booz en ſpeelen met de Wijven/ hebbende te met haer Slavinnen/ op Inſtrumenten ſpeelen/ by nae als de Hacke-bozden by ons zijn. Sy heb-oock groote beckens daer ſy op kloppen/ ende weten ſoo een melodie te maec-/ daer de Bzouwen naer danſen/ niet ſeer ſpzingende oft cabziolerende/ maer zgaens om-dzaeyende met het lijf/ ſchouderen ende armen. Deſe danſerije bzuycken ſy meeſt des nachts/ ſoo datter als dan een groot gheraes is van kens ende andere Inſtrumenten/ 't welck de Man vaſt ſit aen en ſiet/ ende ie Bzouwe doet haer beſte om in ſijn gratie te ſtaen/ ende een beurt te krij-

Bzouwen kleedinge.

Puntigheyd over haer lijf.

Luyigheydt ſoo van bzouwen/ als mannen/ ende hoe ſy den tijt doozbzen-gen.

Spelen op Inſtrumenten.

Bzouwen danſen.

Tot Bantam houden de Magiſtraten hare vergaderinghe/ particuliere oft be-dere ſaken aengaende/ in 't openbaer op den Pacebam, des daegs als de meeſte e der Sonnen over is/ al waer yeder een komen magh die wil. Die daer ee-recht heeft/ moet ſelfs in perſoone verſchijnen/ ende ſijn ſake verantwoozden/ dat Pzocureurs ende Advocaten aldaer gheen gelt verdienen/ ende de pzoceſ-ſoo langhe niet en dueren als hier te lande. De miſdadige/ die ter doodt ver-en zijn/ wozden aen een pael gheſet/ ende met een Cris ofte Poenjaert dooz-cken. Die bzemdelinghen/ eenighe manſlagh ofte nederlaghe begaen heb-de/ hebben aldaer dit voozdeel: namelijck/ datſe den neder-gelcyden met gelt ghen ſoenen/ 't welck den Heer dan in handen krijght. Dit gheſchiedt om elve bzemdelinghen niet te verjaghen/ ende is by den onſen daer weſende dooz arentheydt ſoo bevonden: Maer de inboozlinghen des Landts en wozdt lis niet toe-ghelaten. De ghemeyne Landt-ſaecken wozden 's nachts by de aneſchijn ghereſolveert oft beſlooten/ onder een grooten bzeeden Boom daer verozdineert/ende zijn wel over de 500. perſoonen ſterck/ al eerder eenigh jt van Stadts weghen ghevozdert kan wozden. Alſoo blijven ſy inden raedt ende tot dat de Mane onder gaen wil: Als dan ſcheyden ſy/ ende yeghelijck t na ſijn huys/ alwaer ſy blijven ſlapen/ oft haer met yemant van hare Bzou-n ofte by-Wijven vermaken/ dat de Cock gaer is. Nae den eten gheven ſy in

Rechtſpleginge in civile ende criminele ſaeken.

In ghemeyne Lants ſaecken.

hare Hupſen ghehoor aen den genen die eenighe ſaecken in den raet ofte vergad
ringe (die den aenſtaenden nacht ſal gehouden worden) voorgedragen willen he
ben. Weder by een komende/ſitten ſy neder ter aerden/ende in't midden van tw
ofte vier van de principaelſte/ die op een ry ſitten/ is de Koningh oft Gouverne
gheſeten/ welcke de ſaecke den anderen voordraeght / ende raet verſoeckt/ hoe e
Krijghs-raedt. de wat men daer in doen ſal: beginnende van de grootſte Heeren af / tot de mi
ſte toe. Alſſer van Krijghs-ſaecken ghehandelt wordt / ſoo ontbiedt men alle
Overſte Heeren/ oft (om beter te ſpreecken) Capiteynen/ welcke 300. zijn in gh
tale/ ende ſoo daer eenigen aenſlagh wordt voorgenomen / ſoo ſtelt men over el
Ordonnantie op den brant deel van 't gemeyne volck een van deſe 300. den welcken alle d'ander onderdani
heydt bewijſen. Wanneerder brant in de Stadt is ('t welck al dickmaels te do
is) ſoo zijn de Vrouwen ghehouden dien te ſliſſen / ende dat ſonder de hulpe d
Mannen/ die terwijlen alle te ſamen in haer geweer ſtaen / om plonderinge en
dieverije te verhinderen.

Hoe de groote meeſters te Hove gaen. Als ymant van de principale (die ſy Capiteyns noemen) naer den Pacebam t
's Koninghs Hoff gaet met ſijnen ſtaet: ſoo laet hy een ſpieſſe of twee / ende ee
zwaert/ met een roode oft zwarte fluwele ſcheede/ voor hem dragen: Voor wie
nu ſulcken ſpieſſe gedragen wort/ dien en derft niemant van den gemeynen Ma
ofte Slavinnen recht in 't ghemoet gaen: maer moeten van verre ter zijden a
gaen/ende op haer hielen hupcken/tot dat de groote Meeſter voor-by is. Sy zij
ſeer hoovaerdigh ende gaen met grooter pracht / draghende ſeeckere doecken m
goutdraet doortogen/ ende een Tulbandt op 't hooft van Bengalen Lijnwaet, ſo
ſij

jn als Camerÿer doeck ofte Lampers. De ſommighe dragen een Mantelken
ıet mouwen van zwart of root fluweel/ ofte laken. Haren Poenjaert ofte Cris
eeckt voor oft achter in haren riem / daer ſy haer ſeer op vertrouwen. Achter
n volghen haere dienaers / d'een met het Betel-kistjen/ d'ander met de water-
ıt/ de derde met een Quiraſol ofte Sonne-weerder / die hy over des Meesters
oft draeght/ ende ſoo vaſt voort. Sy gaen alle barvoets / 't waer oock groote
hande/ ſoo daer yemant met ſchoenen ginge / doch in huys draghen ſy wel eeni-
van root leer/die in China, Malacca, ofte Achem gemaeckt worden/als oock de
uiraſoles.

Grooten Heer ten Hof gaende.

De Javanen zÿn een hartneckigh / ontrou/ boos ende moordadigh Volck/ die/
s ſy de overhandt hebben / niemandt en ſpaeren. Als 't ghebeurt datter twee
chten / ende d'een den anderen neder leyt / ſoo ſal de overghebleevene / we-
nde dat hy ſterven moet / al doodt-ſteecken waer hy by oft aen kan / jae ſelfs
Kinderkens aen der Moeders borſten / tot dat hy met macht / menighte
n Volck overvallen wordt/ ende in handen van den Gherechte komt / maer
orden meeſt in de furie doodt-gheſmeten / ende ſelden levendigh ghekreghen.
y zÿn ſoo behendigh in 't ſteelen / datſe alle andere Natien te boven gaen.
draeghen gheneenelÿck langh hayr / langhe naeghelen / ende haere tanden
jevÿlt. Zÿn bruyn van verwe / als de Braſilianen / ſterck ende wel gheſet
n lÿve / grof van leden / met platte aenſichten / breede verheven kaecken /
oote oogh-ſcheelen/ kleene ooghen / ende weynigh baerdts. Zÿn haere Obe-
ghevdt ſoo onderdanigh / dat ſy om de doodt niet laten en ſullen haer ghebodt

Aert ofte conditie der Javanen.

Een groot Heer van Bantam ten houe gaende

te vol-

te volbrenghen. Daer beneffens soo wraeck-gierigh / dat sy / van haeren by
andt ghequetst zijnde / teghen sijn ghewaer in loopen / om hem te dooden / en
de haer leet te wreecken / als de onse ghesien ende selve versocht hebben. Zij
dien volghende goede Soldaten / uyttermaten stout ende onversaeght / doch wa
ten met gheen gheschut oft roers omme te gaen / soo dat waer / souden niet on
Hare wapenen. dwinghen zijn. Hare wapenen zijn langhe spiessen met ghevlamde ysers / Poen
jarden (die sy Crissen noemen) Sabels ende Kortelassen. Haere schilden zijn va
hout ofte leer om een hoep ghespannen. Sy hebben oock Harnassen van yser
platen / met ringen aen malkanderen vast gemaeckt. De Crissen zijn seer schoo
ghewatert / even ofse ghemailleert waren / dese draghense dagelijcks op het lijf
ende soo haest als sy 5. oft 6. jaer out zijn / wordter hun een van den Koningh ge
Besoldinge. schoncken / die sy dan terstont moeten beginnen te draghen. Sy en trecken ghee
besoldinghe / dan in tijdt van oorloghe geeft men haer kleederen / wapenen / end
den kost / namelijck Rijs ende Visch. Zijn alle eyghen knechten / die ghepresst o
te op genaemt worden / des noot zijnde / oft alsser eenigen tocht op handen is / o
pemandt onversiens te overvallen / daer toe sy meest bequaem zijn / ende oock de
meesten rijckdom in Java, mede te bekomen is onder de Heeren / soo dat wie mee
duysdanighe slaven heeft / die wordt voor de rijckste ende machtighste ghehouden
Sy zijn selden ledigh / altijdt wat onder handen hebbende / ende met namen hou
ten scheeden maeckende tot haere poenjaerden / (die sy seer behendighlijck wete
upt te hollen van licht wit Sandel-hout) ofte hare wapenen schoon-maeckende
die ghemeynlijck met eenigh venijn bestreken ofte gesmedet zijn / oock soo scherp
ende klaer ghehouden / datmer mede snijden kan als met een schaermes. Sy e
durven oock / sonder geweer by haer te hebben / nacht noch dach rusten / maer leg
ghen 't 'snachts onder haer hooft / ende en lijden niet dat het yemant anders ae
taste / upt vreese van met haer eygen geweer overvallen te worden : Daer sy rijc
ende arm niet te goet toe en zijn / maer in alle verraderij so ervaren / dat den eene
Broeder hem niet en vertrout den anderen aen te spreken / sonder sijn Cris by hem
te hebben / ende in 't voorhuys drie oft vier Spiessen ende schilden. Hebben ooc
gemeynelijk eenige metalen Bassen in hare voor-plactsen / maer selden met amu
nitie daer by. Gebruycken voorts sekere spatten / daer sy venijnige pijltjens up
blasen / die aen 't eynde twee kerfkens hebben / op dat de venijnige punt / die va
visch-tant ghemaeckt is / afbreecken soude / ende in des menschen lijf verbuyle
waer door 't selve dickmaels soo besmet ende soo ontsteecken wort / datter de ghe
quetste niet lange nae en leven : Doch de onse tot negen toe / daer mede ghewon
zijnde / en hebben niet meer letsel gehadt / dat oft enckel riet geweest hadde / wae
rin de Javanen (die de smerte voor doodelijck houden) seer verwondert waeren
Dat sy met Roers niet en weten om te gaen / is ghebleecken / want seecker Ja
vaen by den onsen onderwesen zijnde / hoe hy een Roer souden moeten laden / end
aenleggen / is met een musket (dat sy van den onsen genomen hadden) upt schie
ten ghegaen / ende hem een wilden Os (dieder vele zijn) ontmoetende / heeft dae
op aen-ghelevdt / ende den Os wel doorschoten / maer in sulcker voeghen / dat hy
soo wel als den Os ter aerden viel / hebbende twee kiesen verloozen ende 't on
derste been van den mondt in stucken / derhalven hy oock niet meer en wilde up
schieten gaen.

Van de voere ontrent Bantam woonende. Achter de Stadt Bantam ende de kuste van Sunda, aen de voet van den bergh
die men Gonon Belar noemt / daer de Peper wast / woont een seer goet volck / die t
boven aenden bergh van Passaruan (gelegen aen 't Oost-eynde van Java) haer wo
ninge

inge hadden: Maer ſeer verdruckt wordende van den Koningh aldaer/zijn met
inſent van den Koningh van Bantam, onder ſeeckere voorwaerden/ onlanx al-
aer metter woone gekomen/ ende hebbender een Stad gebouwt/ genaemt Sura,
aer ſich hunnen Koningh houd/ ende d'andere hebben ſich hier ende daer in veel
dorpen verdeelt. Deſe leven ſeer vreedſamelijck/haer met land-bouwinge gene-
ende. Sy en eten niet dat leven gehadt heeft; daer inde wet van Pythagores en-
e 't leven van de Bramenis volghende; van deſe opinie plachten alle de Jauwen
e weſen/ eer dat Mahomets Alcoran aldaer geleert wert/ ende noch begeven ſich
agelijck vele Jauwen daer toe. Zijn oock ſeer ſober/ende en houwelijcken nim-
iermeer/ gekleedt gaende met wit papier van baſt van boomen gemaeckt/ waer
an ſy een ſtuck om 't hooft winden/ ende een grooten doeck om 't lijf/'t welck al-
haer kleedinge is/ levende een recht Philoſophiſch leven: brengen tot Bantam
en Peper ende andere vruchten te koop.

Daer zijn oock Boulupden in Java, die 't landt van den Koningh ende andere
eeren hueren/ daer voor betalende (naer dat ſy onderlinghe verdragen zijn) een
artije Rijs/ ofte Caxas: De huere upt ende voldaen zijnde/ moghen vrylijck op
n ander gaen wonen/ ende worden gemeynlijck genaemt Captivas del Rey.

Daer-en-boven hebben de Edellupden rijcke Borgers/ ende Kooplupden ha- Conditie van de werk-ſla-vē in Ja-va.
hoeven ende landen buyten de Stadt/daer ſy hare ſlaven toe hebben/ die het al-
s bearbeyden/ ende brenghen haere Heeren allerley vruchten/ als Peper/ Rijs/
ocos, ende oock Hoenderen/ Gepten/ oft diergelijcke in de Stadt. Oft hueren
ock ſelve wel de landen/ betalende/ by exempel/ voor elcken Cocos-boom 1500.
fte 2000 Caxas. Sy mogē dan toeſien aen deſelve niet te verlieſen/want de mee-
er moet in allen gevalle betaelt zijn: Daerom ſy oock dickmaels in dagh-huer
pt wercken gaen/ winnende in 't ghemeyn 800. Caxas daeghs in den koſt/ ofte
000. ſonder den koſt. Andere/die hare Heeren dienen/hebben koſt eñ kleederen/
nder meer. Daer zijnder oock die 6 dagen wercken voor hare meeſters/ eñ dan
ederom 6. dagen voor haer ſelven/ ende haer huyſgeſin/ 't zy dan met viſſchen/
ndt-bouwen/ oft eenigh hantwerck waer in ſy getrou moeten weſen/ want be-
onden worden ſeers gedaen te hebben/ worden verkocht/oft in een block ge-
oten/ ende meer andere kleynigheydt aen-gedaen: De vrouwen van gelijck/ ſit-
n eenige op den Baſar merckt/ ende verkoopen allerley waren/ om eenigh geldt
ver te winnen/ ende hare Meeſters een ſekere ſomme daeghs te geven. Andere
even ende ſpinnen/ alſo dat ſy alle beſigh zijn haer ende haren Heeren de koſt te
innen. Als ſy eenige ſlaven verkoopen willen/ leydenſe die van 't een huys tot
et andere/ ende dieder meeſt om biedt/ is de naeſte/ gelden gemeynlijck vijf Far-
os oft negen guldens/ het ſtuck. De kinderen die van ſulcke ſlaven komen/ wor-
en den Heere eygen/ ende mogender mede doen wat ſy willen/ doch niet dooden/
en zy dan met conſent van den Koningh oft Gouverneur.

De Javaenſche oft in-geboorne Kooplupden tot Bantam zijn ſeer arghliſtigh/ Javaen-ſche koop-lupdē en-de haren handel.
hevenyſt/ ende ongetrouwe teghen alle vreemdelingen/ doch tegen elck anderen
eeſen ſy ſulcks te doen. Verbalſchen den Peper veeltijdts met zwart ſant ende
leyne ſteentjens daer onder te menghen/ om aen de wichte te winnen. Haere
andelinghe drijven ſy op alle de omleggende Eylanden/ halende ende bren-
hende verſcheyden goederen. Als van 't Eylandt Macaſſer ende Sombaya bren-
en ſy Rijs/ in Malays Bras genaemt/ welcke ſy aldaer koopen om een Sata de
Caxas het Gantan, ofte mate van drie pont Hollantſch/ ende wederom uptventen/
e twee/ oft drie Gantans, na den tijdt is/ voor dupſent Caxas, dat is drie ſtuyvers

ende een blanck Hollandtſche munte. Van Balambuam komen veel Indiaenſche Noten/ofte Cocos, die men aldaer koopt het 100 om 1000. Caxas, ende tot Bantam verkooptmen de acht voor een Sata ofte 200. Caxas. Men brenght oock van daer veel Oly van Cocos in groote potten. Van Joartan, Gerrici, Pati, Iuama ende andere plaetſen daer omtrent brengt men ſchoon grof zout/ 'twelck men gemeynlijck koopt de 800. Gantans om 150000. Caxas, ende wort tot Bantam verkocht de drie Gantans voor een duyſendt Caxas. Vervoeren 't ſelve oock naer verſcheyden plaetſen in Sumatra, alwaer ſy 't vermangelen tegen Lacca, Peper/ Benjoin, Catoen/ Schelpen van Schild-padden/ende andere waren. Den Honigh/Was/ende Suyckier brenght men tot Bantam van Jaccatra, Jappara, Cranaon, Timor, Palimbaon, en meer andere plaetſen. Daer komt oock menighte van gedrooghde viſch van Cravaon ende Bandermachen. Yſer brenght men in menigte van Crimata, gelegen aen 't zuyd-weſt-eynde van 't Eylant Borneo. Spiegel-harſt ofte Arpuys van Banica, 't welck een hoogh Eylant is/ ende ſijn Hooft-ſtadt heeft van den ſelven name. Tin ende Loot komter van Pera ende Guſelan aende kuſte van Malaca by Cuda. Catoen/ende kleederen daer van gemaeckt/uyt Bali, Cambaya, en andere daer omtrent gelegene quartieren. De Kooplupden die rijck zijn blijven gemeynlijck t'huys/maer alſſer eenige ſchepen af willen/ ſo geven ſy aen de gene die mede varen een ſomme gelts op dobbel weder/ meer ofte min / nae dat de reyſen langh vallen/ waer van ſy een obligatie maken / ende ſoo de reyſe voorſpoedelijck volbracht wort/ ſoo wort oock den uytgever betaelt/ ofte moet den ontfanger/ by gebreecke van betalinge/ ſijn vrouw ende kinderen tot een onder-pant geven / tot aller tijdt toe dat de ſchult voldaen is/ ten ware het ſchip verongeluckte / want dan verlieſt de Schuld-heere ſijn uytgeleyde pemingen. Deſe ſchriften/als oock alle andere/ worden geſchreven op bladeren van een boom met ſeker ſtilet oft yſeren priem/ geſchreven zijnde rollen de bladeren op/ of ſoo 't boecken zijn/ leggenſe tuſſchen twee berders/ met touckens te ſamen gebonden/ ſeer aerdigh ende frap. Sy ſchrijven oock op Chinees Pampier van allerley verwe/ 't welck ſeer fijn en de ſuyver is; Hebben geenen druck/ maer zijn frap ter pennen/ ende ſchrijven oordentlijck. Haere letteren/ oft om beter te ſeggen/ tekenen zijn 20. in getale / daer ſy alle hare ſprake met uytdrucken. Sy gebruycken oock de Malayſche tale ende characteren/ 't welck een ſeer bequame ſprake is/ ende licht om leeren : Dieſe ſpreken kan/ wort niet alleen door gantſch Indien / maer oock in alle de Eylanden verſtaen. Hier-en-boven hebbenſe oock noch ſcholen / daer de Arabiſche tale geleert wort/ welcke daer mede veel in gebruyck is.

Javaenſche obligatien.

Maniere van ſchrijven.

Van de uytlandtſche kooplupde tot Bantam. Perſianen. Arabiers ende Peguanen. Malapos ende Quillines Guzarates.

De Perſianen/ die ſy in Java Coracones noemen/generen haer gemeynlijck met ſteenen ende medicijnen; Zijn frape / verſtandighe/ ende minſame Kooplupden/ daer goedt met te handelen is/ oock den vremden man ſeer toe-ghedaen/ ende alle andere Natien aldaer handelende in beleefthept te boven gaende. De Arabiers ende Peguanen drijven hare handelinge meeſt te water/ halende ende brengende de Koopmanſchappen van d'een Stadt in d'ander/ ende veel Chineſche waeren opkoopende/ waer teghen ſy die van de andere omleggende Eylanden manghelen. De Malavos ende Quillines zijn Kooplupden die geldt op intreſt ende bomerij uytgheven. De Guzarates, overmidts ſy arm zijn/ worden meeſt tot bootſgeſellen ghebruyckt/ ende zijn de gene die 't gelt op bomerij nemen/ daer ſy dickmael van een/ twee ofte drie maecken. Alle deſe Natien gaen ghekleedt in Catoenen Lijnwaet/ met Tulbanden om 't hooft / ſoo men in de naeſt-volghende plaetſen ſien magh. Als ſy tot Bantam komen / ſoo koopen ſy yder een vrou-perſoon / daer

ſy van

van gedient zijn by nachte ende by dage/ende willende weder naer huys repſen/
erkoopen de ſelve wederomme/doch ſoo ſy kinderen daer by hebben/die nemenſe
ede/ ende laten de moeders dan vry blijven/die dan vrypelijck met een ander mo=
en trouwen.

De Chineſen woonen tot Bantam (ſo geſeyt is) op een quartier alleene/dat met
n ſterck ſtaketſel ombanghen/ ende met een mozas verſterckt is/ alwaer ſy wel
e frayſte huyſen hebben/ dieder in de Stadt ſouden moghen weſen. Is een ſeer
ijverich volck in alle hare handelinghe/ neerſtigh om geldt te winnen/ ende daer by
oede tafel houdende. Mozden in Java vooz groote woecheraers gehouden/ eben
ls de Joden in Pozrugael ende andere Landtſchappen van Europa. Dit zijn
e luyden die in Java den Peper op koopen/ gaende te landewaert in op de Doz=
en met haer ghewichte inde handt/ waer mede ſy eerſt weghen hoe veel datter
ude mogen weſen/ ende dan bieden/ na haer duncht dat de luyden gelt van doen
ebben/ vergaderende alſoo den Peper / tegen dat de Chineſche Schepen aenko=
nen/ den welcken ſy die dan verkoopen de twee ſacken vooz een Cati, oft 100000
axas, daer ſy wel 8 ofte meer ſacken vooz gekocht hebben. Deſe ſchepen komen
erlijck in Januario/ acht oft tien ſterck zijnde/ tot Bantam, ende laden elck on=
ent 25 laſten: Sy brengen 't gelt dat tot Bantam, heel Java, ende de omleggende
kplanden dooz/ ſijnen gangh heeft/ ende in Malayſche tale Cas, in Java Pitis ge=
oemt wozt/ zijnde minder dan een dupt/ ende van ſeer quaden alloye/ als gego=
en van loodt/ met ſchuym van koper daer onder ghemenght/ ende derhalven ſoo
hoſch/ dat als men een buſſel of ſnoer daer van laet vallen/ ſoo vintmender 8.10
2 ende ſomwijlen oock wel meer ghebzoken. Dept menſe eenen nacht in 't zout
ater/ ſy kleven ſoo vaſt aen malkanderen/ datter wel de helft van bzeeckt. Dit
elt wozt gegoten in China in een ſtadt Chincheo genaemt/ende is eerſt begonnen
n Java gebzacht te wozden in 't jaer 1590. ende dat upt oozſake hier naer volgen=
e. De Koningh Wontay van China, ſiende dat de Caxas, over 20 jaren by ſijn
oozſaet den Koningh Huyjen gemunt/dooz hare groote menighte alle de omleg=
ende Eylanden verbulden/ ende dat ſijne onderſaten die niet wel en konden ver=
ieren/ovèrmits ſy in China ſelve geen gang en hebbē/maer alle dingē aldaer niet
ooz eenige munte/ maer alleen vooz kleyne ſtuckkens Silver gekocht ende ver=
ocht wozden/ 't welck tegen Conduri (dat kleyne roode boontjens zijn/ hebbende
en zwarte placke op d'een zijde) gedwongen wozt/ heeft dit ſnoode geldeken ge=
nventeert/op dat het ſo veel te eer ſoude bzeken eñ vergaen/ dit niet genoegh zijn=
e/ heeft ſijn naſaet de Koningh Hammion, (ter tijdt doe de onſe daer waeren re=
neerende)de ſelve Caxas noch ſlimmer/ende in ſulcker voegen gemaeckt/als hier
ozen geſeydt is. Sy wozden aen ſtroye ſnoeren by den anderen geregen/ (want
ebben een vierkant gat in't midden)met 200 teſſens/'twelck ſy een Sata noemen/
nde bedzaeght onſer munte een blancke. Vijf van deſe Satas aen malkanderen
ebonden maken een duyſent Caxas, 't welck ſy Sapocou noemen. De onſe koch=
en twaelf oft dertien duyſent van deſe penningen om een Reael van achten. Van
e eerſte Caxas ſiet mender nu ſeer luttel/ovèrmits ſy meeſt alle geconſumeert zijn/
nde in Java geen gang en hebben. Doen deſe nieuwe eerſt upt quamen/kochtmen
m de thien duyſent/ ſes ſacken Pepers/ daer mender nu/ als de Chineſche ſche=
en aenghekomen zijn / maer twee/ ende ſelden derde-halve ſacken koopt vooz
ondert duyſent. Sy brengben oock Pozceleynen ſoo fijne als grove/ ende koopt
ien ten tijde haerder aenkomſte/ om duyſent Caxas, vijf ofte ſes Schotelen van
eyde ſoozten/ maer daer bupten/ niet meer als twee/ ofte ſelden drie. Bzenghen

Van de Chineſen tot Bantam woonende/ende haren handel aldaer.

Caxas/ wat het vooz gelt zy/ ende waer van gemaeckt.

oock seer schoone stick-zijde van velerhande coleuren / als mede stucxkens zijd van 14. oft 15. ellen/ ende veel andere waren. Koopende daer-en-teghen/ beha ven den Peper/ alle de Lacca op/die van der Stadt Tolonbaon (daer sy overvlo delijck valt) gebracht worst/oock den Anil die tot Anier in potten gemaeckt wor Sandel-hout/ Noten-muscaten/ Nagelen/ Schelpen van Schild-padden/daer in China fraye kofferkens van maken/ende Oliphants tanden/ daer sy fraye sto len af maken/ welcke sy hooger waerderen als Silver/ want daer hunne Mando rins ofte Vicerorys in gedragen worden. Branden te Bantam oock veel wijnen va Cocos, waer mede sy haer sonderlinghe weten te behelpen. Die by den onsen a daer zijn gesien worden/ waren leelijck van wesen / hebbende groote ooghen/ ee gespannen bel/ ende voorhooft/ ende zwart langh hayr / seer als de vrouwen hi te lande/ soo dat men de ghene die geen baert en hebben/ qualijck uyt een vrouw kan onderscheyden/ want binden 't hayr recht boven 't hooft als een wronghe samen/ daer over sy dan een fijn netgen van peerts-hayr trecken/'t welck soo va gespannen staet/ datter de lijcktekens van blijven staen in haer voor-hooft ; Hel ben maer twintigh oft dertigh/ oft inniners seer weynigh hayren om den mond in plaetse van een baert / soo dat het staet gelijck een mensch die sijn hayr uyt-ge vallen is. Van hare religie/ huyshoudinghe/ zeden / ende andere eygenschappe sal te sijner plaetse breeder gesproken worden.

Der Chinesen gestaltenisse

De Portugesen (als yeder wel bekent is) hebben over de 120. jaren in Indie ghehandelt/ derhalven sy op alle plaetsen / daer profijt te halen is/ hare sterckte hebben/meest gelegen bewesten de Straet van Malacca, want inde Eylanden be oosten de selve/ noch in China ofte Japon en hebben sy gheen vastighept/ maer zij geheel Indien door verstroyt/ ende dryven haren handel van d'een plaetse op d'an der met Fusten/ om der lichtigheydts wille. Tot Bantam woonen sy buyten/ b de Chinesen, want geene van dese twee Natien en mogen binnen der Stadt woo nen. Haren handel is aldaer op te koopen alle de Nagelen/ Noten/ Macis/ San del-hout/ Cubebe/ langen Peper/ende andere drooghen/die men in de Oost-Indi sche Eylanden vindt/ ende by hun gemangelt worden tegen lijnwaet ende ander koopmanschappen/ hun van haere Meesters/ die tot Mallacca woonen/ tot die eynde gesonden/ want sy meest alle Facteurs zijn van den Capiteyn aldaer/ va den Aertz-bisschop van Goa, ende meer andere. Sy en hebben tot Bantam not Kercke noch Kluyse / maer wel te Panarucan, daer veel zwarte Christenen zijn Gaen gekleedt met een paer lange Indiaensche borens/ gelijck men gemeynlijc in Persien draeght/ maer heel barrevoets/ altoos eenige Slaven achter haer heb bende/ die hun een Quitasol ofte Sonneweerder over 't hooft houden.

Van de Portugesen tot Bantam ende in de Eylanden daer ontrent haren handel drijvende.

Sy hebben te Bantam eenighe Fusten/ ende groote Galeyen/ doch konnen dae qualijck mede omme gaen / ende staen dickmaels geheel van malkanderen ghe spleten/ al-hoewel nochtants onder een groot dack bewaert. Dese gebruycken sy onder andere / als sy eenighen grooten tocht willen doen/ ofte d'een of d'ande plaetse beleggen / gelijck sy vijf maenden eer de onse daer quamen/ omtrent twe hondert zeylen reet hadden/ maer worden langhsaem toe-gerust. Haere Galeot ten hebben seer het fatsoen van onse Galeyen / behalven dat sy een gaelderij ach ter hebben/ ende dat de Slaven ofte Roeyers onder alleene sitten / wel vast ghe sloten/ ende boven haer op een verdeck de Soldaten / om te beter ende vryer te konnen strijden. Voor hebben sy vier Bassen/ende in alles twee Masten. Ha re Praos ofte Vytleggers dienen haer om onder de Eylanden te legghen waken offer geen Vrybuyters of onraet in Zee en is / als oock om eenighe goederen uyt te voe

Van de Fusten/ Galeottē ende andere schepen tot Bantam.

voeren/ ſonder tol te betalen. Deſe hebben een verdeck/ huys-gewijſe/ gheljck
ck hare Speelbarcken doen/alſoo dat niemant achter en kan geraken/ of moet
oz dit verdeck. Sy voeren een groote Maſt/ met een groote Beſaen/die onder
de boven een langh riet heeft: 't Seyl is van gras ofte krupt te ſamen gewe-
n/ oft ook van bladeren van boomen. Vozen hebben ſy ſes man ſittende/ die
es noot zijnde) roeyen/ende twee achter die ſtueren/want ſy twee roers hebben/
n elcke zijde een/ende een riet in't midden/dat achter onder aen't ſchip met tou-
en vaſt is; Duſdanige roers hebben ook alle hare ſchepen eñ Joncken. Welc-
vooz upt hebben een Boeghſpziet/ ende ſommige een Focke-maſt daer by/ met
n groote Maſt ende Beſane/ ende van vozen ter achter een overdeck/ als een
ys/ waer onder ſy ſitten/bewaert tegen de hitte der Sonnen regen/ende dauw.
Ihier hebben ſy een Capjupt/alleen vooz de Capiteyn of Schipper van de Jonc-
, eñ vozen geen Ka-ſeyl/dan de blinde. Onder iſt t'eenemael in ruymkens ver-
ylt/ daer ſy de goederen wel vaſt in ſtouwen. Men gaet aen beyde zijden in/ eñ
n die gaten hebben ſy haer vyer-ſteden. Gebzupken geen Zee-kaerten/want ſy
e niet en verſtaen/ ende hebben eerſt onlancx begoſt (dooz d'onderwijſinghe hun
den Poztugeſen gedaen) het Compas te gebzupcken. (Te vozen en kenden ſy
aer acht winden/ overmits datter 't gheheele jaer dooz maer twee principale en
apen/namelijck Ceylaon (ſo ſy die noemē) ofte noozt-weſt/welcke begint in Oc-
ber/ eñ duert tot uptgaende Maerte/ als wanneer de wateren daer met ſulcken
acht naer 't ooſten loopen/dat de onſe 11 dagen zeylden/ ſonder yet te vozderen
de ooſt-zuyd-ooſt/die ſy Timor noemen/welcke wayende/de wateren met even
o grooten kracht weſt-waert loopen: niemant en ſtuert aen 't roer dan de twee
uer-luyden/die ook altijt onder lant loopen/ende haren wegh ſo wel weten/dat
geen Zee-kaerten van doen hebben. Men maeckt vele van deſe Schepen tot
andermachen, een ſtad in 't Eylandt Borneo, daer menſer een al geladen met de
oopmanſchappen aldaer vallende/als Was/Kijs/gedzoogden viſch/ ende dier-
elijcke/om een geringe gelt koopen kan. De Cachurs ofte Fuſten maeckt men ſeer
ele in Laſſaon, een ſtadt in Java tuſſchen Charabaon ende Japara gelegen/ daer ſeer
et hout is om ſchepen te maken. De Ooſt-Indiſche Eylanden zijn ſeer ſcheep-
jck/ maer meeſt van kleyne ſcheepkens/ alſo dat de grootſte Joncke by den onſen
ſien boven de 20 laſt niet ladē en ſoude: doch die van China eñ Pegu komen zijn
ooter. Sy hebben voozts in Java een ſoozte van kleyne Jacht-ſchupten/ die ſoo
el voozt vliegen/ dat het te verwonderen is/ zijnde upt eenen Boom geholt/ vo-
n ſeer ſcherp/ende onder ront; derhalven ook/ op dat ſy niet om en ſouden kon-
en vallen/ op beyde zijden twee dicke kieten legghen/ omtrent een vaem van de
huyte/die vaſt gemaeckt zijn aen twee ſtocken; welcke dan voozen eñ achter aen
ſchupte wel vaſt gebonden zijn/ ſoo datter een ſo grooten zeyl op ſtaet / dat het
onder is/ dat de ſchupten dooz de kracht van den wint niet om en ſlaen; Doch
ware ſulcks ghebeurde / en ſouden geen noot hebben/ want ſy alle goet zwem-
ers zijn. Ter zee varende/nemen ſy altijt vzouwen mede/ſeer verwondert zijn-
e/ dat de onſe op ſoo lange een reyſe geen mede gebzacht en hadden/ ende daer o-
er eene aen voozt bzengende/die de onſe metten eerſten weder naer landt ſonden/
uer van hare vuyle bzuydt ſeer bedanckende.

Van de gedierte in Java, Oliphant Rhinoceros.

Onder de gedierten die ghebonden wozden in 't Eylandt Java, hebdy vooz eerſt
Oliphanten / welcke aldaer tam ghemaeckt ende dan verhuert wozden om
arbeyden. Den Rinoceros, een beeſt / datmen ſchzijft den Oliphant een groot
ant te weſen/ſeggen de Inwoonders/datmen in Java ook vint/ ende verkoch-
ten den

ten den onsen van de hoornen die eenen Rhinoceros voor op de neuse gestaen hai
den/ dese náer eenige schrijven zijn seer goet tegen allerley venijn/ als mede al w
aen de Rhinoceros is. Men vint voorts in Java veel Harten ende Hinden/die m
Harten ende Hinden. om de dickheyt vande Bosschagien/qualijck vangen kan/of moeten met den ro
re geschoten worden/ende dewijle de Javanen daer mede niet en weten om te gae
soo vermenighvuldigen sy in sulcken voegen/datmen te landewaert in gaende/d
met groote kudden ontmoetet. Van gelijcke zijnder de wilde Ossen/Buffels/en
Wilde Ossen/ Buffels/ eñ Swijnen. wilde Swijnen seer overvloedigh. Sy hebben ook tamme Ossen ende Buffel
daer sy de melck van ghenieten: als mede veel schoone Geyten ende Schape
In't wilde vintmen ook veel vreemde Meer-katten/ende Weseltjens/waer v
Meerkatten eñ Weseltjens. 't geboomte vol sit/ tot groot tijt verdrijf van de voorby gangers/ die sy met h
re drolligh bootsen vermaken. Daer vliegen in't wilde veel schoone Pauwe
(maer tamme en zijnder niet) als ook Papegayen/ende dupsentderley andere v
Wilde Pauwen Crocodilen. gelen. In de Rivieren houden haer veel Crocodilen/ die den menschе in't wat
zijnde/ durven aentasten/ ende daer mede te gronde schieten/ waer door men i
Rivieren met vreese passeert. De Chinesen vangen dese Crocodilen/ende make
Civetkatten. se tam ende vet/ seggende dat het een uytnemende leckere spijse is. In Java hee
men ook veel Civet-katten/die sy Castori noemen: doch weten den Muscus ni
wel te ghebruycken/ als men wel in Guinea doet/ daer hy witter/ schoonder/ en
Chameleoenen. supverder is. Op't Eylandt Madagascar vint men Chamelioenen in grooter m
nighte/ die wy den Leser onder de Javaensche ghedierten sullen vertoonen/ en
Salmander. in't kleyne Eylandt liggende in de Baya d'Anton Gil hebben de onse eenen Sa
mander op een Boom ghevonden/ zijnde twee spannen groot/ ende hebbende ee
scherpe mupl/ groote oogen/ een effenen langen rugge ende steert/ met vier groo
uytgespande scherpe klauwen/ een verbaerlijck dingh om aensien. Op't Eyla
Water-Egels. Sante Maria kochten sy van den Inwoonderen twee beestjens van de groote va
een Konijn/ hebbende een scherpe mupl/ ende knorrende als een Vercken; 't li
was vol scherpe naelden/ als de Egels hebben/ ende de voeten heel kort/ een se
vinnigh dier. De Inwoonders vingen dese in een sout-water/ 't welck tusschе
't voorsz. Eylandt/ ende een ander kleyn Eylandeken door-loopt. Aen de zuyd
west-zijde van Madagascar vintmen veel katjens die van de Tamarinden leven/ er
de sich op de selve boomen houden/zijnde langh van lijve/ende hebbende een schei
pe mupl/ korte voeten/ende een lange gespickelde steert. In Java hebben sy twe
Javaensche Hoenderen. derley soorten van Hoenderen/ d'eene als die hier te lande/ ende d'ander half Ca
coen half gemeyn Hoen/ 't welck een seltsaem dier is/ende soo vinnigh tegen ma
Hanenstrijdt. kanderen/ dat de Inwoonders dickmaels vliemen aen de spoorен van de Hane
binden/ ende die tegen malkanderen soo lange laten vechten/tot dat d'een of d'a
der doodt daer henen valt: waer dickmael groote weddinge om geschiet van e
Hoenderen zwart van vlees been/ende veeren. nige dupsent Caxas, ende gaet den eygenaer van den Hane die victorie gevochte
heeft/ met den dooden Hane naer huys toe goet cier maken. De onse hebben o
Java Hoenderen gevonden gantsch zwart so van vleesch ende been/ als van veere
ende goet van smake.

INWERP.

Naerder beschrijvinge van de Oliphanten. „ De Oliphanten vint men vele in Ethiopien/ofte Paep-Jans-lant/ achter
„ Eylandt Mossambique, alwaerse de Cafres ofte Swarten veeltijts doodt smijten
„ ende eten/ om de tanden aen de Portugesen te verkoopen. Men vintse ook doo
„ gheheel Indien/ ende sonderlinghe in Pegu, al waer mense met een groote me
nigh

ighte van volck/ ende tamme Oliphanten jaeght/ ende ſomtijts by dupſenden
effens omringt/ om een hondert/of ſo veel als men der van doen heeft te van-
en/ de reſte laet men wederom loopen. Deſe leereníe dan allenxkens met dzep-
ementen/ hongher/ doꝛſt/ ende diergelijcke pꝛactijcken ſoo langhe tot datſe de
ꝛake beginnen te verſtaen/ ende ſmerenſe dan met olie / waſſenſe/ ende doenſe
eel gemacx aen/ waer mede ſy haer ſo tam ende onderdanig maken/ als men-
hen/ ſoo dat haer niet meer en gebzeeckt als de ſpzake. De beſte ende verſtan-
ighſte van de werelt vint men in 't Eylant Ceylon, welcke daerom (ſo de In-
ianen vooꝛ ſeker vertellen) van alle andere Oliphanten ge-eert woꝛden. Wat
ÿpen/ baten/ packen/oft ſacken datter in Indien verhaelt ende verſteept woꝛ-
en/ 't geſchiet al met den Oliphant. Dieſe van doen heeft/overkomt met den
Meeſter van den pzijs/ende als dan gater de Meeſter op ſitten/ te weten boven
p den hals/ende ſteeckt hem de voeten onder de oozen/ hebbende een hake in de
andt/ waer mede hy hem ſteeckt op 't hooft / al waer ſÿn Teſticulen legghen
uſſchen beyde de oozen/welcke d'oozſaeck is/ datmen hem ſoo lichteliÿck dwin-
hen kan. Komende by 't vat ofte pack dat hy dzaghen ſal / bindt men 't ſelve
net een kooꝛde vaſt/ ſoo dat het in gewichte mach hanghen/ dan ſpzeeckt hem
e Meeſter toe/ ende hy neemt de kooꝛde met ſÿn ſnupt/ wintſe om ſÿn tanden/
eeckt het eynde in de mont ende dzaeght het ſoo al hanghende waer men 't be-
eert. Iſt in een ſchupt te ſetten / men bzenght dien aen den wal/ ende den O-
phant ſettet daer ſelver in/ ende haelt ſteenen met ſÿn ſnupt/ die hy onder 't
at lept / ende ſtooten als dan met ſÿn tanden aen/ om te ſien oft oock vaſt
ept. Haer eeten is Rijs / ende water ; ſy ſlapen al legghende/ ende buyghen
are linien ende andere leden/ als alle andere vier-voetighe beeſten. Des win-
ers als 't begint te regeeren/ woꝛden ſy tochtigh / ende gantſch dul ende raſen-
e/ ſoo datſe dan niet om dwinghen zÿn/ maer men ſluptſe tegen dien tÿdt buy-
en de Stadt pewers aen een dicken Boom / met een groote dicke yſere keten
en de benen/ al waer ſy onder den blauwen Hemel blijven tot dat haer de dul-
gheydt overgaet/ welcke duert van Apzil tot September. Over zÿnde/ woꝛ-
enſe weder ſoo tam / dat menſe onder den buyck mach dooꝛ kruppen / mits
heen quaedt doende/ maer dieſe miſdoet/ mach'er hem wel af wachten / want
ergeten het ongelijck niet dat hun ghedaen is / vooꝛ dat ſy 't gewzoocken heb-
en. In 't Eylant Ceylon ende Pegu voeren ſy alle hare oozlogen meeſt met O-
phanten/ die ſy zweerden aen de tanden binden / ende houte Caſteelen op den
ugge ſetten/ daer 5. oft 6. mannen in ſtaen/ om uyt te ſchieten met boghen oft
oers. Deſe groote Beeſten zÿn ſeer verbaert van een Kat ofte Muys / ende
ock van de Indiaenſche Mieren/miſſchien vzeeſende dat die haer ſouden mo-
en in de Snupt loopen. Als ſy by een komen om te genereren / ſtaet het man-
eken op een heubel/ ende 't wÿfken wat lager. Langs de wegen gaende/ kan
nenſe verre hooꝛen/al en ſiet menſe niet : ende dat dooꝛ het dzeunen van de boe-
n/ ende 't klappen van de oozen. Zÿn/ als 't pas geeft/ by naeſt ſoo ſnel in 't
oopen als een peert/ oock ſeer hovaerdigh ende eergierigh. Gedencken de wel-
aet haer gedaen/ ende zÿn daer vooꝛ danckbaer / altijdt de hoofden buygende/
t een teken van eerbiedinghe/ als ſy vooꝛ by de hÿpſen gaen / daer hun eenigh
oet geſchiet is.

Den Rhinoceros, by den Indianen Abada genoemt/vint men vele in Bengala, ende Patane, zÿn kleynder ende legher dan den Oliphant / hebbende een kozten ooꝛn op de neus/ achter dickachtigh/ eñ vozen wat ſcherper / doncker blauw/ ofte

Van de Rhinoceroten.

„ ofte witachtigh van verwe. Hebben een mupl als een Vercken/ende 't bel obe
„ 't lijf al gefronst/ 'twelcke staet als of het doorgaens behangen ware met schi
„ den. Als sy drincken willen / staender alle d'andere Dieren naer en wachten
„ Konnen ock niet drincken/of den hoorn moet heel onder water wesen/ om de
„ hy soo dicht aende mupl komt. Hare hoornen/ tanden/ klauwen/ vleesch/ bel
„ ende bloet/ ja tot hun dreck ende water toe worden by den Indianen seer hooc
„ gheacht/ ende tot belerley sieckten ghebruyckt. Dit mochten wel de Eenhoo
„ nen zijn / daer men by de oude schrijvers soo veel van leest / ende nochtans to
„ noch toe nergens gevonden heeft.

„ Dese dieren hebben d'oude gelooft dat sy de lucht ende wint waren lebende
„ Men vindtse in Indien bele/ eñ en doen niemandt quaet. Plinius seght/ dat d
Chame- „ Chameleon van gedaente den Leeu gelijck is/ maer niet grooter als een Haeg
leoenen. „ disse / syn leughte van 't hooft af tot het beginsel van de steert is seven oft ach
„ dwarse vingeren/ de hooghte des lichaems bykans vijf vingheren / de lenght
„ der beenen vierdehalve vinger/ het bel is gantsch rou ende vol knoopkens/ me
„ een scherp rugge-been. Haer verwe veranderen sy na de ghestalteni sse der din
„ ghen die ontrent haer zijn / anders zijnse van selfs bleef ofte zwartachtigh
„ Drayen de oogen seer snel om een end om/ ende hebben geen ooge-leden. Me
„ heeft by ervarentheyt bevonden/dat sy eenige kleyne vlies kens vangen/'twelck
„ haer voedsel moet wesen/ want hebben ock afgangh.

„ Wy moeten den leser ock in 't korte verhalen/dat men heel Indien eñ d'om
Indiaen- „ ligghende Eylanden door ongelooflijck veel Mieren vindt/ welcke soo schade
sche mie- „ lijck zijn/ dat wie 't niet by eygen ervaringe ghesien en heeft/ het selve qualijck
ren ende „ gelooven konnen soude. Want men mach geen dingh wat het ock zy van eet
schadelijk „ baer ware/ noch ock kleeren oft Lijwaet onbewaert laten / of 't en krielt ter
datse zijn. „ stont van de Mieren/ die in een oogenblick tijdts een heel broot uytgeholt heb
„ ben: Daerom maken de Indianen alle haere kisten ende thresoren/ daer sy d
„ voorsz. dingen in bewaren willen/ met vier voeten ofte pilaren/ settende onder
„ elcken voet een steenen ofte houten back vol waters / ende de kisten selve datse
„ nergens aen en raken/ ende van de want afstaen/ anders waer het stract al be
„ dorven van de Mieren watter in ware. Ja soo men een Paternoster tijts ver
„ toeft de backen/als sy uytgedroogt zijn/met water te vullen/ sy komen terston
„ so vol Mieren/ dat het krielt. Sommige gebruycken ock sulcke waterbacken
„ onder de stijlen van hare bed-steken/eñ tafelen/om vande mieren bevrijt te zijn
„ Somen daer eenige vogelkens begeert te bewaren/ datse vande mieren niet oc
„ gegeten en worden/men moetse sette op een stock oft knape daer toe gemaeckt,
„ met een back vol waters onder de voet/oft zijn terstont lijveloos/ja al hingense
„ inde lucht/de Mieren wetender by te komen/alsser maer een koordeken aen is.
„ Men vindter noch een anderen aert van Mieren/ die by na een vinger lang/en
Van seec- „ de root van verwe zijn: Dese loopen te velde eñ doen groote schade aende boo
kere boo- „ men ende kruyderen. Soo dat het schijnt een plage ende maledictie te wesen.
men ende In Java, ende andere plaetsen van Indien wast onder andere seeckeren boom,
planten in in Arabisch Fausel, in Malays Pinan, ende in Portugees Arrequero ghe-
Java/ eñ naemt / met wiens vruchten gheheel Indien door/ ende sonderlingh in de plaet-
eerst van sen daer hy niet en wast / grooten handel ghedreven wordt. Hy wast seer als
den Arre- de Palm ofte Cocos-boom/ doch is wat dunder/ ende heeft de bladeren smalder
quero. ende kleynder. Syne vrucht is den Dadel by naest gelijck/soo dat men 't seggen
soude als een aert of geslachte van wilde Dadelen te wesen. Is eerst in een cas-

se ofte

ofte bolſter beſloten / tot dat hy begint te bloeyen / gaet als dan open / ende rijp
wordende / vallen de ſchellen af / ſoo dat de vruchten aen eenen langen dicken tack
lijven hanghen. Zijn d'een grooter als d'andere / ende ſomtijdts aen d'een zijde
lat / aen d'ander verheven. Hebben ſonderlinghe geen ſmaeck / dan maecken de
mondt ſeer vochtigh ende bloedt-roodt / daer-en-tegen de tanden zwart / welcke
e Indianen oock vijlen / ende met ſeecker kruydt blinckende maken als yvoor.
Deſe vrucht eeten de Javanen ende andere Indianen met het bladt Bettele, daer ſy
at calcks van Oeſters ſchelpen ghebrandt by doen / doch ſoo weynigh / dat het
un gheen ſchade en kan doen in haere Lichamen. De Bettele waſt ghelijck de
Peper / Erten / ofte Hoppe / op-klimmende lancks de Arrequeros ofte andere
Boomen / want haeren ſtruyck ſeer kranck ende dun is / bladeren hebbende
en Eert-velde ſeer ghelijck / ofte (ſoo andere ſchrijven) als den Citroen-Boom /
och langher / ende aen 't eynde ſcherper / met eenighe lancks door-loopende
deren. Die te deghe rijp zijn / worden voor de beſte ghehouden / hoe-wel ſom-
nighe vrouwen de onrijpe kieſen / om dat die in 't kauwen meer gheluyts geven.
Men ſiet de Javanen ende andere Indianen / ſo mans / als vrouwen / heel ſelden /
f ſy knauwen altijdt van deſe Bettele ende Arrecca met kalck gemenght / ja ſelfs
ewijl ſy den Koningh / oft eenigh groot Meeſter toe-ſpreecken. Gaen ſy d'een
en anderen beſoecken / ſullen terſtont het Bettele kiſtjen in 't midden ſetten / ende
malkanderen daer van preſenteren: De groote Heeren ende Koninghen ſelve /
waer ſy oock gaen / ſtaen ofte ſitten: hebben altoos hare dienaers by hun met een
ilvere ketel / daer de Bettele met ſijn toe-behoren als een ofte meer Arreccas, met
en nijptanghe / om die te breken (want out ofte rijp zijnde / worden ſy hart) ende
en dooſ ken met ongheblu ſte kalck / in leyt; Wanneer eenigh Ambaſſadeur den
Koning komt aenſpreken / ſo leyt deſe daer-en-tuſſchen op 't bedde / ofte ſit plat ter
erden op een Tapijt / ende ſijn dienaer maeckt hem vaſt den Bettele toe / die hy al
aegh door ſit en kaut / ſpouwende het ſop ende 't overblijfſel in een ſilveren Bec-
en / 't welck daer beneffens hem ſtaet / ofte yemant van ſijne dienaers gehouden
wordt. De hooghſte eere die den Ambaſſadeur als dan kan gedaen worden / is /
at hem de Koningh noodight / ende proeven doet vande ſelve Betelle die hy eet.
In ſomma ſy zijn dit altemael ſo gewent / dat hun dunkt ſy en ſouden daer ſonder
iet konnen leven: Derhalven ſy niet alleen den gheheelen dagh / maer oock des
achts ſo dickmaels als ſy wacker worden / altijdt daer van knauwen / ſeggende
alcx te doen / om dat het de mage ſterckt / het tant-vleeſch vaſt maekt / eñ haer be-
oet van walgen ofte over-geven / 't welck ſy anders ſouden onderworpen zijn.
Is oock (ſeggen ſy) goet tegen een ſtinckenden aeſſem ende tegen 't ſcheurbuyck /
elijck men in der daet weynigh ofte geen Indianen vint / die met de ſelve gebreken
eſmet zijn / maer hebben (hoe out ſy oock zijn) hare tanden altoos onvermindert
nde geheel in 't hooft / ſonder eens te weten wat tantpijn te ſeggen zy. De vrou-
ien / wanneer ſy met hare mannen den echtelijcken plicht hanteren ſullen / knau-
en al voren van dit Bettele, eñ meynen / het verwecke tot dertelheyt. Men vint
et op alle hoecken van de ſtraten ende winckels te koop / als oock op alle wegen
oor den reyſenden man / ende is al toe-bereyt nae behooren / te weten ſo veel bla-
eren Bettele, een Arrecca, eñ wat kalcx / ſomtijts ook voor die 't begeert / wat Cate
aer by / 't welck een koecxken ofte bolleken is dat gemaeckt wort van ſeker hout
fte boom. Hier van nemen ſy eerſt een ſtuck Arrecca ende Cate, 't welck ſy ſo wat
nauwen / ende daer na een blad Bettele, waer ſy met den nagel vanden duym / die
daer toe langh ende ſcherp laten waſſen (niet in 't ronde als wy) de aderen uyt-
trecken /

Van 't kruydt Bettele.

Hoe de Koningh d'Ambaſſadeurs ontfangt.

trecken/ende met wat kalck bestreecken zijnde/ rollent in malkanderen/eñ steker soo in de mondt. Al het sop dat sy daer van uytspouwen is gelijck zwart bloed 'twelcke komt vandé Arrecca, het ander sop zwelgen sy in. De Portugesche vrou wen hebben dit mede vanden Indianen geleert/ ende zijnder immers soo seer o verleckert als sy. Daer lept een Eylant bupten de strate van Sunda, genaemt P lo Seveſſi, 'twelcke vol van dese Bettele staet/ al van selfs wassende/ daer het de Ja vanen met heele Prauwen vol gaen halen/ maer also sy naeckt zijn/ konnen 't selv niet bekomen/ dan met groote moeyte/ overmits het seer bewassen is vande N telen/ waer van sy nauwelijcks in drie dagen weder op haer stel en zijn. Maer o weder te keeren tot de Areccas, men vindter/ die in 't eten ofte kauwen eenen so dzoncken maken/ als of hy den geheelen dagh wijn gedzoncken hadde / ende lic telijck soude daer henen supsselen/ dan gaet weder haest over.

Man-gas. In Java vintmé oock selver frupt Mangas genoemt 'twelck uytnemende goet is wast op boomé den Okernoot-boomen by naest gelijck die wel getacht zijn/ doo seer dunne van bladeren. De Mangas hebben de groote van een grootachtig Persick/ofte Ganſen-Ey/ maer zijn langhwerpigh/ eñ wat om-gekromt als ee halve Mane/ geel-groen/ eñ somwijlen wat op 't roode trechende. Binnen heb benſe een groote steen/ ende langhachtige kozrel/ die rau zijnde bitter is/ maer o kolen gebzaden/ smaeckt seer als een gebzaden Aker/ ende is goet tegen de Wo men/ eñ den bupckloop: De bzuchten rijpen inde Maenden October/ Novembe ende December/ eñ dat met grooter menighte: gaef ende onbedozven zijnde gae in smake d'alderbeste Persiken te boven. Wozden oock groen inde pekel ghele niet loock ende groene Gengber/ende gebzupkt in plaets van Olijven/ doch sme ken so bitter niet/ maer trecken wat na 't sure/ ende wozden dan Mangas d'Ach genoemt. Men vint een geslachte van Mangas die wilt zijn/ ende in 't Poztugee Mangas Bravas genoemt wozdé. Is een sterck fenijn daer mede sy elckandere ver gevé/ want die maer een weynig daer af eet/ sterft terstont/ eñ is tot noch toe gee middel gevondé om dit vergif te genesen. Dese bzucht is licht groen/ eñ een wey nigh blinckende/ vol wit sops/ eñ weynich vleesch hebbende/ dan dat het Nootje met eé harde bast overtrocké is/ komt inde groote seer met eé Queappel over een

Ananas. De Ananas is een seer schoone bzucht / ende wel een van de beste ende smake lijckste van geheel Indien: Wast leeghe/ op een scherp wijdt uytgespzeyt krupt den Azevar ofte Sempervive van Spaenjen in bladeren gelijck. Is eerst groen daer nae rijp wozdende goudt-geel ende wat roodt/ ghekartelt als een Pijn-Ap pel (daerom het oock by den Spaenjaerden in Bzasil / (waer het eerst van dae ghekomen is) Pinas ghenoemt wozdt) maer seer sacht om snijden: Van binne zijnse geel/ende hebben een seer lieflijcken reucke. Men eetse overgoten met wijn ende hebben den smake van een rijpe Perse/ te veel ghegeten/ zijn koztsigh/ end overmits hare overbloedige vochtigheyt verkouwen de mage. Zijn soo scherp dat soo men het mes daer menſe mede heeft open ghesneden/ eenen nacht laet leg ghen sonder af te veghen/ sal des anderen daeghs in ghegheten zijn van 't sop dat men 't merckelijck bekennen sal mogen: Dese bzucht heeft een trosken/ twe ofte meer van bladerē/ de welcke geplant zijnde/ weder andere op doen wassen/ j al hadden sy 14 dagen op der Aerden ghelegen. De Canarijns heeten de bzuch Ananasa; de Bzasilianē (van waer sy eerst gekomen is) Nana; in het Eylant Spag nola eñ andere West-Indische quartieren/ heet sy Iajama: Is so groot als een Ci troen ofte gemeene Meloen/ seer schoon van koleure/ eñ lieflijck van smake. Va verre aē te sien/ schijnt een Artisocke, dan heeft sulke scherpe stekels niet: De plan

ter

daer ſy op waſſen hebben de groote eñ woꝛtelen van een Cardon, eñ groeyt op
ſe plant maer een eenigh vꝛucht/jupſt in't midden des ſtams/ eñ rontſom ſeke-
kleyne/ die oock ſomtijts tot perfectie komen. Zijn licht om verteeren: maer
erbloedigh genuttight/ veroꝛſaken hitte/ eñ verſeeren oock het tandt-vleeſch/
ermits de kleyne dꝛaykens die daer loopen: haer ſayſoen datſe rijp zijn is inde
ſten/ ende zijn dan op haer beſte ende ſmaeckelijckſte. Hebben het fatſoen ſeer
het hooft van een Spin-rocken: Haer ſop is gelijck ſoeten Moſt / ſo datmen
daer af niet en kan ſat eten/ want gaen in leckerheydt alle frupten te boven.
Daer waſt in Java noch een vꝛucht/ die ſy Samaca noemē/ vande groote van een Samaca.
troen/ die na 't groen-root is treckende/ ſuer van ſmake eñ ſappigh / hebbende
nen zwarte koꝛlen/ de bladerē zijn den Citroen bladerē ſchier gelijck/ doch wat
der. De ſmaeck is ſeer lieflijck. Men confijtſe in ſuycker/ eñ gebꝛuyckt ſe ge-
k als de Tamarinden, tegen alle vperige inflammatien ende heete koꝛtſen. Men
jtſe oock in Azijn ende Pekel / als Peper/ Tooch / Mangas ende Gengber/
e dienen dan tot verſterckinghe der maghen / als oock tegen den buyck-loop/
t Meliſoen/ &c.
Men vint in Java veel Tamarinden, of (ſo de Poꝛtugeſen die noemen) Tamarin-
, welcke een vꝛucht is/ waſſende op groote eñ wijt-uytgeſpꝛeyde boomen/ bla-
en hebbende als Pimpernelle/ doch wat langher: De bloemen zijn in 't eerſte Tama-
t/ als die van Perſiken oft Amandelen/ maer woꝛden namaels wit/ eñ hebben rinden.
ige lange dꝛaykens binnen uytwaerts loopende daer de vꝛucht aen waſt: So
ſt de Son begint onder te gaen/ windē haer de bladeren rontom de vꝛucht/ om
tegen de koude te beſchermē/ eñ de Sonne des moꝛgens ſich boven den ſicht-
der ofte Hoꝛizon vertoonende/ ontſluyten ſy haer weder. De vꝛucht is metten
ſten groen/ maer dꝛoog zijnde/ woꝛt as-grauw/ na 't roode treckende/ eñ is met
ene ſchellen ofte Peulē bekleet/ ſeer omtrent een vinger lang/ vꝛuyn ofte Tan-
t van coleure/ eñ ſuerachtigh ofte treckende van ſmake/ ſeer als by ons de ge-
oghde Pꝛuymen. In elck Huyſken ſtelen dꝛie ofte vier kleene Boontjes/ me-
vꝛuyn-tanneit van coleure/ dewelcke huyten om bedeckt zijn met het gene men
entlick Tamarinho noemt/ een lijmachtige eñ aende vingerē klevende ſubſtan-
waer mede ſy alle haren compoſt in Indien toe-maken/ eñ is de beſte ſauſe die
ebben als by ons de Verjuys/ doch die het ſiet koocken/ eñ ſalder niet veel luſt
krijgen om t'eten/ want douwen 't dooꝛ de vingeren/ dat het ſchijnen verrotte
iſpelen te weſen: niet te min geeft den Rijs eñ andere koſt een aengename rijn-
ſmaeck. Sy waſſen tweemael 's Jaers in 't wilde/ ſonder geoeffent te weſen/
eden van de Medecijn-meeſters gebꝛuyckt in hittige koꝛtſen/ verſtoppinge/ eñ
hitheyt der lever/ ende Nieren. Een nacht in water geweyckt/ ende daer ſmoꝛ-
s nuchter van gedꝛoncken maken ſachte kamer-gang. Sy woꝛden geſouten/
in Suycker geconfijt/ ende ons alhier in Europa gebꝛacht. Aen 't zuyd-weſt-
de van Madagaſcar waſſender overvloedigh vele/ ſeer ſchoon ende groot / eñ is
't meeſte onderhoudt vande Inwooners aldaer. Woꝛden in 't ſelve Eylant
lle genaemt/ ende in Java, Sumda Aſſu. Haren naem Tamarindi, of Tamarinhos
nt van t Arabiſch/ in welcke tale de Dadelen Tarnar hietē/ eñ om dat de Ara-
es deſe vꝛuchten nergens beter en weten by te gelijckē als by Dadelen/ ſo noe-
n ſyſe Tamarindi, als of men ſeyde/ Indiaenſche Dadelen. De Malabaren hie-
ſe Puly, eñ d'ander Indianen Ambily. De bomen zijn by naeſt als de Caſta-
en ofte Noꝛe-bomen/ de tacken vol bladerē hebbende/ met dicht eñ ſterck hout.
vꝛuchten hangender aen even als ſcheeden van meſſen/ dan gaen wat krom-

achtigh ende booghs-ghewijs om. Als men den Tamarinho verboert / is h
upt de huyſkens oft peulen/ ende ſy maeckender bollen af/ ſo groot als een vuyſt
ſeer ontpegh om aen te ſien/ende noch vuylder om handelen. Is in gantſch In
dien ſeer goeden koop/ dooz de menighte diemen daer over al van heeft.

Wy hebben hier vozen geſept/dat de Peper in Java waſt ende opklimt lancx ſe
kere groote dicke Rieten/by den Javane Mambu genaemt/binnen dewelcke me
ſeght dat den Tabaxijr gevonden wozt/een ſubſtantie daer van terſtont bzeeder ſe
geſpzoken wozde/maer de onſe verſcheyde Rieten opſnijdende geen Tabaxijr dae
in en vonden: Wat nu de oozſaeck zy dat de Javaenſche Mambus ſulcks niet i
en hebben/ is ons onbekent / ende moghelijck niet ghenoegh ondersocht: Mae
dit is ſeecker / dat lancks de gheheele kuſte van Malabar, ende voozneneljck i
Coromandel, Biſnager, ende Malacca veel ſoodanigh Riet waſt / welck van binne
heeft een materie/die de Indianen Sacar Mambu noemen/ 't welck ſoo veel te ſeg
gen is/ als Suycker van Mambu. De Arabiers/ Perſianen/ ende Mozen/ die
in grooter weerden houden / ende nauwe opſoecken / noemen het Tabaxijr, ee
woozdt dat ſoo veel beteeckent op hare tale/ als een witte oft melckachtige voch
tigheydt ofte t'ſamen-gheloopen ſop: De Rieten / ofte lieber Boomen / daer i
het waſt/ zijn ſommige ſoo groot als een Popelier-boom / ende hebben gemeyn
lijck al recht opſtaende tacken / welcker bladeren zijn een weynigh langher al
die van den Olijf-boom. De ſtam is ſoo dick als een mans been boven de knije
ende meeſtendeel wel ſoo hoogh als 't hooghſte huys van deſe Landen. D
knupſten ofte voeghſels ſtaen omtrent anderhalve ſpan van malkanderen. N
tuſſchen elcken knupſt ghenereert ſich deſe ſoete vochtigheydt / wit ende t'ſame
gheromnen als Stijffſel / ſomwijlen veel / ſomwijlen weynigh / ende wozdt va
wegen hare deught ende medicijnale kracht in Arabien ende Perſien gemeynlijc
op-gewoegen tegen Silver. De Indianen gebzuycken het tegen ſeker quaet in
de roede vande manlijckheyt/ende andere diergelijcke verbozgen gebzeken: Deſ
gelijcks tegen de heete kooztſen/Koljck/ ende root Meliſoen. Wt den boom oft
ſtam maken ſommige ſekere ſcheepkens/ daer twee perſonen in ſitten mogen/ de
ſe latenſe aen yder eynde een knupſt behouden/ ende d'andere tuſſchen beyden hol
lenſe upt. Sy ſittender naeckt in/ op elck eynd een/ ende voeren in elcke hant een
rienken/ daer mede ſy de ſchuytkens oock tegen ſtroom ſnel voozt-roeyen / end
ſteken in die ketterije / dat deſe ſchuytkens nimmermeer beſpzonghen en wozde
vande Crocodilen/al zijnſe ſchoon daer omtrent/ 'twelck nochtans andere ſchuy
ten ofte ſchepen lichtelijck wederbaert. Sy hebben in Java de vzucht by den Ma
lapen Duriaon genaemt/ welcke men ſegt dat alleenlijk in Malacca ende daer om
trent waſt. Den boom/ in Malays Bantan geheeten / is wel ſo groot als by ons
de grootſte Appel-boomen/ van baſt ende dick hout/ met een grauwe ſchozſſe be
kleet/ vele tacken hebbende/ende ongelooflijck veel vzuchten. Het bloeyſel/ dat ſy
Buaa noemen/is uptten witten wat geel/ de bladeren een halve Palm langh/ end
twee oft dzie vingeren bzeet/ rontſomme een weynigh gekerft/ van buyten bleeck-
groen/ maer inwendigh ſeer ſchoon-groen / ende bykans tot roſheydt ſtrecken-
de. De vzucht is ontrent ſoo groot als een Meloen/ met een dichte baſt ombang-
ghen/ ende veel kleyne dicke ſcherpe ſtekelkens ghewapent / uptwendigh groen/
en met linien over de lenghte als de Meloenen. Heeft van binnen vier holen oft
kamerkens/ende in elck van die/dzie oft vier kaſtiens/welcker yder een vzuchtk
in heeft ſoo wit als melck/ ſoo groot als een Hennen-ey/ ende ſoo goet / ja beter
ende lieflijcker van ſmake/als de pap die de Spaenjaerden van Rijs/Cappoenen-

Groote dicke Riet Mambu ghenaemt.

Schuytkens van Riet gemaeckt.

Duriaon.

voz-

ẽſten/ ende Rooſwater maken/ in haer tale genaemt Manjar blanco, maer niet ſacht ofte ſlijmerigh. Maer de vruchten die geel / oft anders dan wit zijn van men/ die zijn bedorven door quade lucht ofte regen; Sy en komen niet dueren/ uer moeten ghegeten worden / ſoo haeſt als de bolſter begint te gapen. Elcke ucht heeft een beſondere ſteen in/ſo groot als een Perſick-ſteen/die / om dat hy kele verſeert/niet gegeten wort: Die deſe vrucht niet gewoon en is t'eten/ dien ſe metten eerſten tegen-ſtaen/ want heeft een ſtercke reucke / eben als gebraden un/maer is ſo uytnemende goet van ſmake/ datmenſe houd voor een vande be-/ gheſontſte/ ende ſmakelijcxſte vruchten van gantſch Indien. De ſtrijdigheydt ſchen deſe Duriaons ende de bladeren Bettele is verhalens ende aenmerckens erdigh: Want later een ſchip/ofte huys vol Duriaons weſen/ daer maer eẽ-ge Bettele bladeren by leggen / de Duriaons ſullen alle terſtont verrotten ende derven. Ende gelijck door 't overvloedigh eten van deſe vruchten de mage ver-tet eñ bezwaert wort/alſo ſal een blat Bettele, op 't herte-kolck gelept/die ver-theydt der mage terſtont weder weg nemẽ: So dat men niet te veel Duriaons en ach eten/ noch daer van hinder krijghen/ als men maer eenige Bettele bladeren er op eet/ ende hier van komt het datmen gemeynlijck ſeydt: Men kan ſich in uriaons niet te ſat eten.

De boom Lantor, daer hier vorẽ wat van geroert is/waſt vele in Java, eñ is een ſlachte van den Cocos oft Indiaenſche Note-boom: Sijne bladeren hebben de ngte van een middelbaer man/eñ meer/eñ zijn ſo effen/datmen met een ſtilet of-pziem ſeer bequamelijck daer op kan ſchrijven/ derhalven ſy den Javanen voor pier verſtreckẽ/van het welcke ſy dan hare boecken maken/ſo hier bovẽ geſeyt Hebbẽ ook noch eẽ ander ſoorte van papier/dat ſy vã baſtẽ van boomẽ makẽ/ aer en gevruyckẽ 'tſelve niet/dã als wy ons grau papier/ om yet in te bewindẽ. Den Cubebe waſt alleenlijck in Java aen de kuſte van Sunda, ende wort aldaer uciombi, ende Cumuc genaemt: De andere Indianen hietenſe Cuba Chini, om tſe de Chineſen hier voortijts/eer de Portugeſen den handel op Indien hadden/ n Java plegen te brengen/ ende naer andere Orientaelſche landen te verhoeren/ de welcke ſy doen ter tijt alleen ende met uytſluytinge van alle andere Natien ndelden. Deſe vrucht waſt in 't wilde alleens als de Peper teghen eenige boo-en op/ met troſkens/ gelijck by ons de druyven/ ende yder korreltjen heeft ſijn ſonder ſteeltjen daer 't aen hangt. De Javanen houden 't in ſoo grooter weer-n/ om dat het by hun alleene te vinden is / dat ſy 't niet en verkoopen dan eerſt -gheſoden / op dattet in andere landen niet en ſoude voort-gheplant worden: ochtans valt het in Java ſoo overvloedigh veel/ dat men een Baruth, wegende pont/ koopt om 6 oft ten hooghſten 7 duyſent Caxas. Wordt veel gebruyckt gen de verkouthеydt van de maghe / ende ſuyvert oock de borſt van tape ſlijm: e Moren nutten 't met wijn/ om de nature te verwecken tot Venus. Heeft oock ch andere eygenſchappen/ hier te laugh om verhalen.

De Mangoſtans zijn mede ſeer goede vruchtẽ/waſſende in Java ſeer als by ons de en ofte Haeg-pruymkens/eñ dã dier hoogte/zijn ſeer rijns eñ lieflijk dã ſmake.

Het krupt by den Iavanen Talaſſe, ende in Malays Lalade genoemt/en heeft mẽ pt eenige bloemen oft vrucht op geſien/ maer ſy ghebruycken de bladeren in de eberey dinge harer ſpijſe op veelerley manieren/ende eten ſe oock groen/ vermoe-nde dat de natuere daer door verwecht wordt.

In 't Eylandt Java ende verſcheyden andere Indiaenſche quartieren waſt een ucht/ ſo groot als een lange Pompoen oft Calwoorde/ die ſy Jaca noemen: Is

Lantor-boom.

Cubebe.

Mangoſtans.

Talaſſe.

Javas.

van buyten groen/met een harde huyt overtrocken/ eñ vol ſcherpe puntjens/ d
Pijnappel ſeer gelijck: Van binnen gout-geel/ hebbende veel ſteenen / die geb
den zijnde/ goet om eten zijn/ende den buyck-loop ſtoppen: Waſt aen groote bo
men/ niet (gheliick meeſt andere vruchten) uyt de tacken/ maer uyt den ſtam o
tronck des booms recht boven der aerde/rijp woxdende ruyckt ſeer lieflijck/ en
krijght een zwarte coleur ende harde baſten: Het buytenſte dat om de Note
ſmaeckt ſomtijts gelijck een Meloen/ ſomtijts gelijck een Perſike/ ſomtijts oo
als Honigh-raedt/ ende ſomtijdts als een lieflijcke Citroen / dat is ſlijmerig
langh-draedigh/ ende hart om verteeren/gaende gemeynlijck weder af gelijck h
gegeten woxt: De Noten oft ſteenen zijn dicker ende grooter dan gemeyne D
delen/ van binnen wit/ ende groen gegeten zijnde / aerdachtigh/ ende ſcherp va
ſmaecke/ genererende veel winden: Maer ghebraden ofte geſoden/ zijn ſeer ſm
kelijck/ ende verwecken tot onkuyſcheyt/ waerom ſy oock meeſt gegeten woxde

Vrucht by de Hollanders Vſere-berckens genaemt.

In't Eylant Baly (het welcke wy ſlus breeder beſchrijven ſullen) heeftmen e
vrucht van de groote als onſe Peeren/ onder ront/ boven ſcherp/ met een roub
huyt ofte ſchelle overtogen/ ende derhalven by de onſe Vſere-berckens genaem
Is van ſmake wat t'ſamen trechende/ ende inwendig wit; Waſt aen hooge bo
men dicht by den anderen/ als druyve-troſſen/ in ſulcker menighte/dat het wo
der is/ dat de tacken niet en breken. Men kanſe bewaren in peeckel ofte ſuycke
tot een onderhoudt op de zee.

Indiaenſche Granaet-appelen.

In't Eylandeken S. Maria waſt een vrucht op hooge boomen ſonder tacke
als Palmitas, die van buyten ſchoon ende gout-geel is/ ſeer gheliick den Anana
hebbende greynen als de Granaet-appelen / ſeer ſoet van binnen / maer woxt
hart ende onnut. Daer waſſen oock ſeer ſchoone Myrabolanen, van dien aert o
ſoxte/ die de Indianen Aretean, ende de Medicijnen ofte Apteker Chebulas no
men: Deſe zijn doncker ros van coleure/ hebbende binnen een tamelijck groot
ſteen/ ende in't proeven den mont ſeer brandende/ by naeſt als Peper. Men vi
in Indien, ende met namen in Cambaya, Balagatta, Malabar ende Bengala, vijfde
ley ſoxten ofte geſlachten van Myrabolanen: De welcke alle te ſamen waſſen o
boomen onſen Pruymelaren ten naeſten by gelijck / dan onderſcheyden van bl
deren. De vruchten zijn d'een doox d'andere van de groote ende ghedaente onſ
Pruymen/ dan dat ſommighe kantachtigh/ andere weder wat ronder zijn / rij
zijnde ſmaken ſeer als onrijpe pruymen/ ende woxden meeſt gebruyckt tot med

Myrabolanen.

Noch dry-erley vruchten van't Eylandt S. Maria.

cijne: Derhalven ons weynigh daer van te ſeggen ſtaet. In't booxſz. Eyland
ken hebben ſy noch een ronde vrucht/ als een Meloen/ waſſende aen hooghe bo
men/ ende hebbende een harde houte ſchelpe/ van binnē vol platte ſlijmige boon
jens/ welcke kamergangh maken. Ende noch een andere als onſe Peren/ aſch
verwigh van buyten/ maer van binnen ſlijmachtigh/ als de booxgaende. Iter
een vrucht waſſende als onſe Appelen in't wilde/ gout-geel/ ende binnen vol ſte
nen/ als Miſpelen.

Caſſia fiſtula.

In't in-komen van de ſtraet aen de kuſte van Sumatra ende Pulo Carcatra hee
men de Caſſia Fiſtula, in't wilde waſſende met ſulcker menighte datmer heele ſch
pen mede laden ſoude/ aen hooghe wijdt-uyt-gheſpreyde boomen/ ende hanger
de metten eerſten als langhe groene oft aſchgrauwen Kerſſen/ maer ten leſte
bruyn-ros woxdende / gheliick men die hier te lande brenght. De boomen da
ſy aen waſt/ zijn gheliick onſe groote Note-boomen/ van ſtamme / Tacken en
Bladeren/ uytgenomen dat de bloemkens gout-geele zijn/ ende ſeer lieflijck va
reucke/ uyt welcke dan groeyen die groote lange Peulen/ daer de Caſſia in is.

T

De boſch oft wilde Caneel/ by den Portugeſen Canela de Mato, in Malays Camanis genaemt/ wast mede in Java aen de kuſte van Sunda. Is op de helft soo edt niet als de fijne Caneel/ ende derhalven ock verboden naer Portugael te eren/ doch niet tegenſtaende wordt met menighte gheſcheept op den naem van aneel van Ceylon, op dat de Koningh ſijn vollen tol trecke/ die van elck Quintal t 100 pont Caneels/ hy sy dan goet of quaet/ 15 oft 16 Milreſen heeft. De wilde aneel is doof ende houtachtig van ſmake/ grof ende dick van basten/ ende kleyn in krachten/ wast ock veel op de kuſten van Malabar, op kleynder boomen/ als e van Ceylon. Wilde Canela de Mato.

Daer wast noch een vrucht in Java, by hun Carcapuli genaemt/ rijnſch van ſma-/ groot als een ghemeyne Kerſſe/ ende van binnen eenige ſteentjens hebbende: aen bindter witte/ doucker-roode/ ende ſchoon incarnaet-roode/ alle ſeer lieflijck u eten: De boomen zijn onſe Kerſſe ofte Kriecke-boomen ſeer gelijck. Carcapuli/ oft Indiaenſche Kerſſen.

In Sunda vint men ock de plante by den Medicijnen genaemt Coſtus Indicus, den Malayen Pucho, ende by den Arabiers Coſt oft Cast. Zijn boomen by na s Vlier-boomen/ hebbende witte bloeſemen/ van ſeer ſtercken reucke. Het hout de de wortelen der boomen is de Coſtus, ende wordt voor een groote koopmanhap op Perſien/ Arabien ende Turckien/ ock Malacca ende andere plaetſen eer verhandelt/ zijnde van buyten grau/ ende binnen wit. Coſtus Indicus.

Calamus Aromaticus wasſet mede in Sunda ende de omleggende Eylanden. Is gentlijck de ſtam ofte het riet van 't kruyt waſſende/ ende heeft van binnen een onſachtige materie/ die geelachtigh van coleur is/ ende van de Vrouwen in Jeen veel gebruyckt wort voor de moeder/ ende kranckheyt der zenuen. Als 't thoel eder is/ geeft men 't ock de Peerden in/ geſtooten ende te ſamen gemenght met ook/ Comijn/ Sout/ Suyker ende Boter/ welcke recepte sy Arata noemen/ enhouden/ datſe den Peerden groote deught doet. Het riet ſelve is dun/ met beknopkens/ ende ſplinterigh in 't breken/ tap in 't kauwen/ ende t'ſamen trecende met ſekere ſcherpe bitterheydt. Calamus Aromaticus.

Zerumbet waſſet ock in Sunda, ende wordt beyde in 't Malays ende Javaens anjor genoemt/ is den Gembet ſeer ghelijck/ dan dat ſijne bladeren langh ende eeder zijn. De wortel wordt geſneden ende gedrooght/ ock geconfijt in Suyker/ ende is krachtiger ende beter dan Gember. Zerumbet.

De Galanga, welcke de Arabiers noemen Calvegian, is tweeder-hande/ de eene leyn ende wonderlijck wel riechende/ die in Indien uyt China ghebracht/ ende an daer naer andere plaetſen vervoert wort. De andere wat grooter/ die gevonen wort in 't Eylandt Java, ende by den Javanen genoemt Lanquas. Deſe en is an ſoo goeden reuck niet als de Chineſche. Wast aen kleyne planten een ſpan ſte twee hooge van der aerde/ ende dat ongheſayt/ ofte van ſelfs: De bladeren in als het ſcherp ofte yſer van een ſpies/ met een witte bloeſſem. Sy planten in Indien ſomtijts uyt curieuſheydt in hare tuynen/ ende gebruycken 't veel in ſalaet/ ock wel tot Medicijne voor verſcheyden ſiecktens. De wortelen zijn coot ende langh/ hebbende veel knopkens ghelijck als Kiedt/ buyten ende innen heel roodt/ wel-riechende ende ſcherp van ſmaecke/ gelijck de Gember. Galanga

Fagara waſſet ock in Java, ende is een vrucht van de groote als Cubebe, ofte epen met ſteerten/ hebbende een teer ſchellekin/ met een zwart dun huyſken verwaſſen/ daer alleenlijck een greyn in is/ ſeer goedt teghen een verkoude rſt ende ſlappe maghe/ als ock tegen den buyck-loop. De gomme Taccamahaca, hebben de onſe bekomen in 't kleyne Eylandeken van de groote Baye d'Anton Fagara. Taccamaca.

ton Gil, upt eenen hoogen Boom/ hebbende langhe smalle bladeren. De vrucht is groot als een Pruyme/ de Gomme selve is wel-rieckende/ ende seer kostelijck.

Lack/ende hoe het gemaeckt wordt.

Onder andere waren verkoopt men tot Bantam het Lack/ alsoo ghenaemt by den Mooren/ ende oock hier in Nederlandt: In Pegu, daer het best is ende meest verhandelt wordt/ heeten sy 't Tieck, ende wordt in deser maniere ghemaeckt Men heeft in Pegu, ende elders daer 't ghemaeckt wordt/ groote Mieren met vleughelen/ dese loopen by eenighe Boomen op/ upt welcke komt een seecke Gomme/ waer aen sy loopen supghen/ ende maecken alsdan rond-om de tacken het Lack/ ghelijck de Byen haer Honigh ende Was maecken: Als die nu vol hanghen/ soo komen de eygenaers/ vreeckense af/ ende leggense te droogen/ daer door gaen de tacken upt/ ende het Lack blijft/ ghelijck een Riet: rau zijnde/ ghelijck het van de boom komt/ is het doncker rossachtigh/ maer de Indianen weten 't tot poeyer te stooten/ vermengen dan allerley verwen daer onder die sy willen/ ende maken 't tot soodanige stockkens als men ons hier verkoopt/ om vrienden met toe te segelen. Sy makender oock verscheyden frayе wercken van/ hier te langh om verhalen.

Water-meloenen.

In Java wassen groote schoone Water-meloenen/ 't welck een lieflijcke vrucht is/ doncker groen van buyten/ van binnen wit/ groot als by ons de lange Pompoenen oft Cawoorden/ ende wordt van den Inwoonderen d'een den anderen tot een present voorgeset/ om sich te ververschen.

Benjuin.

Den Benjuin valt onder andere mede in Java, ende is een materie als Wieroock ofte Myrrhe/ maer van veel meerder weerde/ want dient tot veel dingen in de medicijne/ als oock tot roock-ballen te maken/ die sonder den Benjuin niet en konnen perfeckt zijn. Wast aen sekere hooghe dick-getackte Boomen/ bladeren hebbende als Limoen-boomen/ ende druypt daer upt als een soorte van Gomme. Wanneer de boomen noch jongh zijn/ so gevense den besten Benjuin, die van coleur zwartachtigh is/ ende eenen schoonen reuck heeft. De witte Benjuin komende van de oude boomen/ en is soo goet niet als de zwarte/ maer wort/ om te beter verkocht te worden/ daer mede vermenght. De Mooren heeten dese Gom Lavan-lavy, 't welck soo veel te seggen is/ als Wieroock van Java. Men maeckt ghemeynlijck in de boomen ofte struycken veel kerven/ om te meer Benjuins daer upt te doen druppen/ want is een van de kostelijckste waren van Orienten/ alle andere Wieroocken in reucke te boven gaende.

Camphora.

Men vint tot Bantam oock die Camphora, die sy Cafur noemen/ ende is van tweederley soorten/ die eerste komt van 't Eylant Borneo, ende is verre de beste/ de andere van Chincheo in China, die op veel na soo goet niet en is: Wast aen boomen soo groot als Note-boomen/ ende is de Gom die in 't binnenste van de stam groeyt/ ende daer al zweetende met druppelkens soo groot als Geers zadekens uytbloeyt. Die van China, wordt gebracht in sekere koecrkens oft bollen/ ende is seer goeden koop/ maer een pont van Borneo gelt/ soo veel als 100. pont van China, doch weten de Indianen den eenen wonderlijck wel met den anderen te vermengen/ ghelijck sy oock meest alle andere waren meesterlijck konnen verbalschen/ ende den on-ervarenen daer mede bedriegen.

Sandelhout.

Inde bosschagien van Java wast oock root Sandel-hout, maer het geel ende wit (welcke verre 't beste is) komt meest upt de Eylandekens Timor ende Solor, ghelegen be-ooosten Java. De Boomen van 't Sandalo zijn gelijck Note-boomen/ hebbende een seker frupt/ seer als onse Kerssen/ eerst groen/ ende daer na zwart/ maer smaeckeloos ende van gener waerden. Het geel ende wit Sandalo wordt in

groote

rooter menighte gesleten geheel Indien door / soo van den Indianen selve/ als an den Mooren/ Joden ende andere Natien aldaer woonende/ want sy stoten 't fte malen 't met water/tot dat het als pap wort/ende dan besmeeren sy sich daer iede/overmits het de lichamen seer verkoelt/ende oock seer wel ruyckt. Het root andalo wort in Indien weynigh gebruyckt / maer veel vervoert naer ander lan- en/ want is mede Medicijnael/ doch nergens na soo goet als 't witte.

De Gember wast mede overvloedelijk in Java, doch en droogen sy daer geenen/ aer confijtense veel in suycker/oft verbesigense soo al groen in haer spijse. Wast ok veel inde Baye d'Anton Gil, daer sy hem Saquaviro noemen/in Maylays heet o Aliaa, in Javaens Ganti. Sijn stammeken ofte steelken boven der aerde is s dun jongh Neerlandtsch riet / ofte Sweerdekens kruyt / maer twee oft drie annen hooge : De wortelen zijn de Gember / welcke in Indien veel groen ghe- eten wort onder 't salaet/ oock gesouten / of in Azijn geleyt : De duytsche naem ember ofte Gengber is van de Arabiers ontleent/ die desen wortel Gingibil noe- ien/ waer inne de Turcken ende Persianen met haer over een komen. Gember.

Het fruyt genoemt Anacardium, ofte Herten-fruyt/van wegen de gelijckenisse/ ie het heeft/ insonderheydt droogh wesende/ met eens Menschen herte/ wast on- er andere plaetsen oock in Sunda, ende is roodt van verwe : De Portugesen noe- ien 't Fava de Malacca, om de ghelijckenisse die 't heeft van een Boone / wat eerder zijnde als onse groote Boonen hier te Lande. Men gebruycktse in In- ien met Melck tegens een korten Aessem/ Wormen/ ende veel andere ghebreec- en. Worden oock gesouten/ als de Olijven/ ende zijn goet om eten. Hebben een p in haer dick als Honigh/ ende root als bloedt. Anacardium.

In Sunda wasset oock die wortel/ welcke de Portugesen Pao de Goëbra, ende y duytschen Slanghen-hout noemen / zijnde wit van coleure/ doch een weynigh aer 't geele treckende/ seer hart/ ende in 't smaken bitter. Wordt in Indien veel ebruyckt/ eerst met water oft wijn ghemalen zijnde / teghen alle heete koortsen/ nde oock Slanghe beten (waer van het dan naem heeft) als meerderley ander enijn. Is eerst bekent geworden door een beestgen Quil oft Quirpele gheheeten/ er soo groot ende ghefatsoeneert als by ons de Fretten / daer men de Konijnen iede uyt hare holen jaeght. Dese beestjens hebben de Indianen vele in hunne uysen/ om tijdt verdrijf / als oock om Ratten ende Muysen te vanghen : Zijn ytter natuere doodt vyanden van de Slangen/ ende waer sy die sien / sullender gen vechten : Nu om dat sy dickmaels van de selve gebeten worden/ soo weten sich terstont te genesen met desen wortel / die de Inwoonders / door alsulcken vindinge/ begonnen hebben in weerde te houden / soo dat hy nu seer getrocken/ nde voor groote koopmanschappen in alle Landen vervoert wort. Pao de Goebra/ ofte slangen-hout.

Het hout by den Latinisten Lignum Aloës, in Indien Calamba, eñ by den Por- ugesen Pao d'Aguila genaemt/ wast meest in Malacca, Sumatra, Cambaya, Syaon, nde andere daer omtrent leggende plaetsen. De Boomen zijn gelijck Olijf-boo- ien/ende somtijts wat grooter. Als mense af-houd/ soo en rieckt het hout met- en eersten soo wel niet : overmits sijn groenigheydt/ maer hoe het drooger wort oe het oock beter rieckt/het beste ende wel-rieckenste is het binnenste van't hout. Sijn deught kent men daer by/ dat het zwaer van gewichte valt / jae hoe zwaer- er/ hoe beter/dat het zwarte bruyne aderen heeft/ ende aen 't vyer gehouden zijn- e/ veel vette vochtigheydt van hem geeft : van dit hout maeckt men veel koste- ijcke dingen/ ende wort derhalven in grooter weerde gehouden ; gaet in lieflijck- eyt van reucke alle andere houten te boven. Gemalen ofte gestooten / ende met Lignum Aloës.

eenige vochtichept ingenomen zijnde/ maeckt een goeden aessem/ende is seer dienstelijck tegens een slappe vochte maghe/ die geen spijse kan in-houden/ als mede voor 't Pleuris/ ende roat Melisoen.

Aguila brava. Het hout by den Portugesen Aguila Brava ofte wilde Aguila, genoemt/ valt ooch in Java, maer en is soo goet ende kostelijck niet als 't voorgaende. De Indianen gebruycken 't om hare Bramenes ende Heeren/ als sy doot zijn/ mede te verbranden/ ende met sulcken hout verbrant te worden/ is aldaer sulcke eere/ als by ons in een marmoren-tombe/ begrave te worden.

Men vint in Sunda ende tot Bantam, noch dese navolgende Droogen/ Kruyderen/ ende Zaden te koop/ die wy alhier/ om den Leser niet verdrietigh te vallen/ in 't korte sullen stellen/ ende voor eerst/

Podi. Podi, welcke seeckere aerd van Meel ofte bloem is/ die sy gebruycken om koude ende winden af te jagen.

Caxumba. Caxumba, anderssins Flors genaemt/ is een woortel/ die sy besigen in hare spijse/ ende verwender ooch haren Catoene kleederen mede.

Caju api. Caju api, een hout/ seer inde mont brandende/ 't welck sy kleyn breken/ ende dan 't lijf daer mede strijcken/ so om dat het gesont is/ als om wel te riecken/ want de Indianen doorgaens groote lief-hebbers van wel-riechende dingen zijn.

Cautior. Cautior is een bucht als Aerd-akers/ wassende overvloedelijck in Guinea, ende seer goede koop zijnde.

Samparentaon. Samparentaon is een woortel krachtigh ende bitter/ wassende in Sunda, ende om een kleyne prijs te bekomen.

Pontiou. Pontiou komt van Malacca, doch wast in Coromandel, is goet tegen de koortsen/ maer diere/ want gelt wel 3000. Caxas de Cate.

Gato Gamber. Gato Gamber is een bucht als Olijven/ oft groenen Arecca, wast in Cambaya ende Coromandel, ooch in Sunda, ende is goet tegens de tand-pijn.

Ganti. Ganti is een woortel als Gengber/ ende daerom by den Javanen met eenerley name benaemt/ woort tot Bantam gebracht upt China, ende is dier: De Indianen bestrijcken haer lijf daer mede.

Salani. Salani, is Mostaert-zaet/ seer overvloedigh ende goede koop in Sunda.

Doringi. Doringi wast mede overvloedelijck in Sunda, ende woort den jonghen kinderen in-gegeven/ als sy eerst gebooren zijn.

Galam. Galam is een woortel wassende in 't water/ ende seer verkoelende.

Tianco. Tianco is een bucht/ die sy/ hun qualijck gevoelende/ stooten/ ende met eenige vochtighedt innemen.

Madian Maju/ Corassani Madian Maju, ende Corassani, worden tot Bantam upt der stad Achem gebracht/ ende gebruyckense om sich droncken te drincken.

Spodium. Spodium is de asschе van sekeren boom in Sunda wassende gebrant / ende woort alleenlijck gebruyckt om 't lijf met te strijcken.

Comijn. De beste Comijn/ in Malays Jentanieran genoemt/ wast in een Lantschap van Persien/ dat sy Chirman heeten/ ende woort van Ormus op Achem, ende soo voort op Bantam gebracht/ ende veel gebruyckt met Madian, Maju, ende Daon tuio, oft Seven-blat / teghen alle veroerlijcke siecktен / die hun door 't lijf schieten / met groote weedom/ overmits sy meest naeckt gaen.

Sary. Sary is seecker blom ofte meel/ daer sy hare lichamen mede bestrijcken/ ende bewaren voor alle quade winden.

Tagari Surahan/ en Sedowaya Tagari, Surahan, ende Sedowaya zijn sekere woortelen/ die d'Indianen stooten of malen/ ende dan het lijf met bestrijcken.

Sambaya, in China (waer sy van daen komt) Geiduar ghenoemt / is een bucht van de groote van een Aker of Eckel/ seer dier eñ seldé te bekomé/ men gebruyckt-

se te-

tegen veelerley ſieckten/ ende ſonderlinge tegen venijnige beten oft ander vergif. Samba-
Jalava is een boom-vrucht van groote als de voorgaende/ ende wordt veel ghe- ya. Jalava.
uyckt in Medicinale drancken.
Paravas is een verhoelende kruyt/ ſeer dier/ ende ſeltſaem/ wort gheſicht tegen Para-
chithepdt. vas.
Tomon pute is een wortel den Galigaen ofte Curcuma gheliyck/ dan dat ſy wit Tomon
ghevruchent om haer mede te beſtrijcken/ is ſeer verhoelende/ende ghesont Pute.
or een verſtitte lever.
Noch vint men een half-gewas in Sunda, hebbende bladeren als den Tamarin- Queillor.
s-boom, welcke bitter van ſmake zijn: De vrucht is als Turcxſche-boont-
is/ ende ſeer geſont gegeten.
In Sunda, Madagaſcar, ende China waſt een ſoorte van boontjens / in Malays Conduri.
nduri, in Javaenſch Saga ghenaemt/ kleyn / ende ſchoon-root/ met een zwart
acxken op d'een zijde/worden alleenlijck gebruyckt om 't zilver oft ander meta-
tegē te wegē/want van ſmake zijn bitter/eñ (ſo ſommige meynen)ook venijnig.
Inde Straet van Sunda op 't Eylant Pulo Cercata waſt een ſoorte van Noten/ Nux
n gedaente eñ groote als Gal-noten/de ſmake is mettē eerſtē die van onſe Ha- Indica.
-noten gelijck/maer vrengen den menſche daer na ſulckē benauthept aen/dat hy
ijnt vande werelt te ſchepdē. De onſe hieldē 't te weſē de Nux, Indica, alſo by dē
ptekers genaemt/eñ hebben 't ook inder daet bevondē/ſo dat eenige/indien men
et by tijts toe-geſien hadde/ grooten noot daer van gehadt ſouden hebben.
Op 't Eylant Mayo, een vande Sout Eylandē/hebbē ſy ſeer veel bomē gevon- Tyco-
n den Sycomorus of wilden Vijge-boom gantſch gelijk/ hare bladerē warē wat morus/
eynder als die vanden Vijge-boom/de vruchten als Vijgen/ doch geel eñ kleyn/ oft wilde
nder eenige greyntjens ofte zaetjens van binnē/de ſtam/ tacken/ſchorſſe/ ende 't Vijge-
p ofte melck van binnē/ quamē alle met die van dē Vijge-boom over een/maer boom.
vrucht en komt nimmermeer tot ſijn volkomen rijphept. Den boom is altijd
et geheele Jaer door met veel vruchten gheladen/ ende en heeft geen zaedt/ maer
ort ingelept als de Moerbeſien/ welcker groote ſijne bladeren oock hebben.
Op 't landt ontrent Cabo de Boa Speranza, inde Baye genaemt Aguada Sam Azebar/
ras hebben ſy in grooter menighte/ ja met velden vol gevonden / den Azebar oft ofte ſem-
emper-Viva, een plante ſeer een mans lengte hoogh / ſoo dat ſy die van verre al per-viva.
oor Inwoonders des lants aenſagen/ is het kruyt/ daer van in 't Eylant Saco-
a den Aloe (die men Sacotrinum noemt) by den Inwoonders gemaeckt wordt: Aloe/ en-
eſe bekent men daer aen goet te weſen/ als ſy vet ſonder vuyghepdt/ ſant/ ofte de hoe
eenjens is/ blinckende ros/ ofte doncker-geel/ vaſt ende dicht als Lever / licht men die
n ſmelten/ ende bitter van ſmaecke/ is goet voor 't ſcheur-buyck / purgeert de kent.
alle ende fluymen/ ſeer dienſtelijck zijnde voor de Mage.

Vervolgh van het Dagh-Regeſter.

De Hollanders/ ſiende de moort aen weder-zijden geſchiet/ ende dat over ſulck De ſche-
e handelinghe met den Inwoonders van Tubaon, Cidavo, ende andere omlig- pen gaen
ende Jaeſſche Steden uyt was/ ſonder dat hy ſich over de ſelve konden wreken/ 't zepl.
de dat overmits haer kleyn getal ende macht: hebben hare Anckers gelicht /
de zijn met den landelijcken wint des nachts 't zepl gegaen/loopende nae 't Ey- Ende ſet-
ndt Madura op de reede/ die gelegen is aen de weſt-zijde / alwaer oock het prin- ten 't on-
pale Stedeken van 't Eylandt lept/ genaemt Aroſſabaya, in het welcke den Che- der 't Ey-
ffa, ofte Biſſchop/ ſich onthoudt, lant Ma-
dura.

Daer sy terstont 2 Prauwen aen boort krijgen.

Hier hebben sy 't den 6. Decembris 1596. op 7. vadem kley-gront geset/ en niet lange daer gelegen hebbende/ kregen twee Prauwen aen boort / welcke nocht tans niet en dorste overkomen/maer presenteerde den onsen van wegen hare ov righeyt alles goets: versoeckende/dat sy aldaer eenige dage op de rede wilde bli ve legge/sy woudense verversinge senden/ en in alle vrientschap met hun handel

Hun was bekent wat den onsen voor Cidayo geschiet was/ want sy altijdt de Prauwen over ende weder hebben loopende/ die haer van alles waerschouwen.

Des anderen daegs isser een Prau gekomen aen't schip Hollandia, daer 28 me in was/die seyden/dat sy eenige specerijen in hadden van een Schip dat aldaer ver een jaer soude gebleven zijn geweest/ maer was al logen/want andere daer n gevraeght zijnde/ verklaerden van geen specerijen te weten: Des niet tegenstae de wert den Oversten een vereeringe gedaen van twee spiegels.

INWERP.

Beschrijvinge van 't Eylant Madura

„ Madura is een langhwerpigh smal Eylandeken / gelegen by-naest tegen ov „ den noort-oost-hoeck van Java Major, ende met een enge strate daer van onde „ scheyden/ seer vruchtbaer ende overvloedigh van Rijs / so dat de naburige la „ den dien van daer meest zijn halende. De grondt is so vet / dat men in Holla „ nauwelijcx beter en vindet / ende wort staegh soo seer overloopen van 't wate „ dat de Menschen ende Buffels/ die hem ploeghen / tot de vrayen toe in 't wat „ gaen/ gelijck sy mede doen wanneerse den Rijs sullen mayen. Dit Eylandt is „ van wegen de vele zanden ende ondiepten daer omtrent leggende/voor de gro „ te Schepen by naest on-toeganckelijck. De Inwoonders zijn den Javanen „ listigheyt/ende andere eygenschappen/als ock in kleedinge/ wapenen ende wi „ des meer is ten naesten by gheliyck. Leven meest by den Zee-roof / die sy m „ kleyne Scheepkens vrijven / sonder dat hun de naburen daer tegen durven se „ ten/ uyt vreese dat de Maduranen haer lant/'twelck genoeghsaem de Corensch „ re van daer omtrent is/ souden mogen stupten.

Den 8. Decembris hebben sy drie Prauwen van Madura sien komen: in d'eers was een Tolck van den Cheriffa, welcke aen 't Schip Amsterdam quam vrage of de Koninck ende Cheriffa, wel aen boort souden mogen komen/ met hem vre gende eenige Gepten/ Rijs ende ander verversinge. De Stuyr-man van 't selt Schip/ die noch zwaerlijck ghewont was van den slagh voor Cidayo, is uyt sijn hutte na de Kajuyt getreden/ ende/ haddet hem niet belet ghevoorden/ souden de Tolck met een op-steecker de keele afghesneden hebben / mogelijck om alsoo sijn vraeck-gierighevdt eenigher wijse te koelen/ dies den Tolck wel gheconsenteer wierdt het gene hy versocht hadde/ maer het was met conditie / dat sy niet aen Schip Amsterdam, ('t welck ghenoeghsaem ontmant was) noch ock aen d Pinas, maer aen't Schip Mauritius aenleggen souden. Daer niet voer hy va boordt/ om den Koningh ende Cheriffa sulcks aen te dienen / die middeler tijt in de andere Prauwen quamen aen-seylen/ ende 't zy dat den Tolck sijnen last ver geten hadde/ofte dat sy quaet in den sin hadden/zijn regel-recht op 't Schip Am sterdam aenghekomen. d'Een Prauwe, ofte (om beter te seggben) Fuste, hadd een overdeck/ daer op het volck drie hooge boven den anderen was sittende / see dick ende vol/waer deur die van 't schip Amsterdam te meer verbaert werden/en de hebben derhalven/sonder consent/ met drie stucken geschuts op de Prauwen in geschooten/ so dat die van des Koninex Prauwe, welcke een Lanteeren op hadde, van boven neder malkanderē doot vielen: ende stracx daer op is het meeste volck van

Scheep-strijdt voor Madura.

n alle vier de Schepen in hare Jachten ende Schupten geballen/ ende hebben
dapperlijck daer in gheſeten / datter onder out ende jongh maer 21 perſoonen
n en ontquamen/ die ſy alle ghevangen namen. Onder andere dooden werden
k ghevonden de Cheriffa ende de Koningh / die een gouden Juweel aen ſijn
del hadde met 7 ſteenen verciert / welck hem afghedaen werdt / ende hy met
Cheriffa (dien de armen afgeſchoten waren) werden beyde over boordt geſet.
dat de gevangenen aen boordt gebracht waren / ende de gequetſte verbonden/
ft men haer elck beſonder gheexamineert / ende bekenden eenighe (doch ſoo
moedt wierdt uyt vreeſe / ende om den onſen te believen) dat ſoo ſy ghelegent=
dt ghеſien hadden/ ſouden 't Schip overballen hebben: andere daer-en-tegen
den/ indien ſy eenigh quaet in den ſin ghehadt hadden/ ſouden niet aen boordt
ekomen zijn met wijf ende kleyne kinderen / 't welck oock eenighſins ſtont te
ooven. Nae d'examinatie is hun alle het leven geſchoncken / uytgenomen al=
nlijck den Tolck / een quantjen zijnde van ontrent 20 Jaren out. Deſe was
er ſulcks ſeer bedroeft/ ende weende gantſch jammerlijck / gheljck oock dede
s Koninckx ſoontjen/ een kindt van 6 oft 7 Jaer out/ ende ſoo ſchoon/ nae die
den te ſpreken/ als men met oogen mocht aenſchouwen. Dit kint/ mercken=
dat Houtman meer gheſeghs hadde als andere/ ende dat hy van den Tolck Ca-
an Mayor ghenoemt werdt/ is hem aen de voeten gheballen/ biddende dat den
olck mede vry weſen/ ende aen landt gaen mocht als d'ander gevangens / ende
t met alſulcken eerbiedinge ende verſtant/ dat ſich yder verwonderde/ende hem
bede vergunt werdt. Soo dat alle de ghevangens/ nae dat ſy wat ghegheten
dden/ in een Prauwe geſet zijn/ ende alſoo naer landt geſonden/ uytghenomen
ee Jongers/ die ghehouden wierden ten dienſte van 't Schip Hollandia, waer
n ſy den eenen genoemt hebben Aroſſabaya, den anderen Madura, na de namen
n de ſtadt ende 't Eylandt daer ſy van daen waren. Onder de ſelve gevangens
as oock een vrous perſoon / de minne-moeder (ſo 't ſcheen) van 't voorſz. kindt
as. Dit ſept heeft de Scheeps-overighеydt ſeer qualijck behaeght / overmits
t tegens haren wille was aengevanghen / hoewel men nochtans ghenoegh ſien
nde/ dat de Eylanders hare Rondaſſen/ ſpieſſen / ende anders mede brochten/
aer door niet goets te vermoeden was. De ſelve Eylanders waren immers ſo
rmeckigh ende ſterck als die van Cidayo, want al waeren ſy ſchoon met een
lve lancie oft rapier door ſteken / als maer 't hert niet gheraeckt en was/ ſoo
lmden ſy al even hart door 't Geweer in/ om haer weder-partie/ſo 't mogelijck
are met haer te doen ſterven/ ja al lagenſe in 't water / weerden ſich met hunne
iſſen ſoo dapper / dat / ten waerder ontſet ghekomen hadde / ſy vele onder de
oeckſte van d'onſe ſouden ongebracht hebben.

Door deſen ſtrijd zijn de ſchepen wederom genootſaeckt geweeſt te verſeylen op
n 9. dito/ ende hebben 't den 11. gheſet onder een Eylandeken genaemt Luboc,
te kleyn Madura, liggende op 6. grad. 10. minut. ongevaerlijck 12. oft 13. mij=
van Java/ ende met noch twee minder Eylandekens om-ringelt.

Hier ſagenſe 22. mannen op ſtrant gaen/ waer onder haren oversten was. De=
hadden een Hart/ dat ſy weſen te willen verkoopē/ doch en voerder niemant van
onſe dien dagh aen lant. Dit Eylandeken hadde den Koning van Japara (dien
t toe quam) eerſt over drie jaer te vorren/ namelijk anno 1593. met ontrent 100
an doen bewoonen/ onder 't gebiet van een Ridder of Edel-man by hem aldaer
ſonden / ende 't land wert langhs om beter bevonden/ door de neerſtige bouwe=
e van de Inwoonders. Was overvloedigh van Rijs/ Hoederen/ Vee/ Wilt/

De ſche=
pen ver=
ſeylen.
Eylant
Luboc.

ende

ende gevogelte. Om den oostelijcken hoeck stont een Kercxken met Cocos-bo
men / waer ontrent sy hun meest onthielden. Den 12 dito ontrent den middag
isser een sloepe aen lant gesonden/ daer de inwoonders hun verwachten ende ve
ruylden eenige Hoenderen ende fruyten teghens yser ende loot/ daerse seer bege
righ naer waren.

Den 14 onder zeyl zijnde/ eñ hunnen cours west aen vervolgende/ op hope va
onder wege een goede reede te mogen bekomen/ daer sy een vande schepen moch
verlaten/ want sy te zwack van volck waren om die alle viere door de zee te bre
gen/ eñ in alles onder gesonde/ eñ siecke/ kreupele ende lamme maer 94 person
sterck/ hebbense den 25 dito het selve Eylant Leboc weder in 't gesichte gekrege
des sy alle seer verwondert waren/ dewijle sy nu elf dagen langh alle neerstighe
gedaen hadden om west aen te komen/ maer waren door de weste ende noord-w
ste winden/ als oock door den stercken stroom/ te rugge ghedreven/ ende hebben
derhalven wederom onder 't voorsz. Eylandt geset.

Schipper Jan Mullenaer sterft haestelijck. Met vermoeden ende tekenen van vergif.

Des selven daeghs / namelijck op den 25 Decembris 1596. is Jan Mullena
Schipper op 't schip Mauritius haestelijck een benautheydt om 't herte krijgend
in min dan een uyre tijts gestorven; waer over des anderen daeghs de Barbiers
met namen Jan Jansz. ende Meester Joost, in 't voorsz. schip ontboden zijn/ om/ t
by wesen van den ganschen Schips-raet/ den dooden te visiteren/ die sy naer ged
ne visitatie geoordeelt hebben vergeven te wesen; 't welck oock meest alle de on
standers toestonden/ overmidts de doode gansch blau uytgeslagen/ ende sijn ha
op het hooft los ghewordeu was/ als oock/ om dat het bloedt door het overvlo
digh vergif hem ten halse uytgedrongen wert. Hier door quam onder 't geme
ne volk/ ende sommige vande Overheyt sulcken murmuratie/ dat alle de gene d
te voren begeert hadden de reyse wijder te versoeckē/ ende naer de Molucca te v
ren/ met gemeyne stemmen riepen/ dat het meer als tijt was naer huys te keere

Waer over C. Houtman verdacht/ ende in de boeyen geset wordt.

Den 27 dito is Cornelis Houtman van sijn scheeps-volck op 't schip Mauritius
de boeyē geset/ overmits hy verdacht was van 't voorsz. vergif/ ende dat om de
reden: hy eñ Jan Mullenaer hadden meest de gantsche reyse geduyrende tegen ma
kanderen twistigh/ oock tot verscheyden reysen hant-gemeen geweest eñ d'een d
anderen met opstekers ende ander geweer gedreyght ende naer geloopen/ soo d
Houtman (na dat onder de Maets de sprake ging) eyndelijck soude geseyt hebbe
hy moeste sich met vergif behelpen/ of en konde met Mullenaer geen vrede hebbe
Dan niet tegenstaende dese ende meer andere redenen/ wert Houtman den 30 di
vry gesproken / tot datter naerder ghetuygenissen op sijnen persoon souden voo
gebracht worden/ alhoewel het vermoeden daerom by vele niet op en hielt.

Het schip Amsterdam wort gelost ende daer na in brant gesteken

Den eersten Januarij 1597. also de Scheeps-raet/ het schip Amsterdam, (wel
soo leck geworden was op de ondiepten voor Jaccatra, dat men wel twee duyse
steken elck quartier pompen moest) besloten hadde te verlaten; hebben sy met g
meyner hant het selve schip begonnen te lossen/ ende ontakelen; waer mede sy b
sich geweest zijn tot den 11 dito/ als wanneer sy den brandt daer in staken: welc
seker een kostelijk vier was voor de Compagnie van Verre. Terwijlē 't schip noc
brande/ hebben de Inwoonderen met veel Canoas eñ Praos 't selve op een drooght
ofte klippe geroeyt/ om het yser-werck te behouden/ eñ quamen verscheyden Ca
noas aen de schepen met allerhande verversinge/ die sy tegen het selve yser-werc
verruylden. Onder andere quamder een die vraeghden / waerom de Maets h
schip niet liever verkocht en hadden aen den Koning oft Gouverneur/ die hun se
ve wel betaelt hebben soude. Den 12 dito zijn de twee jongers die sy onder Ma
dur

ra gevangen hadden/upt het ſchip Hollandia gevloden/ende al ſwemmende aen't
oꝛſchꝛeven Eylant Leboc geraeckt/ terwijlen het Scheepſ-volck upt was om
ater. Des ſelven daegs hebben de ſchepen wederom hare anckers gelicht/ met
ioꝛnemen naer 't ooſt-eynde van Java te loopen/ eñ ſich aldaer van alles te ver-
n wat ſy ſouden mogen van noode hebben op de wederom reyſe/ende ſagen den
. dito 's moꝛgens den brandenden Berg/ die boven de ſtad Panarucan leyt/ upt-
erpende eenen ſeer grootẽ donckeren roock/ met noch een anderẽ grooten berg/
den Poꝛtugeſen Sierra do Pagode genaemt/ van wegen een groote Pagode, ofte
eydenſchen tempel/ die daer op ſtaet/ aende voet van deſe bergh leyt een Stede-
n dat Pacada heet/waerom hy ook Sierra de Pacadra genoemt woꝛt. Sy quamẽ
n ſelven dagh noch inde ſtraet/ die genaemt woꝛt de ſtraet van Balambuam, die
't nauſte geen half mijle wijt en is/hebbende ten ooſtẽ 't eylant Bali, eñ ten we-
n dat van Java. Den 21 dito zijn ſy de ſtadt Balambuam ſo na gekomen/dat ſy-
bequamelijck ſien konden/eñ quamen ten ſelven dage twee Prauwen aen 't ſchip
lauritius, daer onder andere een ſlave in was van ſekere Poꝛtugeſchẽ Monnick.
eſe vertelde dat hy in Balambuam geweeſt was/ dat aldaer/van wegen de har-
Belegeringe (waer van wy hier voꝛen inde beſchꝛijvinge der Javaenſche ſte-
n geroert hebben) grooten honger binnen was / eñ dat ſekere dꝛie Poꝛtugeſen/
e van Panarucan aldaer waren het Boſſchieterſchap bedienende/ de moet verlo-
n gaven/ ende de ſtadt niet langer en konden beſchermen. De onſe ſagen aende
ſte van Bali in eenen Joham ontallijck veel zeylen/ welcke ſeker Edelman mede
n booꝛt gekomen/ſeyde/vergadert te zijn/om de belegerde ſtad te ontſetten/ wa-
n wel acht duyſent man ſterck/ ſonder d'andere die noch elders waren liggende.
aer de onſe/ſulcks niet geloovende/vermoeden dat de gantſche macht van Java
ꝛgadert was/om haer op te loopen/eñ den deurgangh beletten/hebben ſich der-
lven in oꝛdꝛe geſtelt/om in allen voꝛvallendẽ noot veerdig te weſen/ eñ den 22.
to geanckert onder een hoog lant/omtrent een mijle n.w. tẽ w. vande voꝛſz be-
gerde ſtad. Alwaer een Edelman aen haer booꝛt gekomen is/die hun alle de ge-
genthept vande Belegeringe vertelde/ ſeggende onder andere/ dat de bader van
n tegenwoꝛdigen Koningh van Balambuam noch leefde/ een ſeer out man/ die
ch landewaert in was houdende/ eñ dewijl hy vermaende van een ſchip/ in foꝛ-
e als de onſe/dat aldaer over 10 jaer geweeſt was/pꝛeſumeerden ſy dat deſe ou-
Koning de ſelve moeſt weſẽ/die Sir Thomas Candish in ſijn ſchip-baert ſchꝛijft/
s doen ter tijt over de 150. jaren out geweeſt te zijn. Alle deſe daghen maeckten
dit quartier een ſeer rou weder/met ſtercken wint/ eñ hol water: de Inwoon-
rs gevꝛaeght zijnde/ ofter altijd ſulcken onweder was / gaven tot antwoꝛde/
t ſy ſulcx heel ongewoon waren / ende dat de onſe het onweder mede-ghevꝛacht
oeſten hebben. Den 25 dito vernomen hebbende/datter niet verre voꝛ upt/van
ier ſy doen warẽ/een riviere was/daer ſy haer van alles wel ſouden mogen ver-
n/ zijn ſy/ de anckers gelicht hebbende daer na toe geſeylt / ende om niet bedꝛo-
n te weſen/ hebben de Pinas met een boot derwaert geſonden / welcke de Rivier
el gevonden hebben/maer was ſo ondiep/datſe qualijck met het ledige boot daer
kondẽ. Op de ſelve lag een Doꝛpken van omtrent 60 huyſen/ wiens Inwoon-
ren haer meeſt geneerden met catoenen kleederen van verſchyden verwen ende
ercken te weven/daer ſy ſeer konſtigh in zijn/ eñ d'omleggende Eylanden mede
rſien/ſo dat eenen tamelijchẽ handel met deſelve gedꝛevẽ woꝛt. Deſe luydẽ gin-
n beter eñ ſchickelijcker gekleet/ als de onſe noch gene geſien en hadden/ eñ pꝛe-
nteerden oock met de onſe in aller billighept te handelen.: maer alſo de verver-

De ſche-
pen ver-
zeylen om
nae huys
te keeren.

Sierra
de Sago-
de oſt de
Pacada.

Belege-
ringe van
Balam-
buam.

Mercke-
lijken ou-
derdom
van een
Koningh
te Balam
buam.

ſinge

singe daer so overvloedig niet en was/ als sy wel behoefdē/ zijnse weder versey
De schēpen anckeren onder 't Eylant Bali
ende hebben 't den 27 dito ontrent midder-nacht geanckert op 25 vadem zwar
sant-gront/niet anders meynende/of lagē onder een Eylant/dat sich van 't va
landt af-sonderde/ dan bevonden 's morgens dattet het vaste lant van Bali wa
Den 30 dito isser een Prau aen boort gekomen ende daer in seker Edel-ma
Worden van 's Koninghs wege besocht.
welcke seyde/ dat de Koningh begeerde te weten/ van waer de onse quamen/ en
suler by geschrifte/ mede brengende te dien eynde een Cocos blat ende prien/ wa
op de onse hem deden schrijven/dat sy uyt Holland quamen/ ende in aller vrien
schap met hun begeerden te handelen.
Wat hun daer merkten eerstē bejegent.
Den 4 Februarij 1597. aen lant komende/om een water-plaetse te soeken/ be
namen aldaer veel Inwoonders/die (soo 't scheen) op eenige marckt geweest w
ren/ dragende yder de Koopmanschappen die sy van daer ghehaelt hadden/ en
drijvende onder andere veel Vee langhs de strant. Eenige renden over en wed
te peerde/ ende een voerder ghedragen op een berrie van 4 synne Slaven / laten
voor hem dragen ontrent 20 lange spiessen/ met lange soo roode als witte Cato
ne quasten daer aen. Dese sont den onsen wat vruchten / ende versocht twee va
den haren mede te mogen nemen/ 't welck sy consenteerden/ mits krijgende tw
van den synen in Ostagie.
Den 5 dito zijn sy wat noordelijcker aengezeylt/ende hebben een schuyt met
twee Slaven aen lant gesonden/ om hunne twee Mannen weder te halen: Ma
den Oversten synne slaven wederom hebbende/ en heeft nochtans de onse niet w
Ende hoe sy den Koningh vereert hebben.
len laten volgen/ om dat de Schepen verseylt waren / ende buyten synn heerlijc
heydt lagen/ doch nae vele beloften is den eenen noch door de barningen heen a
de schuyt ghekomen/ ende seyde dat de gene die daeghs te voren ghedragen wie
een van de Overste des landts was / welcke hem qualijck ghenoeghen liet dat
's morgens verselt waren / ende hadden daer over noch ghehouden een Portug
sche Slave/ by den onsen tot hem gesonden als Tolck/ metten welcken hy 's a
deren daeghs naer den Koningh en de Stadt Bali gereyst is. Onse Man schre
van daer aen 't schip Hollandia, hoe dat hy met de slave van den Koningh seer w
onthaelt was/ ende die van 't schip/om hun weder te hebben/ sonden den Konin
20 ellen gebloemt Fluweel/ een deel root Corael/ sommighe Crystaline Glase
Spiegels / ende andere dingen meer. Waer op de man met de slave terstont lo
gelaten/ ende 't Schepe gekomen zijn/ verhalende dat de Koningh ghepresentee
hadde alles wat in synn macht was tot haren besten te wesen/ ende hun voor-eer
ver-eert hadde met 4 Verckens/ ende twee Vaten waters.
Baya de Padan.
Middelertijt was't schip Mauritius den 9 dito in een ander groote schoone Ba
pe gekomen/met name Padan, daer hun van den Inwoonders verhaelt wert/da
ter over 18 jaren noch sulck volck aen lant gheweest was als sy / die een hoor
in 5 oft 6 stucken sneden / ende wederom heel aen malkanderen maeckten. D
vermoeden de onse Sir Francis Drake geweest te zijn.
De Koning van Bali komt aen de strant.
De Koningh quam alhier aen de strandt ghereden op een seer konstigh ghesn
den Waghen / die ghetrocken wierdt van twee witte Buffels met fraye kledere
behanghen/ hebbende synn lijf-wachte voor hem gaende/ met langhe spiessen end
spatten welcke aen de punt vergult waren. Hy begeerde dat men hem eenige eer
schoten doen soude/ 't welck alsoo gheschiede/ ende sont des anderen daeghs vie
Vaten waters aen boordt. Dese Koningh van Bali is een rijck ende machtig
Prince/ wel bemint ende ghe-eert van synn onderseten/ ende voert wel thienmae
meerder staet als den Chipate, ofte Gouverneur van Bantam. Die van den Leer
ver

ſtaende dat het Schip Mauritius op ſo goeden reede lagh/ hebben haer ancker
icht/ ende zupden aengeloopen/ om boven de Cabo dos Porces ofte Verckens-
ck te komen/ die ſy niet en hebben konnen dobbl'leren voor den 12 dito/ ende
eyndelijck op den 16 by d'ander twee Schepen geraeckt/ daer ſy 't op 25 va-
n geanckert hebben/in de voorſchreven Baye de Padan, die men met rechte wel
chſte Baya Formoſa noemen/ overmits de goede ververſinge die aldaer te beko-
n is. Leydt op 8 graden 33 minuten bezuyden de Linie/ ende 't Landt daer
hip Hollandia by lanex zeylde/ eer het in de ſelve Baya quam/was ſo ſchoonen
douwe/ als ſy noch nopt van de reyſe gheſien hadden/ daerom ſy 't oock noem-
t Jongh Hollandt,

Het Eylant Bali is gelegen be-ooſten het groote Eylant Java, hebbende in ſijn Beſchrij-
vinge van
't Eylant
Bali.
vangh ontrent twaelf duytſche mijlen/is aen de nooxt-kuſt heel berghachtich/
ſtrekt met een langen hoogen hoeck na 'tzuyden ſeer diep in zee. Sijn nooxder-
ck leyt op 8½ graden bezuydē de linie. De Hooft-ſtad is Bali, waer van 't Ey-
t de naem heeft/ende heeft de Koningh alhier/als oock op andere plaetſen des
lants/een ſeer groot eñ koſtelijck Paleys/ ofte Hof. De Inwoonders van dit
nder volckrijcke Eylant zijn zwartē met gekrolt haxr/hebbende eenē Koning/
ſeer ſtrengelijk over 't gantſche Eylant gebiet. Van religie zijn ſy Heydenē/eñ
bidden wat haer ſmoxgens eerſt ontmoet. Gaen gekleet als die van Java, eñ
dere omleggende Eylanden/ met de welcke ſy oock dit gemeyn hebben dat het
nnen-volck gantſch geen baert en draegt/maer het haxr ſo haeſt als ſy het vat-
konnen/met ſeker inſtrument terſtont upt trecken/ eñ beletten te waſſen/ waer
n men hout dat de Vrouwen de meeſte oxſaeck zijn/welcke de gebaerde Man-
na roepē/als Bockē. Sy houdent voor een Hontſche maniere/dat een mans-
ſoon al ſtaende ſijn water maeckt/ ende doen het al hupckende/ als by ons de
ouwen. Hebben veel Wijven/ 't welck een oxſaeck is van haere volck-rijck-
t/ ſo dat niet tegenſtaende ſy ſeer veel menſchen verkoopen/ ende buyten lants
en voeren/ hun getal nochtans binnen 't Eylant wel ſes mael hondert duyſent
ſoonen ſterck is. Haer meeſte hanteringe is lantbouwen eñ weven/ want het
lant veel Catoenen geeft/behalven noch die aldaer van Sambaya, ende by-leg-
de Eylanden gebracht worden. Heeft overvloedigh veel Vee/ groot eñ kleyn/
Oſſen/ Buffels/ Geyten eñ Verckens/ oock veel Peerden: doch kleyn als de
ance/ſo dat ſy qualijck een gewapent man ſoudē konnen voerē. Worden luttel
't Eylant gevoert/daerom ſy aldaer ſeer in getale vermeerderen. Sy gebruy-
ſe alleenlijck om den gemeynen man op te rijden van 't een Dorp na 't ander;
nt de groote Heeren worden gedragen/ oft rijden op wagens/ als hier vooren
eyt is. Daer waſt overvloedigh veel Rijs/dan de Koning en laet geen upt het
lant voeren/ maer wat de ontallijcke menigte der Inwoonderē niet en conſu-
ert/ dat wort jaerlijcks in hare ſterckten/ op hooge bergen leggende/ bewaert/
en een Jaer dat het gewas qualijck gheraeckt is/ oft eenigen in-val/ die hun
de moghen bejegenen/ om geen perijckel van upt hongeren upt te ſtaen/ wan-
e hare leeghe Landen verwoeſt worden. Sy hebben oock veel Ghevogelte/
Hoenderen/Eynden/ Delt-Hoenders/Pauwen/ Patrijſen/ Tortel-Duyven/
e veel andere. Hare vruchten zijn Cocos, Oranjen/ Limoenen/ ende Citroe-
/die daer met Boſſchen vol in 't wilde waſſen. Item een vrucht ſeer ſo groot
een pere/met een dun ſchelleken/ Caſtaenjes gewijſe/ bedeckt/ doch ſo ſcherp/
t/binnen wit/lieflijck van ſmake/ende ſeer geſont tegen 't ſcheur-buyck. Wen-

kanſe

kanſe bewaren in Suycker ende Peeckel / want afghewaſſchen zijnde verlieſe dien ſouten ſmaeck/ ende worden weder ſoet.

Noch hebben ſy een vrucht die onder der aerde wast/ groot als een Ockernoot doch harder/ ende ſeer vet. De onſe en vernamen niet dat by haer eenige Specerien wieſſen/ ten zy Gengber/ (die geheel Indien door wast) maer wel verſcheyden Drogen/als Galigan, Doringui, Canjor, Bangue, ende meer andere. Hare Zee ende binne-wateren zijn overvloedigh in viſch/ ſo groot als kleyn/ 't welck ook een groot onderhout voor haer is. Sy hebben luttel oft geene handelinge ter zee dan varen met kleyne Praukens aen de kuſte van Java, om haer Catoenen Tijnwaet te vertieren. Dit Eylandt is een gemeyne reede ende uyt-ſpanninge voor de ſchepen loopende na de Eylanden van Molucco, Banda, Amboyna, Macacer, Timor ende Solor, welcke hier aenloopen om haer te ververſchen/ overmidts de overvloedigheyt ende goeden koop van allerley lijf-tocht. De Chinen komen hier ook ſomtijdts handelen / vrenghende Sabels ende Porceleynen / welcke ſy tegen Catoenen Tijnwaet vermangelen. De kleyne Caxas en gaen hier niet/ maer alleenlijck de groote / welcker ſes duyſent een Reael van achten doet. Haer wapeden zijn als die van de Jauwen. Hebben verſcheyden Metalen in 't Landt/ inname yſer/ koper ende gout: doch de Koningh en wilt de Gout-minen niet gheopent hebben. De onſe die by den Koningh waeren/ ſaghen hem veel goude ende vergulde drinck-vaten hebben / jae meer ende koſtelijcker als ſy oyt by eenighen Koningh ofte Heere gheſien hadden/ alhoewel de Gouverneur van Bantam daemede wel van verſien was.

Deſen Koningh en durvende ſelfs ſijn principaelſte nauwelijcks aen ſpreken dan met gebouwen handen. Benevens hem is een Gouverneur/die sy den Quilor noemen/ ende regeert over 't geheele Eylandt/ gelijck de Groote Cancelier in Poolen/ſo dat al wat hy doet/dat is gedaen. Onder hem ſtaen veel Groote Heeren/ die elck haer beſonder quartier gouverneren / uyt den name des Koninghs 't welck met grooter eendrachtigheyt toegaet/ eñ ſo yemant tegens den Koningh op ſtaet/ die wort van d'andere terſtont overvallen/ eñ ten minſten gebannen/ gelijck over 10 oft 12 Jaren weder-varen was aen een van des Koninghs naeſt bloet/de welcke hem in ſijn huys vermoorden wilde/ ende daer toe veel volcks by een vergadert hadde: maer het ſtuck aenden dagh komende/werdē ſy alle ter doot verweſen/ doch de Koningh uyt medelijden verſachte het vonnis/ eñ bandenſe op een woeſt eñ ongebout Eylant; welck ten zuyd-ooſten van Bali leyt/ eñ genaemt wort Pulo Roſſa, ofte 't Wilde Eylant/alwaer ſy nu noch woonen/ ſtaende onder den Koningh van Bali; maer en mogen in 't Eylandt Bali niet komen.

Pulo Roſſa.

Sy hebben 't voorſchreven Pulo Roſſa nu ſeer bebout/ ende bevolckt ende 't verſſer ook ſeer aen-gewaſſen ende vermeerdert. Zijn ook Heydenen/ als die van Bali, ende houden al mede die quade ghewoonte / dat als de Mannen overleden zijn/ men veel levendighe Vrouwen met hare doode Lichamen verbrant: welck dan een teecken is/ dat ſy eerlijcke vrouwen zijn/ ende hare Mannen lief hebben. Sy ghelooven vaſtelijck dat ſy hare Mans in d'ander wereldt ſullen gheſelſchappen houden/ ende gaen al danſſende met veelderley Muſijck / ende Snaren-ſpel/ naden vyere toe/ mede nemende haere principale Juweelen/ om in d'ander wereldt te gebruycken. Ende ſeght men/ dat deſe gewoonte eerſt is ingeſtelt by een ſeecker Koningh/om dat te voren de vrouwen hare mannen/ als ſy die moede waren/ ende een ander liever hadden/ gemeynlijck plachten om kleyne oorſaecken te vergeven. Doen de onſe daer waren/ wert hun geſeydt / datter verbrant ſoude wor-

Seltſame ghewoonte. Vrouwen ſpringen levendigh in 't vyer.

den

het doode lichaem van een groot meeſter/ ende wel bijſtigh leven de vrouwen
t mede: 't welck voorwaer een ſchrickelijck ſchou-ſpel moet weſen/ ende den
n ſo ſeer tegen ſtont/ datter niet een van hun allen beluſt en was om 't ſelve te
n beſien.

Leggende in de voorſchreven Baye/als geſeyt is/ hebben ſy haer verblijtight te
ien van 't gene ſy op de wederom reyſe ſouden mogen van doen hebben/en zijn
elijck aen lant gevaren/om malkanderen te helpen halē ende ſlepen/maer niet
ſulcken yver ende neerſtighevdt alſt gemeyne Scheeps-volck geerne gheſien
de/ die naemaels in zee zijnde/ haer moeſten vergenoegen laten met Rijs ende
er/ daer d'Overighevt dickmaels geſoden ende gebraden/ oock van alle frup-
de volhevt hadde; 't welck groote murmuratie ende oneenighevdt onder hun-
en verweckt heeft. Den 20 Februarij/ alſoo die van 't ſchip Mauritius aen
t waren/zijnder twee van hun Maets/met namen Emanuel Rodenburgh van
ſterdam, ende Jacob Claeſz. van Delf te landewaert in-gegaen / die aen d'an-
ſeyden/ men ſoude haer/ ſoo ſy te lange toefden/niet verwachten. Deſe twee
eeft men naemaels nopt meer vernomen / al-hoe-wel tot verſcheyden rey-
naer hun vereyſcht hebbende: Sy ontboden een dagh ofte twee daer nae dat-
haer kleederen ſenden ſoude/ maer wiert niet ghedaen: Datſe met haeren
en wille van d'ander Maets gheſcheyden zijn/ weet men ſeecker/ maer niet/of
eywillighlijck daer gebleven zijn: Jmmers en zijn nopt meer op geſlagen.
Na dat ſy haer zeyl reet gemaeckt hadden/ hebben ſy den 26. dito's middaegs
te anckers ghelicht/ om haer wederom-reyſe bezuyden Java naer de Cabo de

Twee Hollanders gaen aen lant/ ende blijven achter.

Weder-om reyſe van de

3 ſchepen naer Hollandt toe.

Bona Speranza te vervoorderen/ ende zijn uyt de Eylanden Java ende Bali geſchey-
den/ ſterck weſende drie Schepen / met name Mauritius, Hollandia, oft den Ho-
lantſchen Leeuw, ende het Duyfken, waer op waren 89. perſoonen/zijnde 't ove-
blijfſel van 249. daer mede ſy af-gevaren waren uyt Hollant. Behalven deſe 8
perſoonen/ warender noch acht vremdelinghen / die ſy op de uytreyſe ghekreg-
hadden/ namelijck twee Jongers van Madagaſcar, een Chinees, twee Malabare
een die ſeyde geboren te weſen van Malacca, een kleyne Jongen omtrent 8. ofte
jaer out/ geboren op 't Eylandt Java, in een ſtad genaemt Joartam, ende Abdul
Guzarat, van welcken hier voren dickmaels verhaelt is.

Twiſt tuſſchen de Commiſen ende Schippers.

Den 28. dito zijn alle de ſcheeps-Officieren by een gekomen in de kajuyte va
't ſchip Hollandia, alwaer ſy op 't leſte hooge woorden gehadt hebben/ malkand-
ren verwijtende ende te laſte leggende de handelinghe voor de Stadt Bantam ae-
gerecht. De Commiſen ſeyden/dat de ſchippers ende Stierluyden uyt verbaer-
heyt ende vreeſe van daer geſeylt waren/latende hare medemaets in de pekel: D
Schippers daer-en-tegen gaven de Commiſen de ſchult datter geen Peper gh-
kocht en was / daer ſy haer nochtans met de ſchepen gebracht hadden in de be-
ende treffelijckſte Koop-ſtadt van gantſch Indien: In ſomma elck hadde gh-
noegh te ſeggen/ ende gingen deſe woorden niet heymelijck/ maer ſo luyde / da
alle het Scheeps-volck mackelijck hooren ende verſtaen konden.

De ſchepen krijgen Terra do Natal/in 't geſicht.

Den 24. Aprilis 1597. na dat ſy 57. dagen onder zeyl geweeſt hadden/ hebb
ſy 't vaſte landt van Africa in 't gheſichte ghekregen / dat de Portugeſen noem
Terra do Natal, ghelegen op 33. graden 11. minuten bezuyden de Linie: De C
phres ofte Wilde yverden ende roochten ſeer/ als ſy de onſe gewaer wierden. D
26. dito is 't Schip Hallandia door miſverſtandt ſijner Overighedt van d'and
twee Schepen afghedwaelt/ ende en hebben den anderen ſichtent in een gantſc
maendt niet geſien/ ſo onder noch ſal verhaelt worden.

Verlieſen malkanderen.

Den 30. dito hebben ſy veel Vogelen vernomen met witte becken / als ock
Vogelen by den Portugeſen Faiſons genaemt/ die ſeer bont ende plackigh op 't li
zijn/ maer onder wit. Dit wort voor een teken gehouden dat men niet verre va
de Cabo de Bona Speranza en is.

De twee Schepen paſſeren naer giſſinge de Cabo de Bona Speranza.

Den 6. May 's morgens ſagen die van 't ſchip Mauritius ende de Pinas de Ca
bo d'Aquilhas achter uyt o.n.o. van haer leggen/met een leege punt in de zee ſtre-
kende: Eñ dé 7 dito giſten ſy beweſté de Cabo de Bona Speranza te weſen/te nie
om dat ſy de Trombas oft groote Rietſtruyckē ſagen drijvē/daer van in 't begin
van deſe Schipvaerd geſproken is/ die ſy den 8 eñ 9 dito noch al mede vernam
De twee ſchepen geloopen hebbende tot den 23 dito/hebben als doen de hoog
gekregen van 't Eylant Santa Helena, dies ſy haren cours w. ten z. aen deden/
kregē het ſelve Eylant ſmorgens den 25 dito n.w. van haer in 't geſichte: 'twelc
hem ſeer hoogh op dede/ als ſy noch wel 14. mijlen van daer waren. Des and-
ren daeghs 's morgens liepen ſy tot op 4. mijlen na onder 't Eylandt/ ende de P
nas liep voor uyt dicht om de Noorder-hoeck/om op de reede te komen/alwaer
vier groote Portugaelſche Karracken ſagen leggen/die daer eerſt gekomen war
om haer te ververſchen/gelijck ſy gewoon zijn te doen/ overmits dit Eylandt (a
hoewel daer/ door ons ende verbodt der Koningen van Spaenjen ende Porti
gael/ niemant op en magh woonen) ſeer overvloedigh is van Oraenjen/ Limo
nen/ Citroenen/ Bocken/ Geyten/Verckens/Barbariſche hoenderen/Patrijſe
Quackelen/ende veelderley ander gevogelte. De zee iſſer mede ſeer viſch-rijck/e
't lant draeght veel geſonde kruyderen. Heeft omtrent ſeven mijlen in den omm

Krijgen het Eylandt S. Helena in 't geſichte.

Beſchrijvinge van 't Eylant S. Helena.

loor

p/ ende is in hem ſelven aſachtigh/ eñ ſeer droogh/ ſo dat het hout van de boo-
n daer op overvloedelijck waſſende/ nergens toe nut en is/als tot brant-hout.
eft op eenige plaetſen wat Swavel. Als 't de Portugeſen eerſt ontdeckten/ſoo
warender noch ghedierten/ noch frupten / dan alleenlijck abondantie van ſoet
ter/dat van de bergen in een valeye komt ſtorten ; eñ van daer na de zee loopt/
aer ſich de Portugeſen komen verwateren ende ververſchen. Deſe valleye is
n wegen hare groenigheyt ſo vol gedierte ende vogelen/datmen die met ſteenen
n doot ſmijten/ende al waert datter noch eens ſo veel ſchepen quamẽ/ ſo ſouder
oos genoegh weſen. Dit is te meer te verwonderen/ overmits dat het lant niet
woont en is/noch gehavent en wort/dan alleen indien korten tijt dat de Portu-
en daer leggen. Aen de ſtrandt is veel zouts/ 't welck wel te paſſe komt/om de
ncken/Vercken̄s/ eñ viſſchen te ſouten/ ende tot onderhoudt vande Schip-luy-
n te bewaren. So dat het ſchijnt dat dit Eylant door de voorſienigheyd Gods
aer gelept is/tot een uytſpanninge der vermoeyde eñ behoeftige Ooſt-Indie-
erders : Den naem van S. Helena heeft het gekregen om dat het eerſt gevonden
rt op den 21 May/ welcke dag de Roomſche kercke gewoon is jaerlijcx te vie-
er eere vande Keyſerinne Helena, moeder van Conſtantinus de groote/ eñ is dit
noch de rechte tijt dat de Portugaelſche ſchepē daer gemeynlijck aenkomen.

Het Eylandt S.t Helena

INWERP.

t Eylant S. Helena leyt op 16¼. graden bezuyden de Linie/550. mijlen vande
bo de Bona Speranza,350. van de kuſte van Angelo,ende van die van Braſi-
1510. dit zijn de naeſte vaſte landen die 't heeft. Is een ſeer hoogh eñ bergh-

Naerder beſchrij-ving van S. Helena.

achtigh

,, achtigh lant / so dat het gemeynlijck bedeckt is met wolcken. De vrucht-boo
,, men eerst by den Portugesē daer op gebracht/zijnder van selfs/eñ sonder voor
,, poten oft planten/so seer aengegroeyt ende vermenigvuldight/dat alle Valeye
,, vol zijn/ende dragen 't geheele jaer door haer vruchten/uyt oorsake/dat het da
,, alle dage met vlagen vijf oft ses mael regent/eñ het Sonne-schijn telckens da
,, stracx op volght. De dieren eñ vogelen zijnder by duysenden: De visch in sul
,, ker menigte/ datmen slechts met kromme spijkers so veel vangen kan als me
,, begeert/eñ is so uytnemende goet van smake/dat so wie daer van gegeten hee
,, seggen moet/ noyt beter gheproeft te hebben. In somma is ghenoeghsaem e
,, aertsch Paradijs/eñ de schepen die 't selve in 't wederkeeren van Indien gera
,, ken te missen ('t welcke somtijts geschiet) lijden de meeste ellende van de werel
,, gedwongen zijnde te loopen na de kuste van Guinea, ende aldaer te wachten t
,, het regent/ om sich te verwateren/ so dat het scheeps-volck dan half doot ov
,, komt. De Portugesen latender in 't afvaren haere krancken / met wat voo
,, raet van Rijs/Olie/Biscruyt eñ specerijen; want van vleesch eñ visch vinden
,, daer de volheyt. Dese krancken blijvender tot des anderen jaers/ datter wed
,, andere schepen komen/ eñ haer mede nemen. Wordender gemeynlijck terstor
,, genesen/ want is een seer gesonde ende wel getempeerde lucht. De Koningh
,, wilt niet toe-laten datter yemant metter woon blijve/op dat sy hun 't selve ni
,, en souden eygen maken/ maer een yegelijck sijn gerijf even na laten hebben.

De schepē en mogen 't eylandt S. Helena niet aen doen.

De Pinas by de voorsz. Kraken komende/ heeft een schoot geschoten / om d
van 't schip Mauritius te verwittigen datter onraet was/ 'twelck hem seer verdr
ten heeft/als die wel gehoopt hadden/ op 't Eylant S. Helena haer te ververschen
maer siende dat het anders niet zijn en mocht/hebben den hals toegeset/ende ha
cours naer huys toe genomen. Na dat sy omtrent twee glasen van 't Eylant a
gelopen hadden/ hebben sy een zeyl vernomen/ ende na by komende gesien/dat h
was 't schip Hollandia, dat sy nu een gantsche maent langh gemist hadden. Hi
in zijnse meer verblijdt geweest / als bedroeft om 't verlies van hare ghewensch
herberge/die sy op 't Eylant S. Helena gemeynt hadden te nemen. Die van't schi
Hollandia vertelden/hoe dat sy den 16. dito twee Fransche scheepkens gesien had
den op de hoogte van 22 grad. 50. min. doch haddē de selve niet konnē ter sprae
komen/overmits de Franssen voor haer bevreest warē. Hadden ook den 24. di
een Portugesche krake voor uyt gesien/ dewelcke bekennende dat sy Neerlander
waren/ een bloetvane van sijn stenge hadde laten wayen/ eñ terstont twee schote
na hun toegeschoten/die weder vijf schoten na hem gedaen haddē/ lopende voort
elck sijn cours na 't Eylant S. Helena, daer d'ander drie krakē geanckert lagē/d
so haest sy 't schip Hollandia sagē/een schoot geschotē hebbē om haer volck vā la
te krijgē/'twelck/alst schip Mauritius daer quam/seer dick aen boort gehaelt wer

Komen wederom by malkanderen.

De drie schepen malkanderen be-eerschoot hebbende / setten haer cours n. v
aen naer huys toe met een doorgaende o. z. o. wint/ ende sagen den 1. ende 2 Ju
nij veel vogelen/waer uyt sy vermoeden niet verre van 't Eylant Ascension te w
sen/ ende passeerden den 7. dito benoorden de Linie equinoctiael/ 't eerste in tw
geheele jaren/ die sy op de reyse geweest hadden.

Passeren de Linie equinoctiael.

INWERP.

Beschrijvinge van de Cabo Verde.

,, Het Groene Hooft/ by dē Portugesen Cabo Verde genaemt is dien hoeck o
,, voor-geberghte van Africa, welcke Ptolomæus noemt Arlinarium, ende is by de
,, Portugesen eerst gevondē in't jaer 1474. ten tijde van Koninck Alfonsus de vij
,, de. Wort aen weder zijde bepaelt met de water-vloeden Gambra, ende Seneg

eertijt

rtijts Stachiris eñ Daratus geheeten. Heeft aen de zuyd-zijde een Eylant/daer
ch veel gevogelte op onthout; ende volgens dien altijdt groote menighte van
peren vooz den Schip-luyden te bekomen is. Dit Eylant is seer gevaerlijck
n aen te doen/ overmits de blinde klippen daer ontrent liggende: ende is der-
alven beter dat men loope na seker ander Eylant / leggende ontrent drie mij-
n van daer; geheel onbewoont/ ende anders niet dragende dan hout eñ steen.
et vaste lant wozt by zwarten bewoont / die met allerley volckeren handelen:
aer dooz sy ook meerderley talē/sonderlinge Fransch eñ Pozтugeesch konnen
zeken. Gaen heel naeckt/ uytgenomen dat sy een dun doecken dragen vooz de
hamelheydt. Doch de Overigheden ende Edelluyden zijn ghemeynlijck wat
erlijcker toe-gemaeckt/ ende van den gemeynen volcke goet t'onderscheyden/
ant dragen een langh Catoenen kleedt / in fozme van een Vrouwen hembde/
elck met blaeu gestreept is/ als by ons de tijcken. Aen hare armen eñ beenen
ebbense veel vierkante lederen sarkens hangende/ maer wat sy daer in dragen/
heeft men tot noch toe van haer niet konnen verstaen. Sy dragen ook vijfti-
en ofte Paternosters om den hals/ ghemaeckt van Zee-peerden tanden/ met-
laſen Cozaelkens (die sy van den Hollanders oft andere koopen) daer tus-
hen. Op 't hooft hebben sy een mutsken van sulcken stoffe als 't kleet is. Is
vozts een wijs ende voozsichtigh volck/ sich ghenerende met landtbouwerije;
nde met Rijs ende eenige andere vruchten volnoegt zijnde: oft vintmender ee-
ige rijcke/die winnen hun goet met Vee aen te houden/'t welcke daer wepnigh
evonden wozt/ ende daerom seer dier is. Men heefter veel Smeden/ die hun
ant-werck seer wel verstaen/ende 't yser wozdter in grooter weerde gehouden.
Insonderheyt hebbense geerne lange ysere staven gesnedet als Lancien/ want
ie gebruyckense veel tot visschen/ende lant-bouwen/ makender ook verschey-
en soozten van geweer af/ als schichten/ wozp-ysers/ spiessen/ ende soo vozt:
ebben kleyne ofte geen kennisse Godes/ doch die met de Christenen om-gaen/
jn wat beter verlicht: Vooz de reste en is haren Godts-dienst den Mahome-
schen ongeloove niet seer ongelijck/ende laten sich ook besnijden. Zijn seer ge-
egen tot onkuysheyt/ want behalven dat de mannen soo veel vrouwen mogen
emen als 't haer lust/ so zijn de vrouwen ook selden met hare Mannen te vre-
en/ ende sien wonderlijcke geerne de vremdelingen.

Den 29 Junij quamen sy inde zee/by dē Pozтugesen Mar de Sargasso genaemt/ an wegen het kruyt Sargasso, hier boven by ons beschreven/daer sy als mede be-
assen lept: Ende 's daeghs daer aen passeerden sy den Tropicus Cancri, gelegen
nder 23 graden 30 minuten. Den 10 Julij is een vande jongers op 't schip Hol- Wonder-
ndia, klimmende naer een vlagge die op de besaens mast stont/ eñ byna om hoo- lijcke be-
e wesende/van boven neder in zee gevallen/ ende also hem de maets in geenerley waringe.
ijsse konden helpen/ overmits de moye vooztgangh van 't schip/wert hy 't sijner
elucke/na veel wenckens endē weeuwens/ van de Pinas/ die een half mijl ach-
er uyt was gebergh. Den 12 dito gisten sy by de Eylanden Corvo ende Flores
wesen/dan vernamē geen lant/ maer de Son peylende/vonden sich op 37 grad.

INWERP.

Corvo ende Flores zijn twee van de negen Eylanden/ die de Spaenjaerden Beschrij-
oemē Las Açores: dat is/de Sperwers ofte Habicks Eylanden/om dat men/ vinge van
oen sy eerst ontdeckt werden / groote menighte van de selve vogelen daer op de Vlaem-
ant. De Nederlanders noemense gemeynlijck De Vlaemsche Eylanden, over- sche Ey-
uits de eerste Inwoonders van 't Eylant/Fajal, 'twelck mede een vande negen landen.

» is/ Nederlanders/ ofte Vlamingen zijn geweest so doch de westersche natien al
» de Nederlanders onder dien naem van Vlamingen pleghen te begrijpen. Da
» dese eerste inwoonders is tot den huydigen dag tot op een groot geslachte gebl
» ven/welcke noch alle in wesen ende persoon den Nederlanders gelijck zijn. Oo
» vlietter upt het gheberghte van 't selve Eylandt een beke oft rivierken / wae
» ontrent dese af komste noch woonachtigh is / welcke beke de Portugesen al
» noch noemen A Ribera dos Framencos. De namen van dese Eylanden zijn al
» volgt: Tercera, s. Michiel, s. Maria, s. Georgio, Gratiola, Pico, Faial eñ Flores. 't Hoo
» van allen is Tercera, groot ontrent 15 oft 16 mijlen in 't ronde/ ende een hooc
» klipachtigh lant/dat onwinbaer is. 'tEn heeft geen havens noch reden/daer d
Angra Hooft-stadt van Tarcera. » schepen souden mogen bevrijt zijn/als alleenlijk voor de Hooft-stad Angra. De
» se heeft een open haven/ gheljck een halve Maen/ welcke de Portugesen Angr
» heeten/ ende daer van heeft de stadt haren naem gekregen. De haven heeft ae
» d'een zijde op een uptstekende ellevoogh twee bergen genaemt Bresijl, welcke ge
» heel in zee komen/so dattet van verre een besonder Eylant schijnt. Dese berge
» zijn so hoogh/ dat men van daer altoos wel tien oft twaelf/ ende met klaer we
» der/ wel vijfthien ofte meer mijlen in zee siet. Inde stadt is de Cathedrale oft
» Domkerck/ als ook de wooninge van den Gouverneur ende Raet/die over al
» le de Vlaemsche Eylanden 't hooghste ghesegh heeft: Drie mijlen van Angr
» lept noch een stadt genaemt Villa da Praya, dat is: De Strandt-stadt, overmidt
» sy by een groote Strant lept/ waerom daer weynigh handel ofte vaert is. Sy
» is bemuert/eñ tamelijc wel betimmert/maer weynig bewoont. De inwoonder
» generé haer meest met lantwerck/want heeft rontom veel schoon kozenlant/ge
» lijk ook 'theel Eylant seer vruchtbaer eñ lustig is. De wijnē aldaer vallende zij
» kleyn/eñ mogē niet durē/waerom d'Eylanders/die vā ymogē zijn/ haer mee
» versiē van wijnē upt Madera eñ Canariē. Van vlees/vis/eñ allerhande lijftoch
» ist Eylant so overvloedig/dattet in tijt van noot hem selvē kan spijsē. Olie/sout
» kalck/ende allerley aerde-werck moet men van buyten daer brengē. Persiken
» appelen/peeren/Oranjen/Limoenen/ ende meer andere boom-vruchten was
Bataras-wortel. » sender overvloedig. So doen mede alle krupden en planten/met name den woz
» tel die sy noemē Bacatas, waer van de plantē zijn bonen als wijngaerden/mae
» verscheydē van bladeren. Dese wortelen wegē sommige 1 pont/ sommige mee
» ofte min/wordē/vermits hare menigte/ by de rijcken weynig geacht/ maer zijn
» een goet onderhoudt voor de schamele menschen / seer soet eñ voedsaem. Men
» heefter weynig wilt eñ gevogelte/dan Carnarij-vogelkens/ eñ Quackelen zijn
» der by dupsenden/als ook gemeyne ende Calekoetsche hoenderen. 't Lant is o
» sommige plaetsen seer berghachtig/ ende vol bosschen/ quaet om door te reysen
» overmits men dickwils een mijl oft anderhalf anders niet en ontmoet als lou
» tere steenklippen/ die so ongelijck eñ scherp zijn/ dat mender qualijck op treden
Wijn-gaerden. » derf/ van vreese datmen syn schoenen eñ voeten door-snijden sal. Dies niet te
» genstaende zijn alle dese rotsen beplant met wijngaerden/ soo vol/ datmen in d
» Somer daer niet doorsien en mag/eñ schieten harē wortel tusschen de steenē in
» so dat het wonder is waer sy haer voedsel krijgen/ te meer dat sy in 't goede lan
Kooren-putten. » niet en willen wassen. Het koren/ ende alle andere vruchten in dit Eylant was
» sende/en konnē boven een jaer niet dueren/ja indien men't koren niet en begroe
» be/ soude binnen vier maendē oft min altemale bedorvē zijn/ maer om sulcx t
» verhoeden/heeft elck burger op 't een eynde van de stad syn besondere put/ slech
» telijck inde aerde gegraven/van binnen ront/ eñ bovē met een mont so wijt dat

ter pas

: pas een man dooz macht/welcke met een ſteen/gemaeckt als een decxel/wozt
zgeſloten/ eñ gemerckt. Sommige putten zijn ſo groot datter twee of dzie laſt
zens in macht/eñ inde maent Julius lept een yder ſijn kozen daer in/overdec-
nde voozts den ſteen met aerde. Tegē Kerſmiſſe halē ſy 't weder upt/eñ bzen-
n 't in hare huyſē/ oft laten 't ook wel langer daer in leggē/eñ als ſy 't uptha-
t iſt ſo goet als doen ſy het eerſt daer in deden. De oſſen van dit Eylandt zijn Oſſen.
l de grootſte eñ ſchoonſte van ganſch Europa/ hebbende uptter matē ſchzic-
lijcke ende groote hooznen/doch ſo mack eñ tam/dat een upt duyſent van ſijn
zeſter by namē geroepē zijnde(want hebbē elck haren beſonderē naem/als by
s de hondē) niet en ſal laten terſtont te komen. Dit Eylant ſchijnt onder hol
zijn/ want in 't gaen over de ſteenrotſen / gebet gelupt gelijck als een kelder/
ter dooz het ook/als meeſt alle Eylanden / de aerdbevinge dickmaels onder-
zpen is. Men vint hier/eñ op S. Michiel, eenige plecken daer noch dagelijcx
otk eñ damp upt gaet/ende 'tlant rontomme verbzant ende verſengt is/mede
n gemeyne plage van veel Eylandē/die meeſt alle hare Æthnas ofte Swavel-
gen. Daer zijn oock Fonteynen/ in de welcke men een Ey kan ſieden / niet Wonder-
ders dan oft over een vyer hinghe. Dzie mijlen van Angra is een Fonteyn/ lijcke
't hout datter in wozt gewozpen/ metter tijt veranderen doet in ſteen/ gelijck Fonteyne
en ſpeuren kan aen een boom daer beneffens ſtaende/ wiens wortel/ komende
t de eene helft onder 't water van de ſelve Fonteyne / in ſoo harden ſteen is
randert / als of 't enckel ſtael was: daer-en-tegen d'ander helft die 't water
t en raeckt/ is noch hout / gelijck alle wortelen van boomen behoozen te we-
l. Dit Eylandt geeft oock veel ſchoon hout/ ende met namen Cederen hout/
velcke daer ſo ghemeyn is/ datmer karren ende wagens van maeckt / ja tot
anthout gebzuyckt. Op 't Eylant Pico, gelegen omtrent 12 mijlen van Ter-
a, waſt een hout/ dat ſy Teixo noemen / 't welck ſo hart is als yſer/ ende ge-
ocht zijnde/ een coleur heeft als root Camelot/al met de ſelve wateren/ wozt
e ouder hoe ſchoonder; ende is derhalven in ſulcker weerde ghehouden / dat
niemant en magh doen af-houwen/ als de Koningh/ oft ſijn Officieren.
Seven oft acht-en-twintig mijlen zuyd-ooſtwaert van Tercera lept het Ey- S. Mi-
t S. Michiel, dat by de 20 mijlen langh/ ende mede vol Steden ende Dozpen chiel.
De Hooft-ſtadt heet Punta Delgada, daer noch meerder handel met Paſtel
chiet als in Tercera, vermits die in dit Eylandt meer valt als in geen van
ndere; ſoo datter alle jare ghemaeckt wozden over de twee hondert duyſent
uintalen/ elck Quintal gherekent teghen hondert pont Hollantſch gewichte.
eft oock veel kozenlants/ ſoo dat de Inwoonders altemet alle d'omleggende
landen helpen ſpijſen. Ten heeft mede geen habens ofte Rivieren/ dan al-
n de blacke Zee/ ende noch min beſchutſels als Tercera.
12 Mijlen zuydwaert van S. Michiel lept het Eylant S. Maria, groot ontrent S. Ma-
oft 12 mijlen in't ronde/heeft ſonderling geen handel dan van pot-aerde/die ria.
omleggende Eylanders aldaer halē/ maer is mede overvloedig in lijftochte.
Van Tercera n.n.w.aen 7 oft 8 mijlen lept het Eylandeken Gratioſa, dat niet Gratioſa.
ven de 5 oft 6 mijlen in 't ronde groot is/ maer vol van allerley bzuchten en-
victualie/ ende daer beneffens ſeer playſant ende luſtigh.
Het Eylandt S. George lept 8 oft 9 mijlen n. w. aen van Tercera, hebbende S. Ge-
mijlen in de lenghte/ maer niet boven de 2 oft ten hooghſten dzie in de breet- orge.
Is woeſt ende berghachtigh/ dan geeft oock wat Paſtel. De Inwoonders
neeren haer meeſt met vee ende bou-neringhe. Hier valt mede veel Cederen-
hout/

03911-3

„ hout / dat ſy op Tercera verhandelen / aen de Schÿn-werckers ende andere
„ Ambachtſluyden / ſich aldaer / gelegenthevdts halven meeſt onthoudende.

Fajal. „ Weſt-zuyd-weſt van S. George 7 mÿlen leyt het Eylant Fajal, groot 17 oft 18
„ mÿlen in't ronde / ende 't beſte van alle de Vlaemſche Eylandē naeſt Tercera en-
„ de S. Michiel. Is mede ſeer overvloedigh in vee / viſch / ende allerley leeftocht / ſo
„ dat de ſelve met heele Carveelen vol dagelÿcx naer Tercera ende elders gevoert
„ wort. Heeft oock veel Paſtel / ſoo datter tamelÿcken handelt valt. De princi-
„ paelſte plaetſe is de ſtadt Villa Dorta. Op dit Eylant zÿn de Inwoonders mee-
„ ſtendeel van Nederlandtſche afkomſte / doch gebruycken de Portugeſche tale /
„ om dat ſy door langhevdt van tijde daer onder vermenght zÿn.

„ Van Fajal, 3 mÿlen zuyd-ooſt-waert / van S. George 4 mÿlen z. w. ende van
„ Tercera z. w. ten w. 12 mÿlen leyt het Eylant Pico, alſo genoemt van een hoo-
Pico. „ gen berg / die ſy Pico noemen / welcke / naer ſommige meynen / de Pico van Cana-
„ rien in hoogte overtreft. De Eylanders generen haer mede met vee ende lant-
„ bouwinge. 't Lant is ſeer vruchtbaer van allerley leeftocht / ende geeft de beſte
Corvo ende Flores. „ wÿnen van alle deſe Eylanden. Begrÿpt ontrent 15 mÿlen in 't ronde.

„ Van Tercera weſt aen tot het Eylant genaemt Flores zÿn 70 mÿlen / ende een
„ mÿl oft ſoo noordwaerts / leyt een kleyn Eylandeken van twee oft drie mÿlen
„ in 't ronde / genaemt Corvo, welcke beyde nu ter tijdt mede gerekent worden
„ onder de Acores, ende onder eenen ſelvigen Gouverneur ſtaen / al-hoe-wel ſy
„ eygentlÿck daer onder niet en behoren. Flores is ontrent 7 mÿlen groot / geeft
„ wat Paſtel, ende is overvloedigh van lÿftocht.

„ Alle deſe Eylanden zÿn bewoont by de Portugeſen / maer de ſterckten zÿn al-
„ le beſet met Spaenſche Soldaten / ſonder dat nochtans de Portugeſen daer ee-
„ nige onluſten van hebben / noch eenigen overdaet van lÿden / want worden ſoo
„ nauwe onder dwangh gehouden / datter niet een ſonder oorlof / en magh te lan-
„ dewaert in gaen. De lucht ende de wint zÿn in meeſt alle deſe Eylanden / ſon-
„ derlingh in Tercera, ſoo ſterck dat ſy het yſer ende ſteen van de hupſen in korter
„ tijt ganſch op eten / ende tot ſtof maken. Hier tegens maken ſy gemeynlÿck de
„ gebels van ſteenen / die ſy van onder de Zee aen den Oever van 't Eylant uyt-
„ trecken / op de welcke de wint ſoo geen kracht en heeft.

De ſchepen komen in de Hoofden. Den vÿfden Auguſti giſten ſy in de Canael van Engelandt te weſen / op de hooghte van 37 graden. Den 9 dito quamen ſy in de hoofdē / alwaer ſy een Con-voyer van Amſterdam vernamen / die haer byſette broot / bier ende kaes / 'twelck ſy wel van noode hadden / maer hun nochtans ſchadelÿck was / want de ſucht in de beenen terſtont daer door meerderde. Dit was 't eerſte Nederlantſche Schip dat ſy op de gantſche reyſe geſien hadden. Den 10. dito 's middaeghs hebben ſy met grooter vreughde / 't eerſte in 29. Maenden tijdts / de Hollantſche kuſt geſien / ende des ſelven daeghs zÿn ſy ghenootſaeckt geweeſt / door den harden ſtorm / het

Setten voor petten. ancker te laten vallen voor Petten, 't welck het eerſte was in 6½ Maenden dat ſy
een ancker in zee gehadt hadden. Des anderen daeghs zÿn Mauritius eñ de Pinas

Komen binnen Texel. t'ſeyl gegaen naer Texel / alwaer hun de Lootſluyden binnen brachten / 't Schip Hollandia, door dien 't volck te zwack was / heeft zÿn ancker niet konnen lichten; ende kreegh tegen den avont ſo zwaren ſtorm / dat ſy haren maſt moſten kerven / eñ in duyſent perÿckelen waren om te vergaen. Dit duerde tot den 14. dito / maer doen beterde 't weder / de Lootſluyden quamen aen boordt / hielpen haer 't ancker winden / ende brachtenſe alſoo na veel verdrÿets ende gevaerlÿckheydt binnen.

Soli Deo Gloria.

FINIS.
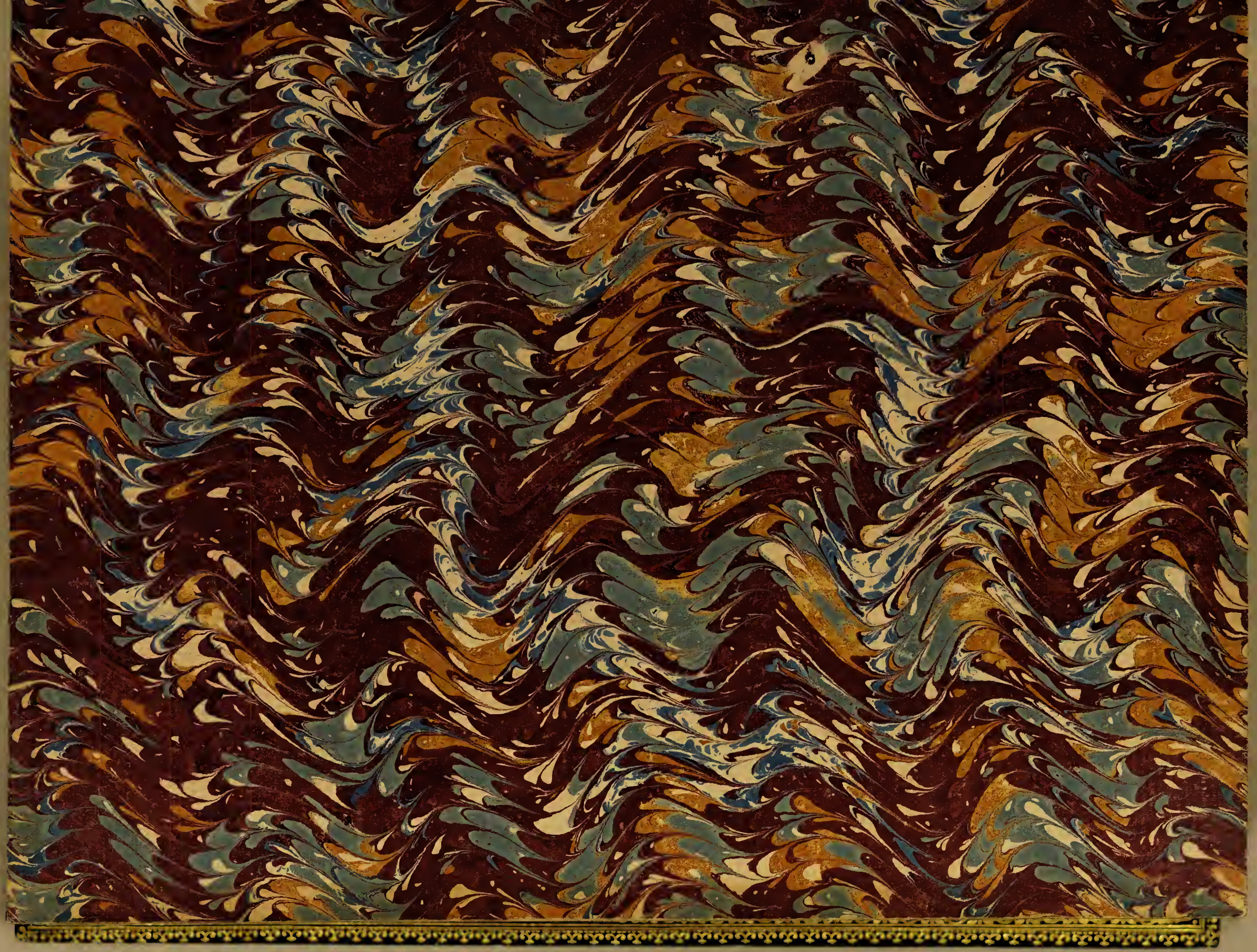
F648
C7340